

VIGILIA

SZERKESZTI

SÍK SÁNDOR

TOLDALAGI PÁL

TOLLAS IMRE

CSANÁD BÉLA

EMMERICH ANNA KATALIN

KATHERINE MANSFIELD

TISZA JÁNOS

MIHELICS VID

BALANYI GYÖRGY

DOROMBY KÁROLY

írásai

1951 ÁPRILIS

TARTALOM

	Oldal
(r. gy.): Miről szeretne hallani a hívő? (Az igehirdetés mai problémái)	169
Toldalagi Pál: Emelj magasba (Vers)	183
Tollas Imre: Deus ex machina. (Az istenség szerepe a realista irodalom visszatükrözési módszerében)	184
Csanád Béla: Tanyai sárban (Vers)	193
Emmerich Anna Katalin látomásaiból	194
Katherine Mansfield: Külvárosi legenda (Elbeszélés)	198
Tisza János: Délelőtt tíz (Vers)	200
Kérdések és távlatok (Mihelics Vid folyóiratszmléje)	201

SZEMLE

Cs. A.: A kereszténység Koreában	209
Balanyi György: Elmaradt szentévek	212
S. M.: Maxence Van der Meersch	217
F. K.: A puritánság tragédiája	220
Dorombay Károly: Móricz Zsigmond „Rokonok”-ja színpadon	223

Felelős szerkesztő és kiadó

Sik Sándor.

Főmunkatársak: Mihelics Vid és Rónay György.

Kiadja a Vigilia munkaközösség. Kéziratokat Budapest 4, postafiók 152. címre kell küldeni. Kéziratokat nem örzünk meg és nem adunk vissza. Kiadóhivatal: Budapest, V., Kossuth Lajos-utca 1. A Vigilia postatakarékpénztári csekk számla száma: 37.343.

Megjelenik minden hónap elején.

Egyes szám ára: 5 forint. Előfizetés: egy évre 44 forint.

A lapengedély száma: 7163/1947. T. M.

MIRŐL SZERETNE HALLANI A HIVÓ?

(Az igehirdetés mai problémái)

A múlt év karácsonyán az osztrák Seelsorgeinstitutban több mint háromszáz ausztriai, tiroli és svájci lelkipásztor tartott megbeszélést az igehirdetés új formáiról. Tanácskozásait a romantikus Bécs nagy apostolának, Hofbauer Szent Kelemennek a szellemében kezdték meg; céljuk pedig ez volt: megkeresni a módját annak, hogyan lehet és hogyan kell korunkban korszerűen prédikálni, úgy, ahogyan a maga idejében Szent Kelemen tette is, kívánta is papjaitól. Az első nap a mai falusi pasztoráció kérdéseivel foglalkozott és szinte ugyanazokra a tényekre mutatott rá, amelyekre majdnem egyidejűen lapunk egy cikke is fölhívta a figyelmet. A parasztság — állapították meg a hozzászólók — nagy változáson megy át; vajjon teljes vallási közönybe hanyatlík-e, vagy pedig az erősen elavuló szokás és hagyomány-kereszténységéből valóban öntudatos keresztény hitéletre emelkedik fel? A falusi pasztorációnak ezt a problémát kell szeme előtt tartania s ehhez kell igazodnia módszereiben; a minél személyesebb vallási élmény és minél megalapozottabb vallási tudat kialakításán kell munkálkodnia. A második napot a városi lelkipásztorokdásnak szentelték; itt először is azt vitatták meg, hogyan tud a pap egyáltalán kapcsolatot találni a mai kor emberével. A prédikáció hagyományos formái mintha kimerültek volna: új, legalább is a közvetlen multhoz képest újnak ható módszerekre van szükség. Ne legyen a szentbeszéd „a pap magánbeszéde”; a lelkipásztor sose feledkezék meg a „partnerről”, a hívőről, aki viszont csak akkor megy bele a „dialógusba”, ha érzi, hogy megértik, vele foglalkoznak, hozzá szólnak.¹

A papnak természetesen püspökén, esetleg szerzetes-elöljáróján kívüli senki nem adhat utasítást arra, miről beszéljen. Prédikációja viszont csak akkor hathat igazán, ha közte és hallgatói közt megvan az a bizonyos „kontaktus”, melynek előhívásáról, megteremtéséről az osztrák lelkipásztorok tanácskoztak. Vagyis: a hívőknek igényeik vannak s a prédikációnak ezeket az igényeket kell — vagy kellene — kielégítenie. De mik és milyenek ezek az igények? Korántsem áltatjuk magunkat azzal, hogy valamiennyit felsoroljuk; úgy véljük azonban, a legjelentősebbeket és legkorszerűbbeket sikerült kinyomoznunk és sikerül tolmácsolnunk. Vizsgálódásainkat elég széles körben végeztük, részben személyes informálódás, részben — és sokkal nagyobb részben — kiküldött kérdőívek útján. A kapott válaszok érdekes tájékoztatást nyújtanak nemcsak a föl-adott kérdéseket illetően, hanem egy bizonyos szociológiai szempontból is.

¹ A konferenciáról szóló beszámoló „Das neue Wort” címmel: F u r c h e 1951. jan. 13.

A vallásosság „szociológiája“.

Négy falu, egy legújabban Budapesthez csatolt ipari külváros, s maga a főváros volt kutatásunk területe, társadalmilag pedig parasztság, munkásság és értelmiség. A négy falu négy magyar falu-típus: az egyik meglehetősen zárt, hagyományai még zavartalan világában élő, vasútól, forgalomtól eléggé távoleső, a fővárostól mintegy kétszáz kilométerre fekvő ősi magyar település. A másik mintegy tizennégy-tizenötezer lakost számláló, nemzetiségileg vegyes, új betelepültekkel is földuzzadt, elsősorban földművelő falu vagy inkább talán faluváros. A harmadik kis helység, széles tanyavilággal s elég közel a határhoz. A negyedik már belesik Budapest sugárkörébe, lakosai részben földművelők, részben gyárba járnak, részben a pestkörnyéki falvak közismert kereskedő vagy „kofa“ paraszt fajtájából valók. Szellemileg többnyire a forgalomból kieső zárt községek a legkonzervatívabbak, ezek élnek leginkább a múltban, ezek élnek — mondhatnók — ma is a múltat tovább, mindaddig, amíg a gazdasági-technikai átszervezés hirtelen föl nem ébreszti őket. A nagy lélekszámú, gyarapodó falu-városok rendszerint frissebbek, érdeklődőbbek, pezsgőbbek, több életükben a mozgalmasság, tájékozódásukban a fürgeség; igényesebbek és gondolkodásukban önállóbbak. A határmenti községek általában szintén frissebbek s éberebbek, már földrajzi, illetve politikai helyzetüknél fogva is; épp úgy, mint a főváros-hoz vagy nagy ipartelepekhez, gyárvárosokhoz közel fekvők, melyekben a földművelő és a gyárbajáró, a röghöz tapadó s a rögtől már elszakadt ember életformája, mentalitása a legsajátosabb vegyülékben él, kölcsönös egymásrahatásban, egymás kölcsönös alakításában.

Ez a képlet vonható le a kapott válaszokból is. A tipikusan „régii“ falut még nem érte el, lelkét még nem kavarhatta föl a modern kor nagy átalakulási folyamata. Elégedetten él vallási hagyományai közepett, föltétlen bizalommal papja iránt; problémái, kétségei, különösebb igényei nincsenek. Arra a kérdésre, mi érdekli őket, mit szeretnének hallani, túlnyomó többségben azzal válaszoltak, hogy felsorolták azokat a témákat, melyekről plébánosuk az utolsó hetek vagy hónapok folyamán prédikált. „Én mindent kívánok hallani, amit a plébános úr mond és azt nem szeretem hallani, amit más beszél“ — írja kedves naívsággal, de jellemzően is az egyik hívő, egy harmincegynéhány esztendő nap számosaszszony. Valamivel nagyobb önállóság és határozottság, bizonyos személyes és korszerű igények jelentkezése észlelhető az „átmeneti“ típusú községekben: érezni a válaszokban, hogy a falu látóhatárán már megjelentek a nagy világnézeti problémák s hogy a lelkek, ha olykor talán még csak ösztönösen bár, keresni kezdik a vallási életnek azokat az új formáit, amelyekbe a régi formák és keretek fokozatos megszűnése közben az örök értékeket átmenthetik s megőrizhetik. Ami végül a várost s a városban a munkásságot és ifjúságot illeti: ott nyílt, komoly, felelősségteljes szembenézés tapasztalunk a problémákkal. Szinte minden egyes soruk „a hívők nagykorúságát“ tanúsítja. Világosan látják helyüket és szerepüket az Egyházban; nem elégszenek meg a passzív odatartozással,

hanem aktív munkát akarnak végezni: ragaszkodnak hozzá, hogy a papsággal közösen, de a papi hivatás és hivatal teljes tiszteletben tartásával építsék Isten országát. Nekik fáj a legjobban, ha azt tapasztalják, hogy egyik-másik pap nem érti meg őket, életüket, helyzetüket, ha nem találja meg velük a kapcsolatot, ha az életen kívül reked vagy valaminő az övékén, a mai emberén kívüli élet formái és mentalitása közepett, légtüres térben tengődik. Ők azok, akik benne élve a mában és benne élve az Egyházban, tele vannak segítő szándékkal, jóindulattal, buzgósággal és — egy kis türelmetlenséggel is. „A gyakorlati (azaz életszerű, nem pedig elvont irány felé kellene ösztönözni papságunkat, mert különben kátyúba kerülünk — írja egy budapesti munkásnő —. Prédikáló papjaink közt nem egy akad, aki a régiből kikopva, de az újat még nem találva, kiüresedettten megy föl a szöszékre s ő is, meg a hallgatóság is csak kínlódnak. Alapos összefogásra, együttműködésre van szükség.”

Pap és hívek „közös munkája”.

A levélíró nyomban gyakorlati javaslattal is szolgál arra nézve, milyen lehet ez az „együttműködés”. „A prédikációk korszerűvé alakításának legfőbb feltétele — állapítja meg: — a papság kerüljön minél közvetlenebb kapcsolatba a hívekkel. Ezért legyen bátorsága új utakra lépni és a hívektől kapott kérdések, hozzászólások alapján építse föl beszédeit.” Missziót, konferenciát, beszéd sorozatot akarnak tartani? A pap lehetőleg egy-két héttel előre közölje ezt a hívekkel, megjelölve a sorozat, konferencia, misszió tárgyát s kérje a hívek hozzászólását a témához. Ha például a családi életről lesz szó, nyilatkozzék róla

„az apa, az anya, a gyermek, kiskorú és nagykorú fiú és lány, a jegyespár, a nagyszülő, a rokon, a családok életét kívülről szemlélő jóbarát, mindenki, akinek a családi élettel kapcsolatban van. Röviden közöljék, mire nem kaptak eddig választ; hogyan látják a családi élet válságának megoldását, szerintük hol van a hiba, miből keletkeznek a házastársak közti meg hasonlások, a testvérek közti szakadások, mitől oly fojtogató és túlfeszített a családi légkör, miért a gyermekek nagy tiszteletlensége, kegyetlensége s általában a szülői tekintély hanyatlása, miért a szülő türelmetlensége, meg nem értése a gyermek iránt, milyen hatású egy rossz családi élet a rokonságra, szomszédokra, az egész társadalomra; hol van és melyik az a pont, ahol a családtagok értelme nem képes megoldást találni, és így tovább. A gyóntatószékben mindeire felelni nem lehet. És tekintve, hogy a dolog általános érdekű, hasznosabb, ha az egész közösség hallja a feleletet. Segítsenek ezért a hívek a papnak, hogy jó és alapos missziót végezhesen. Imádkozzanak és dolgozzanak együtt, hogy ne csak egyesek, hanem minden jelenlévő a maga családi posztján megtalálja az eligazodást. A hozzászólást a templom valamely középponti részén vagy akár a sekrestyében elhelyezett urnába dobják, természetesen névtelenül”.

Ne minősítsük e „laikus” hozzászólást se naívnak, se illetéktelennek. A legfontosabb tényezőnek, pap és hívek közötti kapcsolat megteremtésének olyan útjaira mutat rá, amelyeket a modern pasztoráció kül-

földön itt-ott már ki is próbált egyáltalán nem eredménytelenül. A Seel-sorgeinstitut említett konferenciáján egy neves osztrák városi lelkipásztor beszámolt róla, hogy újabban szentbeszédeit hívei közreműködésével dolgozza ki, oly módon, hogy előzőleg megbeszéli velük a témát: azt, hogy vele kapcsolatosan minő problémáik vannak, miről szeretnének hallani, milyen viszonyban van a tárgy gyakorlati életükkel, és így tovább. Egy másik főlészóaló, igen népes parókiájú városzéli lelkész, hasonló módon jár el. Kisebb egységekre osztotta föl plébániáját, mintegy háromszáz-ötszáz lelket számláló kis „kerületekre”. Mindegyiknek van egy „diákonusa”, akinek az a föladata, hogy időnkint megbeszélje a hívekkel, mik a problémáik, közvetítse az igényeket a pap felé, állandó kapcsolatban tartsa a lelkipásztort a nyájával. Még pedig lehetőség szerint a többséggel: a közönyösökkel is (akik mintegy jó kétharmadát alkotják a hívek összességének, legalább is az adott esetben), hogy így a pap, aki végeredményben értük is felelős Istennek, módját lelhesse annak, hogy az ő lelkükhöz is hozzáférközzék. Mert — mondja a főlészóaló — „e közönyösök számára a lelkipásztorkodás egészen új formáit kell kidolgozni és kipróbálni”.

A szentbeszéd és a politika.

A kérdőívekre kapott válaszokból félreérthetetlenül kiderül, hogy a hívek túlnyomó többsége nemcsak hogy nem kívánna, hanem egyenesen kárhoznatna is a vallás bárminő politikai tartalommal való megterhelését. A hívők tömegében az elmúlt idők felemás „politikai katolicizmusának” semmiféle talaja nincs. Akadnak még természetesen, akik nem tudják elválasztani a vallást azoktól a politikai jellegű óhajoktól vagy törekvésektől, amelyekkel — súlyos félreértéssel — a keresztény világnézetet és az Egyházat azonosíthatni vélik; akadnak, akik tulajdon elégedetlenségüket, ressentimentjaikat szívesen burkolnák a vallás köntöseibe; ezek azonban kivételek és többnyire a mai vallási elmélyülés körein kívül, egy bizonyos vallási formalizmus világában helyezkednek el.

A nagy többség, úgy látszik, megértette a Gondviselés nagy történelmi leckéjét, mely a figyelmet a járulékos és evilági mozzanatokról a lényegesekre és természetfölöttiekre terelte. Azáltal, hogy az Egyházzól a történelem lehántotta az anyagi javak s a közeleti szerep és dísz számot terhét, csak annál fényesebben tűnik tagjainak szemébe a Krisztus-testhez tartozás lényege, a kegyelmi közösség ereje és természetfölötti távlata, csak annál tisztábban és melegebben érvényesül az Isten és a felebarát iránti szeretet. Egyesek számára még komoly problémát jelent az, amit a katolikus hivatás alapvető transzcendenciájának nevezhetnénk; nehezen tudják összeegyeztetni a keresztény ember szociális kötelezettségait a keresztény hivatás lényegi természetfölöttiségével.

A többség azonban a jelek szerint mindinkább a benső lelki és kegyelmi élet felé tájékozódik s papjától elsősorban ezen a téren vár és kér vezetést, tanácsot, útmutatást — és példát. „Bocsátkozzék-e a szószéken a pap világnézeti vitákba?” — szolt az egyik kérdés. A válasz nagy általánoságban ez volt: ne. Íme néhány rövid szemelvény:

„Szükségtelen a szószéken vitatkozni, mert úgysem azok hallgatják, akiknek szól, hanem azok, akik hisznek. S ezek hitének elmélyítése fontosabb, mint olyan tételek fölött vitázni, melyeket a hívő már régen elfogadott, s melyek elfogadása után és alapján mindig csak továbbhaladni akar” (budapesti munkásnö). — „Szerintem kerülendőek az olyan prédikációk, amelyek másoknak szólnak, nem azoknak, akik szívesen és szorgalmasan járnak templomba. Inkább ez utóbbiakat kell lelkesíteni, vigasztalni, továbbképezni. Kár mindig a bűnösök ellen dörögni, hiszen azok ugyanis ritkán vannak a templomban” (pestkörnyéki ápolónő). — „A szószéken a pap ne bocsátkozzék világnézeti vitákba, mert egyre félreértésekre adhat okot (pestkörnyéki értelmiségi nyugdíjas). A szószék nem a világnézeti viták folytatására rendelt hely. Minthogy azonban a katolikus hívőnek ismernie kell világnézetét, szükségesnek tartom, hogy a szentbeszédnek polémia nélkül, pozitív formában és pozitív tanítás útján segítsék a hívőket katolikus szemléletük kialakításában és élésében” (fővárosi ügyvéd).

Csakhogy nem tagadjuk-e meg misszióinkat, ha tartózkodunk a viktáktól? Nem. A mai hívő ugyanis mind világosabban eszmél rá arra, hogy a modern korban elsősorban élete példájával és tanuságával kell képviselnie és elvinnie Krisztust a világba, közönyösek, langyosak, hitetlenek, pogányok közé. „Barátaink és ellenségeink előtt egyaránt életünk példája, mindennapi magatartásuk szerint válunk taszítóvá vagy vonzóvá — írja egy fiatal jogász —. Az őskeresztények is keresztény életükkel térítették meg a pogány világot. Ezért kell szorgalmazni a gyakorlati keresztény élet tanítását.” Hogy bizonyos kérdéseket meg kell vitatni, az kétségtelen, csakhogy nem a szentbeszéd keretében, hanem konferenciákon s másfajta megbeszéléseken vagy előadásokon.

Gyakorlati tanítást!

Elvont tételeket, dogmatikus témákat is fejtegetessen-e a pap, vagy inkább gyakorlati jellegű tanítást adjon? A hívek többsége, a levelek tükrében, főképp ami a munkásságot illeti, szinte követeli a minél teljesebb életszerűséget, gyakorlatiasságot. Ennek föltétele természetesen az, hogy a pap ismerje az életüket és problémáikat, lehetőleg épp annyira, ahogy a falusi pap a falusi híveket ismeri. S itt aztán nyomban kiviláglik, mennyire nemcsak járható, hanem egyenesen szükséges út is pap és hívek föntebb említett „együttdolgozása.”

„Szeretnénk, ha az elvontságot végképp száműznék a szentbeszédéből — írja egy munkásasszony. — Ez a beszédforma ma már halott; sokszor valóságos szenvedés ilyen prédikációt hallgatni. A dogmatikus témákat is egyszerű, közvetlen formában kérjük. A gyakorlati erkölcsi tanítás a modern ember számára a legvilágosabban érthető beszéd”. — „Gyakorlati erkölcsi tanítást adjon a pap a hívő mindennapi életével kapcsolatban és ez mindig időszerű legyen; ezt könnyebben megértem és jobb hatással van rám” (családos földműves).

Ez a gyakorlati tanítás bizvást kiterjedhet a legelemibb dolgokra is: például arra, hogyan kell viselkedni a templomban; a katekizmus tudnivalóira, a szentségek magyarázatára, az egyházi év egy-egy soron kö-

vetkező szakaszának és liturgiájának ismertetésére, és így tovább. A papok nem egyszer esnek abba a tévhitbe, hogy ezeket a dolgokat úgyszólván mindenki tudja. Pedig igen sokan nem tudják, mások fogyatékosan tudják, s még a következetes misszále-használó is szívesen hallgatja a tudását kiegészítő illetén fejtegetéseket. Lelkipásztorkodó papok, akik kísérletet tettek ezekkel a témákkal, híveik részéről fokozott figyelmet és érdeklődést tapasztaltak.

A gyakorlati jellegű lelkipásztori munka példaként hozhatjuk föl azt, amelyik a négy említett falu közül az elsőben folyik. A válaszok, melyeket onnét kaptunk, mint mondtuk, kivétel nélkül csupán a hétről hétre elhangzott prédikációk témáit jelölték meg. Ez az egyöntetűség azonban nemcsak azt mutatja, hogy a helység lakosai egyelőre el sem tudják képzelni, hogy a papjuktól hallottakon kívül is lehetnének igényeik; ez az egyöntetűség, mondhatnók elégedettség arról is tanuskodik, hogy a prédikációk valóban hatnak, alakítják a lelkeket, segítik az embereket a katolikus élet útján, éppen realizmusuk, gyakorlati életre irányultságuk folytán. Egy tizenkilenc esztendő háztartásbeli lány így foglalta össze a közelmúltban hallottakat:

„A templomban szeretem hallani, ha a pap Isten ígéjéről, az Úr Jézus tanításáról és szenvedéséről beszél. Mert ez megnyugtatja a szenvedőket és erőt önt lelkükbe, hogy az Úr Jézus nem azért bocsátja ránk a szenvedéseket, hogy sanyargasson, hanem hogy kipróbálja hűségünket, hogy vajjon nehéz napjainkban is tudunk-e neki szolgálni. Beszéljen tisztelendő atyánk a házasságról, öntsön erőt minden katolikus lány lelkébe, hogy ne legyenek kevélyek, hanem legyenek alázatosak s akkor majd minden boldogságvágyuk teljesedni fog. És szóljon a legényekhez, hogy tiszta erkölccsel kívánjanak majd az oltár elé lépni választott jegyesükkel. A férjek úgy tiszteljék feleségüket, mint Szent József tisztelte Szűz Máriát, akkor majd nem lesz annyi békétlen családi otthon és elválás. És még szóljon az édesanyákhoz, akiknek nagy fiuk és lányuk van, jószágos szavaival értesse meg velük azt, hogy jótanáccsal mindenkor tartoznak gyermeküknek, de komolyan ne szóljanak bele házasságukba. És akkor majd nem fogja felelősség terhelni egy édesanya lelkét se gyermekének boldogságáért”.

Ugyanott az utóbbi időben még a következő témákról hallottak a szentbeszédekben a hívek: az Isten szeretete, a szentmise áldozata, a lelki erő, a templom szeretete és megbecsülése, az áldozatkészség, a szentgyónás, a családi békeesség, a lelkipásztor iránti tisztelet, a betegek és szenvedők vigasztalása. Egyszerű, gyakorlati jellegű, mindennapi témák, melyekről nyilván mindenütt örömet és épüléssel hallgatnák meg papjuk tanítását a mai hívek, akik éppen ezt várják elsősorban a prédikáló lelkipásztortól: útmutatást, vezetést a mindennapi keresztény élet, a „hétköznapi életszentség” útján.

Mindez természetesen nem jelenti azt, mintha a dogmák egyáltalán nem érdekelnék a mai embert. Nagyon is érdeklik. Először azért, mert a teológia ma már nem afféle elefántcsonttorony, aminek a múlt századi hívők tekintették; általános tapasztalat és világjelenség a laikusok hatalmas arányú és mély érdeklődése a teológia iránt. Másodszor azért, mert a hívők érzik, hogy hitük csak akkor igazán szilárd és „korszerű”, ha

dogmatikailag megalapozott. Az egyik válasz írója így fogalmazza meg ezt az igazságot:

„A lelkipásztornak a jövőben sokkal nagyobb gondot kell fordítania arra, hogy a rábizott hívők élete értelmileg is megalapozott hit legyen. A csupán kegyes hagyományokra és változó érzelmekre épült hit a megpróbáltatások között nem mindig állja meg a helyét. Ezért szükségesnek tartom a dogmatikai témák fejtegetését is”.

Azt viszont megkívánja és joggal a hívő, hogy a lelkipásztor a dogmát is bekapcsolja az életbe. Szabadítsa meg a dogmát attól az elvont, megközelíthetetlen spekulációk közé száműzött jellegétől, amellyel a mult század vallási formalizmusa ruházta föl. Fejtegetése ne öncélú, ne is tudományos célú legyen, hanem a „dogmából táplálkozó élet” kialakítására törekedjék.

Milyenek legyenek a példák?

Egy pestkörnyéki földműves írja: „Az evangéliumot a pap példaképpel világozza meg; ez az, ami nagyon le szokott kötni és gondolkodóba ejt”. A hívek általában szeretik a szentbeszédbe beleszórt példákat; általában szeretik a prédikáló papok is, mert színesebbé, élénkebbé teszi a beszédet s időről-időre egyrészt megpihenteti, másrészt meg föl is serkenti a hallgató figyelmét. A példa azonban elsősorban nem retorikai eszköz, hanem, hogy úgy mondjuk, pedagógiai: általa alkalmazza a tanítást a pap az életre, vele bizonyítja a prédikációjában javallott erény gyakorolhatóságát; a példa fordítja le az erkölcsi elvet a gyakorlati megvalósítás nyelvére. Eppen ezért rendkívül fontos, hogy a példa valóban hatásos, elfogadható, jól kiválasztott legyen. Olyan, hogy azt, amit példáz, valóban odavigye a mai hívő kezéig. Erre pedig csak a korszerű, a mai pszichének megfelelő, a mai ember gondolkodásával számoló példa képes.

Tegyük föl, „példaképpen”, hogy a pap a hatodik parancsról, a tisztaságról prédikál, s illusztrációként két példát hoz elő. Elmondja először Goretti Szent Mária történetét, azután Szent Bernát életének egyik epizódját: hogy mikor egy alkalommal úton járt s testi kísértések lepték meg, habozás nélkül belevetette magát egy jejes tóba. Valószínű, hogy a középkori embert hidegen hagyta volna Goretti Mária „egyszerű”, „szürke” története s megragadta volna Szent Bernáté. A mai hívőnél azonban éppen fordítva áll a dolog. Goretti Mária valahogyan itt van a közelében, a mindennapi életében; Szent Bernát tettét viszont inkább komikusnak érzi. Számára az első példa meggyőző, a második legföljebb kuriózum. Mint ahogy a multbeli példák többsége általában kuriózumként hat a mai hívő szemében.

„Mindig csak aktuális témákat vegyen a pap — írja egy dolgozó nő — s lehetőleg keveset időzzön a multban. Sokszor egészen jelentéktelen dolgok kerülnek főtémaként a multból s képezik a szentbeszéd tárgyát. Ha az a multbeli esemény nem vág szorosán a mai életünkbe, akkor kár az időt tölteni vele, mert a híveket csak fárasztja és terhel, hiszen olyan témával akarják lekötni, mely számára érdektelen”.

Ki tagadná az anakóréták, oszlopszentelek, zaborhegyi Szent András-szerű vezetők hősi szentségét? De vajjon hat-e (vagy nem éppenséggel elidegenítően hat-e) a mai hívőre, ha a pap a lemondás és önmegtagadás példajaként, mondjuk, azt idézné elébe, milyen leleményességgel fosztotta meg magát az elaivás lehetőségétől Szent András, vagy hogyan élt egy ökeresztény stíliita? Egészen bizonyos, hogy ezek a példák a legkevésebbé sem serkentenek a mai hívőt arra, hogy kövesse ama szenteket s törekedjék önmegtagadásra; nem fog a tóba ugrani kísértés idején, nem fog tüket és ollókat dugni a párnájába s nem fog oszlopok tetején lakni. Sőt mi több: a példák oly különleges, rendkívüli, a mai átiagfogalmak szerint már-már hőhörtos színezetben tüntetik föl magát az önmegtagadást s aszkézist is, hogy a hívőt nemhogy rávennék, hanem inkább elriasztják tőle. (S az azóta igazán lehetetlen, hogy minden egyes példához mintegy előszavas „lábjegyzetben” hozzáfűzze a szónok mindazokat a történelmi tudnivalókat, amelyek az esetet érthetővé s a maga korában természetessé teszik.) Ha ellenben a pap ugyanannak az önmegtagadásnak, aszkézisnak az illusztrálására mondjuk Lisieuxi Szent Terézre hivatkozik, vagy a „kis út” valamelyik másik szentjére s náluk is olyasmire, ami többé-kevésbé mindannyiunk életében előfordul: hogy fájdalmaik közepett is jó lélekkel, mosolyogva teljesítik mindennapos állapotbeli kötelességeiket, hogy mindennapi életükben gyakorolják az el-lenség szeretetének parancsát, és így tovább: bizonyos, hogy ezzel megragadja a hívők figyelmét s megmutatja nekik az erények gyakorlásának mindenki számára kézenfekvő módját. Vagyis: a példa eléri alapvető célját: követésre buzdít.

A szentek életében azonban, még az olyan nagyon „közűnk való”, „kis úton” járó szentekében is, amilyen egy Szalézi Ferenc, Páli Vince, Lisieuxi Teréz, mindig van — és természetes, hogy van — valami, amit az átlagember valahogyan emberfööttínek, emberi méreteket és képességeket meghaladónak érez. Ezért bizonyára helyes, ha a pap példái kiválasztásában nem szorítkozik pusztán csak a szentek életére, hanem igyekszik minél több illusztrációt meríteni a mai ember mai életéből. Ezeket természetesen semmiféle exempláriumban nem találhatja meg; példatárát neki magának kell összegyűjtenie és összeállítania, valóban a mából, a mai idők apostoli értelemben vett „szentjeinek”, hétköznapjaink névtelen keresztény hőseinek életéből. Mintha azt mondaná: kételkedtek abban, hogy ezt vagy azt az erényt ma is lehet gyakorolni, ezt vagy azt az evangéliumi parancsot ma is meg lehet valósítani? Nézzétek, itt a szomszédban, ott a gyárban, emitt a hivatalban ez a munkás, az az anya, az a gyermek napról-napra gyakorolja, hősiesen, „szentül”, s azzal a derűvel, egyszerűséggel s oly föltűnés nélkül, ahogy keresztényhez illik, akinek az erény, a szeretet, a jószág nem kivétel, hanem életforma. Ezekért a példákért azonban el kell menni, bele kell merülni mintegy a hívek életébe, meg kell keresni, meg kell teremteni velük a közvetlen kapcsolatot, hogy közösen s ugyanabból az anyagból alkossák meg a közös művet: a valódi keresztény életet, a Krisztus-testben való egységet hic et nunc, ma, itt, a történelemnek ebben a pillanatában.

Hogy milyen „mai” példákra gondolunk; hogy milyeneket szeret és vár a mai hívő? Idézünk egyet a kapott válaszokból; úgy érezzük, egy-

szerűségében, melegségében, tiszta szépségének meghittségében minden magyarázatnál ékebben beszél. Írója, „ egy harminc éves családapa” azt fejtegeti, mennyire szereti, ha a pap a családi életről s a családon belüli keresztény nevelésről beszél.

„A nevelést személyes példaadással adjuk, mert így a leghelyesebb — folytatja. — Legyen szabad itt egy nagyon szép példát megemlítenem saját családi életemből. Mi kilencen vagyunk együtt a családban. Édesapának, bátyám, egy tizenkét éves fiú, a másfél éves Pityuka és én a tizennégy hónapos kisfiúval. — Este van, a gyerekeknek van egy kiskocsijuk s ebben ül mind a kettő. Az egész család örül a gyerekeknek, nagyon vígan vannak. Megkondul az esti harangszó, apám szól: imádkozunk; imádkozik az egész család együtt, Nagy a csend, mindenki összeszeszi a kezét és csak az imádság hangja hallatszik. A két kisgyerek nagyon figyel, hogy oly hirtelen megváltozott a vidám szórakozás. Mindenkit külön-külön megnéznak, erősen figyelnek. Egyszerre csak mind a kettő összeszeszi a kis kezét és még a szájuk is jár, habár beszélni még nem tudnak, csak egy-két szót”...

Aminél nincs szebb.

Ha egyetlen szóval akarnánk felelni a kérdésre: miről szeret hallani a hívő, azt kell mondanunk: az evangéliumról. Egyöntetűen, kivétel nélkül, parancsolóan ezt hangoztatják a válaszok, bárhonnét, bármilyen környezetből származzanak is. Más-más szavakkal ugyan, de valamenynyire levél azt sürgeti, amit egy földműves így fejez ki:

„A pap mindig az evangéliumról prédikáljon, mert az evangélium, bár régi, mégis időszerű, különösen napjainkban. A prédikáció mindig a vasárnapi evangéliumról szóljon, Mária-ünnepeken ismertessék az ünnep jelentőségét... Altalában az evangélium és ismét az evangélium, mert ennél szebbet emberiség papírra nem tett. Különösen szeretem, ha példákkal, magyarázatokkal még világosabbá, érthetőbbé teszik”.

Erdemes teljes egészében idéznünk egy budapesti munkásasszony levelét, mely igen jellemzően világít rá arra a lelkipásztorok által teljes nagyságában talán nem is sejtett szomjúságra, mely az evangélium után él a hívek lelkében.

„A mi kis templomunkba egy időben eljárt egy atya vasárnaponként a nyolcórás szentmisét mondani. Ő mindig az az napra kijelölt evangéliumi részt magyarázta. Mikor elolvasta az evangéliumot, nem tette ki kezéből a könyvet, hanem visszalapozott az elejére és soronkint olvasta és magyarázta azt. Az emberek figyelmét nagyon le tudta kötni ezekkel a beszédekkel. Mindenki azon igyekezett, hogy lehetőleg egyet se mulasszon el belőlük. Az embereknek szükségük van az evangéliumra, csak sajnos kevesen értik.

Szerintem helytelen, hogy az evangélium fölolvása után a pap kiteszi kezéből a könyvet és egészen más, sokszor teljesen nem odavágó dologról kezd beszélni. Ezért aztán az emberek olyan szomorúan kis százaléka ismeri az evangéliumot úgy, ahogy kellene. Az emberek szomjúhózzák Isten tanításait, de félnek kezükbe venni a szentírást, mert vagy unalmasnak, vagy érthetetlennek találják. Sokszor elszégyeltem magam, ha másvallásúakkal beszéltem, hogy azok mennyire sze-

retik a szentírást és mennyire otthon vannak benne. Szóserint idéznek részeket belőle... Hol vagyunk mi ezektől? Mert mindenről szívesebben beszélünk, csak az evangéliumról nem.

Csináljunk propagandát az evangéliumnak, úgy mint más könyveknek. Hívjuk fel az emberek figyelmét rá, tegyük érthetővé számukra, hogy az evangélium helyes megértése és szeretete ne csak egyes emberek kiváltsága legyen. Tegyük lehetővé, hogy a világ legszebb könyvének élvezése ne csak az egyháziak kiváltsága legyen, hanem minden keresztény családnak legtöbbet forgatott könyve legyen.

Akinek magasabb lelki igényei vannak, az könyvekből úgyis kiélegíti magát. Akinek magasabb lelki beállítottsága van, annak biztos van lelki vezetője vagy vallásos ismerőse, akivel megbeszélhetik a problémákat. De a prédikáció legyen egyszerű és köznap, mert a hallgatóság legnagyobb része szintén egyszerű, szürke mindennapi ember. A beszéd témája az legyen, hogy az evangéliumi tanításokat hogyan valósítsuk meg szűk keretek közé szorított életünkben".

Egy másik, ugyancsak budapesti munkásasszonytól származó levél egy igen kézenfekvő szempontra hívja föl a figyelmet, amelyet azonban, sajnos, prédikáló papjaink nem mindig tartanak szemük előtt, részint talán azért nem, mert nem ismerik eléggé a hívek életét, a hívek vallásosságának mélységét, vallási életének alaposságát. A hívők egy tekintélyes százaléka nemcsak beszél a mise erejéig a templomba, hanem előzőleg elkészül a misére, elolvassa az aznapi leckét s evangéliumot, esetleg még hozzá is olvas Prohászka Elmélkedéseiből, Pius Parsch könyvéből, vagy máshonnét. Ezeket a java hívőket azután kizökkenti áhítatukból, kiábrándítja, durván, de igazában szólva becsapja az olyan prédikáció, mely — az iménti levél szavaival — „mindenről szívesebben beszél, csak az evangéliumról nem".

„Szerintem a prédikáció az evangéliumról vagy az ünnepről szóljon — olvassuk e másik levélben. — Kapcsolódjon bele a mindennapi életbe. Mégpedig azért, mert mielőtt szentmisére megyünk, Az üdvösség éve című liturgikus könyvből (egyik lelkigyakorlaton az előadó atya ebből olvasott föl s azóta legkedvesebb könyvem) vagy a misszáléból előre fölkészülünk az ünnepre s milyen csodás az, mikor egészen más témáról beszél a pap. Ezzel valahogy kiesik az ember az ünnep hangulatából, ami az imádságra igen zavaróan hat. Olyan érzés ez, mintha tévedésből más könyvet veszek magamhoz, mint amiből éppen olvasni akartam s ezzel már a kedvem elvesztetem és nem olvasok. Végül éppen ma sürgetik, hogy a hívek kapcsolódjanak bele a liturgiába, azaz az egyház liturgikus imádságába. Hogyan hat akkor, ha a szentbeszéd nem a liturgikus időnek megfelelő?"

Ezekhez a sorokhoz bizonyára nem kell semmiféle kommentár.

A hívek többsége ma, ellentétben a közelmúlttal, szereti a prédikációt. De főként, majdnem kizárólag az evangéliumról, leckéről szólót, amenyiben a szentbeszéd a szentmise keretében hangzik el. A szentmiséről szentmisére folyó, szinte soha véget nem érő beszédorozatok, úgy látszik, inkább zavaróan hatnak; kizökkentik a hívőt az ünnep hangulatából, aki az egyhetes pauzák miatt viszont nem tudja kellő figyelemmel kísérni a sorozat mondandóját sem. Az ilyen sorozatos fejtegetéseket a

hívek szívesebben veszik más módon és formában, konferencia-szerűen, vagy a szentmisétől független, esetleg valamely ájtatossághoz, litániához, szentórához, szentségimádáshoz kapcsolódó beszédekben. A szentmise keretében a szentírásról akarnak hallani, semmi egyébről. S valóban, hogyan is hat, ha a kánaai menyegző története után a pap belekezd egy túlvilágról szóló sorozat hetedik vagy nyolcadik beszédébe, vagy a hegyibeszéd után Isten létének negyedik vagy ötödik bizonyítékát kezdi fejtegetni; s aznap, amikor Szent Pál csodálatos szeretet-himnuszát olvasta föl, hit és modern természettudomány viszonyáról tart szentmisébe és templomi szószekre vajmi kevésbé illő előadást? Ezekkel a témákkal nyilván foglalkozni kell, de másként és más keretben, mert így, a szentmisében sok hívő valósággal profanálásnak érzi.

Milyen legyen a szentbeszéd formája?

A felelet erre a kérdésre is úgyszólván egyhangú: a hívő nem szónoklatot vár (sőt sokakat egyenesen idegesít a szónoklat), hanem nyugodt modorú, egyszerű, közvetlen hangú tanítást. Ezen a téren nincs különbség falusi és városi, munkás és értelmiségi, élemedettebb korú és fiatal hívő közt. A szónokias szentbeszéd, úgy látszik, és hála érte Istennek, véglegesen és visszahozhatatlanul megbukott.

„Szeretem, ha a pap egyszerűen, közvetlenül prédikál — írja egy parasztember; — nagyon szép a szónoklat, a magas beszéd, 'de erre rátermettség kell, mert ha ez nem jól megy, (ami a papoknál gyakori), unalmassá válik; ilyenkor látok szundikáló embereket a templomban". — „A beszéd formája közvetlen tanítás legyen, mert ez felel meg az evangélium szellemének" (munkásnő). — „Az egyszerű; közvetlen beszéd is igen ünnepi s hatásosabb a mai embernek, aki nem szereti s nem igényli a pátoszt" (háztartásbeli). — „A szentbeszéd szóljon a hétköznapiok megszenteléséről, hangja apai legyen, evangéliumi, ne szónoki. Legyen homiliaszerű; forrásmunkául olvassák a papok többet a szentatyák írásait" (gimnáziumi tanuló).

Teljes egészében közöljük egy tizennyolc esztendőös diák véleményét: híven tükrözi a mai katolikus fiatalság gondolkodását és igényeti. Ezt írja:

„Legjobban hozzám szól a homília. A tételes szentbeszéd nem modern többé. Ennek okait a következőkben látom: 1. A homília jobban illeszkedik a szentmise liturgiájába. A liturgikus mozgalom viszont a szentmisét eléggé közismertté tette. A sermo vagy dogmatikai jellegű beszéd sokkal stílusosabb konferenciákon. — 2. Nem hat meg a szentbeszéd szónokiassága és barokkos áradata, de még templomrepszto heve sem. A Pázmány-féle stílus elavult. A Krisztus-stílusra kell visszatérni. — 3. A hívekben fölmerülő hitbéli problémákat csak a vasárnapi szentbeszédek úgysem oldhatják meg. Ezeknek nem anynyira az oktatás, mint inkább a kereszténység szellemének terjesztése volna a főadata. Ezt érhetik el akkor, ha mintegy visszavisznek Krisztus tanítványainak sorába. A polemizálás nem szentbeszédbe való. Ennél többet várunk tőle. — 4. A művelt ember különösen unhatja a „beszéd"-predikációt, ha tehetségtelen szónok mondja. Nincs kinosabb,

mint egy rosszul fölépített szónoklatot végighallgatni üres frázisokkal és untig ismételt igazságokkal. A homília-mondáshoz viszont nem kell szónoki készség, hanem csak egyszerű és szívből fakadó Isten-szeretet. Ez pedig a legtöbb papban megvan”.

Ne legyen a szentbeszéd szónoklat; ne legyen túlságosan hosszú se. Konferenciákon, mikor a hívő egyenesen azzal a céllal indul el hazulról, hogy valaminő fejtegetést végighallgasson valaminő öt érdeklő témáról, örömezt végigfigyel háromnegyed- vagy egyórás előadást is. A templomba azonban nem előadást hallgatni meggyásár- és ünnepnapon, hanem szentmisére. Van benne, bármily erős legyen is a kifejezés, valami szándéktalan tapintatlanság Krisztus és áldozata iránt, ha a pap mintegy előtérbe lép s nem egyszer jóval hosszabb ideig beszél (rendesen nem az evangéliumról), mint amennyi ideig maga a lényeg, a szentmise áldozatának bemutatása tart. Az ilyen hosszadalmas beszéd egyébként is célját téveszti; sokkal többet zsúfol egybe, semhogy a hívő be tudná fogadni. Túrelmetlenné vagy szórakozottá válik; egyikük szavai szerint „nehéz- tel a papra, mert úgy érzi, elrontotta a miséjét”. A szentmise keretében elhangzó szentbeszéd szóljon az evangéliumról, a leckéről vagy az ün- nepről; egyetlen igazságot, tényt, tanítást, oktatást domborítson ki s ezt az egyet adja át útravalóul a hívőnek; s legyen egyszerű, közvetlen és rövid, ne akarja háttérbe szorítani magát a szent cselekményt, lehetőleg ne tartson tovább tizenöt-húsz percnél. Példaként körölközött itt két olyan szentbeszédnek a vázlatát, amelyet a hívők különös örömmel fogadtak. Az első egy jellegzetes értelmiségi negyed templomában, a másik az egyik külvárosi plébánián hangzott el.

1. **Ádvent 4. vasárnapjára.** Luk. 3, 1–6. Mit jelent az ösvények egyengetése? Ha a régi időkben valahová jelentős személyi- séget vártak, eltüntettek a kátyukat, planirozták az utakat, lehor- ták a kapuzkódokat, betöltötték az üregeket. Ádventban vagyunk, a legnagyobb urat várjuk, a világ megváltóját. Nézzünk lelkünkbe, viz- gáljuk meg útjainkat. Méltóképpen fölkészültünk-e a királyok Királya- nak fogadására? Egyengessük magunkban is az Úr ösvényeit. Tart- sunk önvizsgálatot, bűnbánatot, gyonjunk meg; kezdjük a közénk szállt és szívünkbe fogadott Megváltó uralma alatt új életet.

2. **Nagybőjt 4. vasárnapjára.** Ján. 6, 1–13. A kenyér- szaporítás az irgalmas Jézus állítja élénk. Dosztojevskij A nagy inkvizitor című írásában Krisztus lehajol és szó nélkül megcsó- kolja az inkvizitort. Ez Krisztus, a szeretet. Ez hozta közénk a földre, ezért testesült meg. Első nyilvános csodáját (Kána) ez jellemzi: segít hajunkban, nem tiltja a vidámságot. Önként, szeretetből, kérdés nélkül támogatja föl a naimi ifjút. Önként, irgalomból gyógyítja meg a har- mincnyelc éve betegét. A tegnapi szentmise evangéliumában irgalmasan megbocsát a bűnös asszonynak s csak szeliden korhojja. (Az evan- géliumi példák részletes kifejtése). Irgalmas szeretete ma is változat- lan; ma is gyógyítani akar: a lelkünket. Ne zárkozzunk el jósága elől, ne utasítsuk el az alkalmakat. Fogjuk így föl a virágvasarnapi lelki- gyakorlatunkat: engedjük hatni ránk irgalmas szeretetét. A lussvétí gyó- nást-áldozást is ennek szánja: engedjük, hadd gyógyítsa meg lelkünket a büntől. — Dosztojevskij novellájában kétféle magatartás van az Úr- ral szemben: a nép követi, szereti, gyógyíttatja magát; az inkvizitor

máglyára viszi. Melyikhez tartozom? Vagy egy harmadikhoz, akiről Keresztelő Szent János beszél Jézusról szólva: közöttetek van, akit ti nem ismertek. Ez a harmadik a legrosszabb: a teljes közömbösség. Melyikhez tartozom? Tegyem föl magamnak a kérdést, és közben ne feledjem el, hogy Jézus hív. vár; jöjjetek hozzám mindnyájan, kik fáradotok és terhelve vagytok és én megenyhítek titeket.

Lesznek talán, akik hiányolni fogják e vázlatokban a lendületet, a merész gondolatokat, a bátor ötleteket. De az evangélium Krisztus szava s az ő szavával nem lehet, nem szabad és nem illik versenyre kelni. Az ő szavát tolmácsolni, közvetíteni kell, egyszerűen, szeretetben és alázatban. S ez az, amit a hívő vár: ezt a „Krisztus-stílust”.

Egy nem-hívő véleménye.

Talán nem lesz érdektelen egy pillantást vetnünk rájuk is: a közönyösökre. Hiszen ahhoz, hogy hozzájuk is utat találjon, a papnak elsősorban ismernie, megismernie kell őket. Deista fiatalasszonyról van szó. Ertelmiségi, komoly műveltséggel. Vasárnaponként néha betéved a templomba, mint mondja, „szimpátiából”. Esténként rendszeresen imádkozik, „érezhető”. A régi stílusú szentbeszédeket (főként ilyeneket hallott), határozottan unja. A kérdések meglepik, eleinte vonakodva válaszol; nincsenek kialakult nézetei a dologról. Később már nagyobb a bizton-sága, belemelegszik a témába. Itt adjuk válaszait, úgy, ahogy a vele folytatott beszélgetést lejegyezték.

1. Miről prédikáljon a pap? — A mai világban a hit-hez is, bár helytelenül, az ész útján akarnak eljutni. Az ember szí-vével kívánja és érzi az Isten szeretetét, de ezt a kívánságát reális alapokra akarja fektetni. Azt várja, hogy-bizonyítsák neki a hit reáli-tását. Hogy bizonytságot adjanak neki ott, ahol a tudományos gondol-kodás megáll s nem tud egyebet mondani, mint hogy „a priori adva van”. Bizonyítsák be először is azt, hogy van Isten. Ez minden vai-lás alapja. Bár ha az ember belép a templomba, elsősorban az érzelem kapja meg. Sokat beszéljen a pap a szeretetről, megbocsátásról. Egy-szer hallottam, ahogy a pap fél órán át Szűz Mária szüzességét fej-tegette szülés előtt, után, fiziológiailag s minden elképzelhető szem-pontból. Ez nem érdekelt, nem is tartom olyan lényegesnek, mert csak az emberek fantáziája lett bozontosabb tőle. Jobban érdekelt volna, hogy hogyan anyánk a Szűzanya, de erről a pap nem beszélt. A ke-gyelem elvont fejtegetése sem érdekelt. Így azonban igen: Isten jó hoz-zám. De hogy a maga lényegében milyen az Isten, azt ne nagyon fejtegetse a pap. Nem tudja. S ha tudja: nem értjük. Meghaladja az értelmünket.

2. Az evangéliumról prédikáljon? — Először is bi-zonyítsa be hitelességét, történeti bizonyítékokkal. Magyarázza, de ra-gaszkodjék a szöveghez s ne a fantáziáját engedje szabadon.

3. Vár-e tájékoztatást a paptól az élet mai kér-déseiben? — Várnék. A mai élet küzdelmeiben, annak vállalásában bátorítson, vigasztaljon. Tartsa fenn a reményt. A gondviselés leveszi az ember válláról a terheket: Isten saját vállára veszi a mi terhe-inket. Ez erőt és megnyugvást ad.

4. Elvontabb, dogmatikai témákat fejtegetessen, vagy inkább gyakorlati tanítást adjon a pap? — Dogmatikai témákat kételkedő embereknek ne fejtegetessen. A dogma azért dogma, hogy elfogadjam. Amikor oly keveset hallani arról, amire annyira szomjazunk, a szeretetről, éppen ezen a szomjuságukon át kellene az embereket megfogni. Ami a gyakorlati dolgokat illeti, a bört-nél például ne felejtsek el megmagyarázni, hogy annak nem a formalitás, hanem a lemondás a lényege. Én a magam részéről például szívesen elcserélem a borjúpörköltet egy jó halászléért.

5. Kapcsolódjék-e a napi evangéliumhoz a prédikáció? — A jó Isten áldja meg, hát mihez kapcsolódhatik, ha nem ahhoz! Mászhoz is kapcsolódhatik?

6. A jelennel foglalkozzék vagy történeti érdekű legyen? — A mai embert nem érdeklik a keresztes vitézek, vagy hogy Szent Marqit megtvetesedett. A jelennel foglalkozzanak. A multban nagyon sok minden távol áll tőlünk. Az például, hogyan sanyargatták magukat a középkorban. Egy-egy nagy szent alakja, Aquinói Tamás, Asszisi Ferenc azonban érdek. Mutasson a szónok irányt, hogyan éljen ma a keresztény. Mutassa meg a vallásban azt, ami örök. Ami mindig modern.

7. Milyen legyen a beszéd modora? — Ne szónokoljanak patétikusan. Egyszerűen, emberien, közvetlenül beszéljenek. Semmi pátoz ne legyen benne, de legyen logikus fölépítésű a beszéd. Szerente a jól megfogalmazott megállapításokat. Idézeteket is szívesen hallgatok akár a szentírásból, akár bölcs emberek mondásaiból.

8. Bőcsátkozzék-e a pap a szószéken világnézeti vitákba? — Semmiképp se.

A papság terhe.

„Papságunknak — írja az egyik hozzászóló — a mai időkben nagyon komolyan és lelkismeretesen kell készülnie a szentbeszédre“. A hívek igényei hatalmasan megnöttek. Ez a nagy elmélyülés, ez az elemi erejű vallási megújódás félelmesen nagy felelősséget és megsúlyosodott föladatokat ró a lekipásztorra. Új módszereket kell kidolgoznia. Új követelményeknek kell megfelelnie. Élete úgys áldozat; minél eleve-nebb a hitélet, minél mélyebb a buzgalom, annál több, annál nagyobb áldozatot kíván tőle. Ez a terhe, ebben rejlik nagysága is.

Hadd mondjunk el itt egy anekdotát. Egy osztrák püspök, mondják, sorra látogatta egyházmegyéjének plébániáit. Váratlanul érkezett; az egyik parókian történetesen sem a plébánost, sem a káplánt nem lelte otthon. Elhatározta, hogy megvárja őket. Bevonult a káplán szobájába, föl-alá járt; félig teleírt papírlapot pillant meg az asztalon: a káplán következő vasárnapi szentbeszédének — az elejét. Harminc-negyven sor; a püspök érdeklődéssel olvassa: alapos, jól kidolgozott bevezetés, néhány magvas gondolat; aztán egyre elnagyoltabb betűk, s egyszerre végesza-kad s ott áll kapkodó írással: „Jetzt kommt das Schimpfen“. Vagyis: most jön a „simfelés“. A püspök fogta a tollat s odaróta: „Nein. Jetzt kommt das Weiterstudieren“. Nem, most jön a tovább-tanulás. Aláírta a nevét és eltávozott.

A „Schimpfen“ s ami vele egyértékű, a közhely ideje lejárt; a pré-

dikálás ma mérhetetlenül jobban igénybe veszi a pap idejét, figyelmét, munkáját, mint a közelmúltban. A főntiekkel nem volt más célunk, mint megkönnyíteni némileg a mai lelkipásztor, a mai prédikáló pap munkáját: közvetíteni felé a hívők igényeit és kívánságait.

Közvetíteni, megéreztetni azt a várakozást, mellyel a mai hívő a pap felé fordul. Azt a sürgétést, amellyel papjától életszerűséget, életismeretet, korszerűséget kíván. Azt a készséget, amellyel papjának segíteni akar a közös mű jó végrehajtásában. S azt a tiszta, aggódó, igaz szerézetet, amelyet papja iránt érez.

(r. gy.)

EMELJ MAGASBA

Emelj magasba, Istenem,
mint gyermekét az apja,
az édes fénybe hirtelen,
a mosdató magasba,
hogy tiszta és hogy jó legyenek,
hogy szeressem a szépet,
hogy láthassam a lényegét,
hogy lássak is, ha nézek.

Mert a szemünk oly ostoba,
szánandóan ügyetlen,
hogy öregen is tétova
és járatlan gyereksem,
hiába szól, jelentkezik,
mit megismerni kéne,
az élet célja, hív szelid
és nagy gyönyörűsége,

mi csak vakon és süketen
bámuljuk a világot.
Ezért semmit se tudhatunk
az állatok s virágok,
a hegyek és a tengerek
hatalmas életéről.
Ezért félünk, hogy a halál
jön majd és kétfelé tör.

Toldalagi Pál

DEUS EX MACHINA

(Az istenség szerepe a realista irodalom visszatükrözési módszerében.)

Sokféleképen lehet visszatükröztetni a teljes valóságot, mégis azt mondhatjuk, a régi görög drámaírók ábrázolási módszere lényegében nem különbözik a jelenlegi irodalmi megoldásoktól. Aischylos, Sophocles és Euripides szintén nem csinált egyebet, mint igyekezett különböző tények egymásutánját lehetőleg minden oldalról szemügyre véve megrögzíteni és azután ezeket a „megrögződéseket” összekötni. Nem levegőben lógó, hanem térben és időben jól elhelyezett eseményeket és jellemeket hoztak létre.

Gondoljunk Aischylos *Leláncolt Prometheus* sára. Bármennyire úgy tűnik fel, hogy valami kietlen tájon lejátszódó, időtlen időkig tartó állóképnek vagyunk tanúi, — mégis szinte fizikailag érezzük az Idő, Kronos személyes jelenlétét. Az ugyanis a drámai helyzet, hogy Prometheus részleteiben is ismeri az égi és földi uralomról erőszakkal eltávolított Kronos-nak azt a jóslatát, mely szerint fiának és száműzójének. Zeusnak valamelyik, a jövőben bekövetkező meggondolatlan násza majd e bitorlott hatalom végét fogja előidézni: Zeus-t születendő gyermeke éppen úgy félre fogja tenni az útból, mint ahogy ő is félre tette apját, Kronos-t. Ennek a jóslatnak pontos adatait szeretné Zeus Prometheus-hól kicsikarni és ezért nem semmisíti meg a titoktartó, megkínzott hőst. A drámai mű annyira tele van lehetséges eseményekkel, hogy a nagy angol lírikusi, Shelley-t arra készítette, hogy megírja Aischylos tragédiájának befejezését, a *Felszabadított Prometheus*-t. Aischylos kitűnően ért ahhoz, miként kapcsolja össze a különböző drámai helyzeteket az események forgatagával. *Oresteia* című trilogiájában az Agamemnon-hoz tapadó főbb helyzetek során szemünk előtt bontakozik ki ez a tíz évi távollét alatt elhalványodott hős a maga valóságában: zsákmánnyal és rabszolganő ágyasával hazatérten. De fülünk hallatára semmisül meg feleségének és annak szeretőjének gyilkos kezétől. Ha viszont az Orestes alakjához fűződő főbb helyzeteket ragadjuk ki a drámából, tanúi lehetünk: miként fűti bosszú Oréstest, hogy apja meggyilkolását megtorolja, mennyi ebben nővére, Electra szerepe, milyen körülmények közt öli meg anyját és annak szeretőjét, hogyan támad büntudata és miként tisztul meg. Egyáltalán nem „megalvadt” témáról van szó! Hiszen a legkiemelkedőbb jelenlegi amerikai drámaíró, George O’Neil újra megírta, az egészet amerikai környezetbe helyezve, melyet, mivelhogy elsősorban érzékelteti a háborúk következtében beálló család-szétzüllést, 1949-ben filmre vitték. A nagy görög drámaíró ugyanis nemcsak a példának felsorolt esemény-csoportok állóképeit adja elénk, hanem a különböző helyzetkonstellációkat mindvégig mozgásosan össze is fűzi. Az általa alkalmazott „dialektikus fonál” a belső összefüggéseket külsőségekkel hangsúlyozza. Ilyen például a „háló”-motívum. *Clytaimnestra* azt mondja a tízéves trójai háborúból hazatérő férjének,

hogy „ha annyszor megsebesültél volna, ahányszor hírét kaptam Trója alól, akkor tested likacsos lenne, mint a háló”. Ez a különös hasonlat előrevetí annak a borzalmas eseménynek árnyékát, amikor Clytaimnestra és szeretője a mítosm sejtő Ágamemnonnal hálóval borítják le és a fehetetlen tette embert lemészárolják. Hasonlóképpen érezteti a várható események, bekövetkezett tények és az elmúlás révén áttört, meghaladott dolgok összefüggésteljes különbségét a „sárkány” motívummal. A boszszúra nevelt Orestes-t nővére, Electra a valaha sajátkezüleg öccse ruhájába varrt sárkány-mintáról ismeri fel. Házasságtörő, férjgyilkos anyjuk, Clytaimnestra sárkánnyal álmodik, aki majd megöli őt. Orestes erről tudomást szerezve kijelenti: „a mese egyszerű, én leszek a sárkány”. Tette után lelkiismerete kínzó furiái sárkányok képében üldözik, míg végül e gyűlölt szörnyek áldáshozó „jóakarókká (Eumenidák) változnak. — Nyilvánvaló, hogy a „sárkány” nincs azonos értelemben használva a darab folyamán (miként a „háló” sem), — de a „sárkány” analógiás jelentése idézi elő, hogy egyszerre érezhettük át azt, ami térben és időben egymás után van.

Néha szinte lenyűgöző méreteket ölt a klasszikus görög dráma egyéni sorsokon áthullámzó, de mégis egész emberi életekhez kötött valósága. Különösen olyankor, amikor a tragédiák hősei előtt megjelenik életük egész folyama és egyetlen definíciószerű áttekintéssel végigpillanthatnak annak kozmikus gazdságán. Így van ez Sophocles Oidipus-trilógiájában. Oidipus — a mítosz szerint — azért lett Theba városának királya, mert sikerült felismernie egy különösnek hangzó meghatározás értelmét, és a talányt mindenkinek feladó és a választár képtelen thebai polgárokat elpusztító szfinx öngyilkos lett, a város pedig megszabadult a lassú kiirtástól. A szfinx kérdése ez volt: „mi az, aminek reggel négy lába van, délben kettő és este három?” Oidipus rájött, hogy ez nem más, mint az Ember, aki kis gyermekkorában négy lábon mászkál, felnőtt korában elég a kettő, az öregség pedig bot nélkül elképzelhetetlen. Sophocles az Oidipus-tragédiában szinte a titokzatos szfinx-rejtvényes emberi sorsot rajzolja meg. A címszereplő intenzíven éli át e sors mindegyik álmomását. Sarok-inait átvágva és a seben áthurkolt szíjnál fogva, mint a zsákmányul ejtett nyulat — úgy vitette ki a városból apja, hogy elve-szejtse az újszülöttet, mert a jóslat apagyilkosnak és vérfertőzőnek jö-vendölte, ha életben marad. A kis Oidipus e lassangyógyuló sebe miatt csak későn kezdett normálisan járni. (Innen van különös neve, szószerint a „duzzadt-lábu”). Sorsa mintha idővel jóra fordulna. A költő Oidipus-király tragédiája elején, mint boldog, többgyermekes, hatalmas és egész-séges uralkodót állítja elénk. De a végzet rövidesen úgy hozza, hogy boldogtalan, magjavesztett, vak koldussá lesz. Botra támaszkodva, hozzá húzó leánya, Antigone támogatásával botorkál ki a városból, ahol egy-kor uralkodó volt. — Euripides, aki ugyanezt a témát szintén feldol-gozta, a Föníciai Nők végén félelmes nagyszerűséggel érzékelteti, miként nem tud szabadulni a sorsán elmélkedő Oidipus a szfinx-kaland emlékéttől. Minden gondolata visszatér oda. Érthető, hiszen az a különös és szeszélyesnek tűnő meghatározás, amiben valaha az Emberre ismert, most mintha az ő életét adná vissza születésétől a halálig egy képben és egy élményben. E mágiikus erejű önarcképtől csak az szabadítja meg,

hogy felidézi magában azt a jóslatot, melyben Apollon megmondta, mi-
képen fogja hánytatott életét tisztességesen bevégezni.

Euripides minden darabja a dinamikus visszatükrözés egy-egy vir-
tuóz megoldása. Előszóval választja a női lélek nehezen megfogal-
mazható problémáit. Megírja az aránylag biztos körülmények közt élt,
Hellászba deportált trójai nők sorsát. Valamennyi ilyen tárgyú tragé-
diája egy köztudatban élő arcképet egészít ki a teljes sorsal együttjáró-
reális színekkel. De nemcsak a női lélek és női sors megrajzolásában
nagy. Tőle származik a legerősebb férfi különös portréja. Az *Ör-
jögő Herakles* című tragédiájában szintén egy bevett és államilag
elismert arckép lerombolásának és zseniális, realizmusban fogant rekon-
struálásának lehetünk tanúi. Nem a környezetén és önmagán testi erejé-
nél fogva szinte korlátlanul uralkodni tudó „vasgyűrőt” mutatja be. Ér-
demes röviden vázolni a darab meséjét... Tizenkettedik és utolsó rárótt
feladatát elvégezve, az otthon békés meghittségére vágyódba hazatér
Thebába a hős Heracles. De itt sincs nyugvása, mert Lycos király ki-
kergette feleségét, három gyermekét és nevelőapját a városból. Ezek már
a legrosszabbra is el vannak készülve, amikor megérkezik a családfenn-
tartó. Heracles érzi felelősségét. Egész családjának szól, amit kis fiának
mond: „No jó, húzlak, mint a vontató hajó uszályát”. Lycos-t és társait,
akik kihasználván a hős távollétét, le akarják mészárolni családját, —
jogos felháborodásában megöli. De mégsem fordul minden jóra, mert
Hera, az istenek királynője, aki örökösen hősünk ellen van, mivel az
férjének, a főistennek törvénytelen gyereke — észét veszi. Heracles
ellenségnek véli családját. Megő-i gyermekeit, feleségét. Már-már mos-
tohaapjára támad, mikor egy jóakarató istennő úgy vágja sziklával
mellbe, hogy egy oszlopnak dőlve ájultan leroskad. Gyorsan az oszlop-
hoz kötözik, — őt, aki valaha a halandók számára járható világ szélén,
Gibraltárnál lerakta a tengerbe azokat a figyelmeztető oszlopokat, mely-
knek arra intenek, hogy eddig és ne tovább! Közben az atheni király,
Theseus, a volt bajtárs éppen Thebába jön kíséretével. A kábulatából
magához térő Heracles vizionál, már-már ismét dühöng, majd saját tet-
tétől megborzadva kétségbeesik és öngyilkos akar lenni. — amikor The-
seus valami egészen sajátos módon végleg észhez téríti. Azáltal hozza
vissza a jól járható normális világba, hogy szemébe mondja azokat a
stereotíp jelzőket, amelyek a herkulesi ideál népszerű meghatározásai
és amelyekhez olyan hűségessé kell lennie, mint önmagához:

Theseus És mit művelsz? Indulatod hová ragad?

Heracles Holtan megyek, honnan jövök, a föld alá.

Theseus Köznapi lény aikára illik ily beszéd.

Heracles Könnyű tanítnod, hisz balsorson kívül állsz.

Theseus Heracles a hős, bajtűrő beszélhet így?!

Heracles Nem türtem ilyet! Van a bajban is határ.

Theseus Halandók jótevője, nagy barátja, te?!

Heracles Mi hasznom van belőle? Hera itt az úr!

Heracles mentegetőzéseképpen itt a Herá-tól való üldöztetésére hivatko-
zik. Erre csak egy stereotíp jelzőt vághat elébe Theseus — magát a hős
nevét, mely kifejezi (a jóslat szerint); hogy minden Herától jövő ár-

mánykodás ellenére ő lesz küzdelmei és viszontagságai után az istenek és elsősorban Hera dicsőségére (Hera — cleis) isten-emberré. De ennek nem kellett elhangzania, hiszen a tragédia minden hellén hallgatója tudta, hogy a hős nem az istenek királynője által történt porig alázatás révén lesz annak dicsősége, hanem saját nemes-nagyratörése jutalmául. Ezért Theseus csak annyit válaszol: „Hellas is tiltja okta'an halálotad". Hera-cles, miként Oidipus is, kiszabadítja magát a nevében rejlő, baljóslatúan is magyarázható végzetből, méghozzá igen csekély, az eddigi életintenzitásához mérten érthetetlenül elenyésző anyagi természetű okok hatására. Az észretért hős engedelmesen hagyja ott a tragikus esemény színterét és követi barátját Athénbe, mint „uszály a hajóját" — ahogy a költő mondja, éreztetni akarván a darab eleje óta megváltozott erőviszonyokat.

Itt meg kell állnunk egy pillanatra. Nem hagyhatjuk szó nélkül, hogy a valóság ilyen magas színvonalon történő visszatükrözésének módszere nemcsak a művészetben van meg, hanem a drámaírással egyidejűleg a görög filozófiában is. Ez a lényege az úgynevezett definíció-elméletnek. Ugyanis míg Aischylos, Sophocles és Euripides korában a szofisták azt hirdették, hogy a létező világ nem ismerhető meg, és ha megismerhető lenne is, ismeretünk róla semmiképp sem közölhető — hiszen annyira sokszínű és annyira egymásba folynak benne a szélsőségek — addig a szofisztikából származó korlátlan visszaélések elkerülése végett a két klasszikus filozófus, Platon és Aristoteles megkövetelték minden értelmesen beszélő akaró embertől, hogy fogalmaikat élesen határozzák meg. Jelöljék meg pontosan a szóban forgó fogalom osztályát, majd kéressék meg az összes többi alosztályokat is, ahová még besorozható. Így a tárgy valamennyi lényeges jegyét kifejtve lehet csak szó biztos alapon álló kutatásról, vitáról. Aristoteles részletesen előadott definíció-elméletében úgy tesz, hogy bemárt egy tárgyat az osztályok tengerébe, aztán kihúzza, miközben csak úgy csöpög arról általános jelentése s fajiának és csoportjának minden ismerető jegye, — mert egyénisége és sajátos volta annál világosabban tűnik ki, mennél több szempontból vizsgáljuk. Az Embert például nemcsak mint biológiai lényt, állatot nézzük, hanem, mint eszes alanyt is. Az „eszes élőlény" definícióhoz tehát úgy jutunk, hogy a definiálandót besoroljuk az élőlények közé, és utána emeljük ki sajátos vonását, az eszességet.

A valamely tárgyról tett első legáltalánosabb megállapítás és a továbbiakban hozzácsatolt megszorító, specifikáló sajátosságok közt bizonyosfokú ellentét van. A meghatározás az elküönülésből adódó ellentéteket mozgásosan, dialektikusan oldja fel. Sokszor magában a dolgok elnevezésében is ott van az addig összehozhatatlannak vélt ellentétek erőteljes kapcsolata. A „kép" és a „mozgás" kettőssége benne feszül a „mozgóképek" fogalmában, a „távolság" és a „látás" a „távolbalátó"-éban stb. Az olyan széttagolhatatlannak látszó fogalmakban pedig, mint a „víz", „föld", „nap" stb. a bennük rejlő sokféleség felszínre hozható akkor, ha megkíséreljük meghatározni őket. Így derült ki az ókorban szétbonthatatatlannak és önálló elemnek vélt vízről, hogy két rész hidrogénből és egy rész oxigénből áll. Platon egyik művében (Cratylus) a legősibb, látszólag oszthatatlan fogalmakban, amilyen az istenek

és héroszok neve, — igyekszik kimutatni az ellentétes fogalmi jegyeket és megpróbálkozik dialektikával áthidalni azokat. Meghatározásai sokszor nem mások, mint tömör visszaadásai annak, ami gyakran hosszú dialógusok tárgya volt. Egész P h a i d r o s című dialógusa, melyben elmondja az ösbünbeeséshez hasonló következményű ös-szárnyvesztás mitozsát, nem egyéb a „kétlábú, szes, szárnyatlan stb. állat” dramatizált definíciójánál. Számos példát hozhatunk még arra, hogy az élesen meghatározott fogalom mennyi mozgást, életet foglal magában. A jó definíció ugyanis nem csupán állóképet ad, hanem, ha a dolog természete megkívánja, mozgóképet is! A kifogástalan definíciónak — ez Aristoteles megállapítása — nemcsak a tárgy anyagát kell visszatükröznie, mint mikor, egy „ház” meghatározásánál felsoroljuk, hogy miből: kőből, fából, cserépből stb. van, — hanem rá kell mutatni a „ház” feladatára, funkciójára is, így arra, hogy: lakásra szolgáló építmény.

Még valamit meg kell jegyeznünk. Azt, hogy a definícióban kifejtett fogalmat a Hegel nyomdokain járó abszolút idealista bölcselek ön-magukat létrehozó, önteremtő gondolatoknak vették — szemben a skolasztika realizmusával, mely szerint a fogalom éppen úgy nem jön létre önmagától, mint az a létező valóságos dolog sem, amire vonatkozik. Végző fokon minden a Teremtőtől van, tehát a valóságos létező visszatükrözése sem lehet mentes a Teremtőre utalás nélkül.

Aristoteles még nem tisztázta a definícióban kifejtett fogalom és az Abszolút Lény viszonyát. Szól arról, hogy egy definícióban (pl. az emberében) kifejtett egyes fogalmi jegyek (az, hogy kétlábú, tizkőrmű stb.) nem lehetnek a fogalom különféle, saját fejük után menő, önállóskodó okai. A Stagíríta ugyan úgy méltatlankodik, mondván: „ki látott már önmagábanlévő kétlábút?”, mint Tolsztoj Leo, midőn meghallgatja Gorkij egy kevésbé realista álmát: „Havas sztyeppen gazdátlanul, maqukban ballagó csizmák?! Rettenetes... De ön nem iszákos és nem buja, hát akkor hogy' láthat ilyen álmokat?” Megemlékezik Aristoteles M e t a f i z i k ájának más helyén arról is, hogy legemelkedettebb pil'anatainkban kis ideig valami olyan tevékenységre vagyunk képesek, melyben gondolatunk tárgya és gondolkodásunk, mint szellemi tevékenység fedí egymást, de a tárgy csak Isten teremtő gondolatával egyezik meg tökéletesen. — E szórványos megjegyzések ellenére Aristoteles nem keresté, nem mélyítette el az egyedül kielégítő Oknak, Istennek a valóságosan létező dolgok jól körülhatárolt képeihez való kapcsolatát. Itt megelőzték kortársai, a drámaírók. Ők ugyanis, jöllehet mindent elkövettek azért, hogy az általuk visszatükröződött, „definiált” valóság önmagától elő-álló, a maga természetességében szinte önteremtő cselekményű legyen, mégis szükségképpen alkalmazták az isteni beavatkozás színrekerülését. Aischylos, Sophocles és Euripides műveiben a jó definíció minden kel- léke megvan ahhoz, hogy a darab a maga benső gazdagságában és ki- terjedtségében mint valami külön kis világ, mikrokozmosz önmagával rendelkezzen, saját magának szabjon törvényeket és mindazt a problé- mát, ami vele felmerül, maga oldja meg. Ezért használta ki a három költő a mítikus elbeszélések minden lehetőségét, ezért alkalmazta a pszicholo- giát, katarzis-módszert. Sőt ezért írták a trilógiák végére azokat a külö- nös „szatíriátékokat”, melyeknek az volt a feladata, hogy a katarzis ré-

vén még fel nem oldott, az előző három műből visszamaradt feszűtséget végleg „földeljük”. A szatírdjátékban nem egyszer a tragédia komoly tárgya került kigúnyolásra, méghozzá éppen a teljes hatás eléréscéért. Az íróknak ugyanazt a megindulást, félelmet és együttérzést kellett visszavonniok és nevetésre fordítaniok, melyet ők maguk idéztek elő. Ennek a teljességre törekvésnek az volt a következménye, hogy a görög tragédiairók nem írtak egyúttal önálló vígjátékokat is, mint Shakespeare. Összegezve: nem hiányzott a hellén drámákból az autonóm megoldások teljes mértékű kiaknázása, mégis az isteni beavatkozás úgy látszik a teljes megoldás elengedhetetlen követelménye volt.

A „deus ex machina”-megoldásnak oka nem lehet az, hogy a költő kora követelményeinek engedett akkor, amikor az isteneket sorsokat eldöntő szerephez juttatta. Nem lehet szó a közhangulat előtti egyszerű meghunyászkodásról. Hiszen a közhangulat azért fordult például Euripides ellen, mert „istentelen” volt! Órá, a „legtragikusabb”-ra (ahogy Aristoteles nevezte) hárult az a nehéz feladat, hogy a mítoszok hőseinek jó sorát, illetőleg balsorsát emberfeletti méretekből mutassa be és igazolja, akkor, amikor egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a mítoszok nagy részében egyáltalán nincs „magasabb szempont”. Ezt a feladatot becsüllettel el is végezte. A drámák témájául szolgáló mítosz neki csak nyersanyagot jelentett: bármennyire is telve volt istennel, nem hordozta a kielégítő megoldást. Erős kritikai és etikai érzékkel elutasított minden olyan elnéző irányzatot, mely a gyilkosságra uszító és hazug isteneket istenszámba veszi. Érti, hogy kell lennie Valakinek, aki Végzet, vagy Sors formájában az istenek felett áll, de Akit csak negatív jelzőkkel tud illetni. Csak azt tudja Róla megmondani, hogy mi nem Ő. Keresi az események logikáját: a mítoszban a logoszt.

Hasonlóképpen felületes és téves az a megálapítás, hogy a görög drámairók azért folyamodtak a „deus ex machina” megoldáshoz, mert leleménytelenségükben csak így tudták a megnyugtató kibontakozást keresztürelőszakolni. Euripides *Iphigenia a taurusoknál* című darabjában pl. kizárólag Athéne közbelépésének köszönhető, hogy a címszereplő, testvére társaságában, az istennő szobrával együtt haza tud hajózni és Thoas király nem üldözi őket. — Goethe engedve az említett vád vélt igazának, a drámát „modernizálta”. Úgy írta át a darabot, hogy isteni beavatkozástól mentesen is megokolttá tegye a király belenyugvását a történetbe. Ezért egész sereg lélektani indokot léptet sorompóba. Többek közt azzal is motiválja az eseményeket, hogy Thoas öreges, inkább jóakarásban megnyilvánuló szerelmet érez a távozási szándékát őszintén bevalló papnője, Iphigenia iránt. — Az idők és megoldások távlatából nézve ma már nem állíthatjuk határozottan, hogy az ó-görög drámairók tehetetlenségükben folyamodtak a definíciós módszer mellett — a „bonvodalomba beleszólo istenség” fogásához. Sőt a realista meghatározási eljárás egyenes következményének látszik a „deus ex machina”. Mára a művek anyaga hozza odáig az ügyet, hogy több kell, mint kézzel fogható adottság! Egészen természetes, hogy ha valamit élesen meghatározva, hézagmentesen akarunk visszatükrözni, igyekeznünk kell a történés szálait összefogó abszolút Értelem és egyedül kielégítő Ok oldaláról rekonstruálni a dolgokat. Mivel tudunk definícióink fogya-

tékosságáról, tudunk Arról is, Akiben nincsen fogyatkozás. Mindenütt, ahol a több mint kétezeréves aristotelesi módszer újjászületik, a visszatükrözés szükségességével egyidejűleg fellép az Abszolútum valamilyen formában beleszóló, irányító, vagy legalább feltételező szerepe.

Pillanatnyilag nem az orosz realista irodalom nagyjaira akarunk célozni, hanem a fiatalabb és sokak szemében a „csak a valóságban megrekedt”, jóval könnyebb fajsúlyú amerikai irodalom két érdekes személyiségére, Sinclair Lewis-re és Thornton Wilder-re. A Nobel-díjas Lewis azzal éri el sikerét, hogy oly óvatossággal és alaposággal nyomozza ki honfitársai sorsát, mint valami ellenséges vadászmezőkön kémlelődő rézbőrű harcos. Sohasem esik a durva általánosítás hibájába a jellem és helyzetrajzok terén. Sohasem tipizálja, gyökérteleníti hőseit, hanem, mint ahogy Aristoteles a definiálandó tárgyat, úgy mártja be ő is szereplőjét az osztályok tengerébe, emeli ki onnan mindjobban kidomborítva annak egyedi sajátos lényegét. Miként az *Ember tragédiájában* Ádám, úgy járják végig az ő hősei is az összes vágyaikhoz és képességeikhez szabott eszmei lehetőségeket. Beléjük vegyülnek, azonosítják magukat vele, de egy fokon megállnak. Úgy érzik, hogy mindent kibontakoztattak abból az eszméből, mely szerint éltek; érdekes, eseménydús és tanulságos kerek egészet hagytak hátra, de nekik több kell. Több kell, mert visszatekintve a multra, abban már nem látják életük további értelmét. Lewis megkapó lélektani mélységgel rajzolja meg, miként „állnak le” egy félig-meddig lázas iramban folytatott élet delején hősei, legyenek azok üzletemberek, tudósok, papok, vagy újságírók és vágyódnak arra, hogy valaki felbátorítsa őket a további életre, igazolja nekik, hogy ők fontos személyek. Az utóbbit egyáltalán nem a hétköznapi értelemben kell venni. Ez a kívülről jövő értékelés és biztató eligazítás ugyanolyan jelentőségű Babbitt, dr. Arrowsmith, Doremus Jessup, vagy Sam Dodsworth számára, mint a szintén sorsának képéhez nyügzőtt Oidipus és Heracles számára volt az antik drámákban. Sőt tovább is mehetünk. Miként a kibontakozást előidéző anyagi ok nem volt arányban a két hellén herosz addigi életintenzitásával, úgy Lewis hősei sorsánál is észrevehető, hogy valami, a belsőt is kielégítő kívülről ható erő működésének vagyunk tanúi. A kétszermegszülető emberi életek rajzával a realista „deus ex machina” lép a színre. Eredmény: az író tehetőségéhez mért legteljesebb és legdialektikusabb valóság-tükrözés. Lewis minden regénye beszédes cáfolata annak a vádnak, hogy a Valóság sokkal „folyékonyabb”, mint hogy valamilyen filozófiai, meghozzá esetleg skolasztikus módszerrel megközelíthető volna.

Joggal olvassuk ezek után némi gyanakvással az író magyarra lefordított újabb regényének, a *Kingsblood Roy* a lnak borítólapiján többek közt azt, hogy: „a páratlan élesszemű író nem bölcselkedve, nem lélektani síkra szorítkozva ad a Kingsblood-házaspár életének és társadalmi szemléletének gyökeres átalakulására választ, hanem az egymást szédítő iramban követő fordulatok események és élmények sodrában ragadja magát az olvasót”. Meg kell állapítanunk, hogy a regényben, ha nincs is sok filozofálgatás — pedig éppen elég van, a lélektanról nem is szólva, — mégis felépítési technikája pontosan megfelel az aristotelico-

skolasztikus filozófia definíció-elméletének. Továbbá szerkezetileg néha meglepő analógiákat mutat Euripides Ö r j ö n g ö H e r a c l e s é v e l .

A regény története röviden a következő. Neil Kingsblood, a harminc év körüli banktisztviselő, aki a második világháborúban súlyosan megsebesült — leszerelés után kettőzött energiával veti magát a vagyonszerzésre. Futólagosan nézve úgy hat széles vállalval, vörös hajával és szeplős kezével, mint egy skót katonatiszt, csak a szoknya hiányzik róla. Aki ismeri családját is, csinos feleségét és kislányát, továbbá tisztában van azzal, milyen jöképű villája, autója, és bankbetétje van — az elmondhatja, hogy ismeri az Igazán Boldog Ifjú Amerikai Házaspár-t. Neil-t apja ráveszi a szép kilátásokkal kecsegtető öskutatásra. Az öreg ugyanis a Kingsblood névben (királyvér) trónhoz vezető családfát gyant. Rövidesen kiderül, hogy a család egyik, nem is olyan távoleső őse néger volt. Neil képtelen abbahagyni a már fajtájának megállapításáig eljutott önfelfedezési „expedíciót”. Valami többnek, mint faji hívószónak engedelmeskedve keresi a kapcsolatot a négerekkel. Egyre több régi és új ismeretséget újít fel, vagy szerez köztük. A Kingsblood-rokonok családi nagy tanácsa előtt is beszámol most már mindnyájukat érintő néger voltukról. Nem akarják neki elhinni. Azt hiszik, meghibbant, hiszen ép-eszű ember ilyen „gyalázatot” nem állít magáról és családjáról. Később kénytelenek meghajolni a tények előtt, de figyelmeztetik, hogy hallgasson egy-harmincketted négerségével, mert ha másutt is nyíltan színt vall, mérhetetlen szerencsétlenségeknek lehet okozója: karriernek mennek tönkre és partik mennek szét. Mégis mintha az egymást követő helyzetek kiprovokálnák, hogy hősiünk hitvallást tegyen. Szinte a társadalmi ámokfutás egy speciális esetének vagyunk tanúi, mert Neil klubban, bankban, mindenütt egyre hevesebben és szinte hisztériásan száll síkra a feketék becsületéért. Még is van a következménye. Mikor az öreg Kingsblood, az öskutatás kezdeményezője, váratlanul meghal, az egész familia az „örült” Neil-t tekinti apja gyilkosának. A bankban főnöke szabadelvűségének hangoztatása mellett félmond neki. Megpróbál néger-vonalon elhelyezkedni, de keserűen tapasztalja, hogy igen naívan csapott át a négerekkel szemben eddig tanúsított előítélete — négerbámulatba, mert nem minden fekete — angyal. Kiszolgáló lesz egy divatáruházban, végül pedig virágkereskedésben segédkezik. Otthoni, szűkebb családi viszonyai is meglazulnak. Felesége és kislánya csak lassan illeszkedik bele az új körülményekbe, ő viszont keresi a temperamentumos néger óvónő, Sophie társaságát. Bár gyors egymásutánban számos megalázó és felháborító eseménybe sodródnak Kingsbloodék, mégsem veszítik el magukat és egymást. Az Igazán Boldog Ifjú Amerikai Házaspár fogalma alaposan differenciálódik, minden egyes fogalmi jegye, a „boldog”, az „amerikai”, a „házaspár”, — mind-mind tüzetes vizsgálatnak lesz kitéve, mégis a lényegen nem változik semmi, csak a tartalom lesz kibonakoztatottabb. Neil és családja felfedezzi, hogy a „királyi vér” sokkal többre vonatkozik, mint valamely uralkodóház pár csepp „kék” vérére. Királyi vére van annak, aki tudja, hogy nem mulandó élvezeteket kell keresnie, hanem az elmúlhatatlan értékek megvalósításáért kell küzdeni. Ez a „királyi vér” szintén valóságos, mert ahol csak az események során felmerül, mint valami titokzatos nedv, fajra való tekintet nélkül szíjjel-

választotta a jókat a gonoszaktól. Neil Kingsblood is ráeszmél életének értelmére, éppentúgy, mint Euripides Heracles-e, amint egyre nagyobb méretekben feltárul szeme előtt a nevében rejlő végzet helyes értelme: „Most már azt kell hinnem — mondja, — Isten azért alakított át feketévé engem, hogy megmentsse lelkemet...”

Aristoteles valaha vonakodott a rabszolga mivoltot definícióba foglalni, mert olyan egymásba ütköző, összeférhetetlen vonásokat látott az akkoriban elterjedt szóhasználatban, mint: okatlan használati tárgy és eszes lény. Ennek ellenére az aristotelesi definíciós-módszer időtállását bizonyítja az a tény, hogy egy kiváló XX. századbeli izig-vérig realista író az ő metódusával volt képes szinte hiánytalanul visszaadni, sőt-pompás dialektikával „lejátszatni”, a rabszolgaivadék négregek fogalmában rejlő ellentéteket.

Lehetetlen észre nem vennünk, hogy Lewis-nek, az első Nobel-díjas amerikai írónak regényében a realista technikához egész természetesen hozzátartozik az értékek világának bevonása. Meg kell állapítanunk azt is, hogy ha nem is gyakran, de itt-ott megvillan nála a cselekmény mögött az Abszolút Valóság, Isten és az Ő tervező gondoskodása. Lewis ez év januárjában halt meg Rómában. Az életet és az írásművészet alkotótevékenységének esztétikáját nem élvező, hanem benne örökösen „siető” (ezt vetették szemére amerikai kritikusai) író mellől utolsó óráiban „lemaradtak”. Kiadói, akiket gazdaggá tett, elvált feleségei, konzulja, sőt titkára is. Ferencendi barátok virrasztottak mellette, akiknek — az újságokból olvassuk — világos perceiben kijelentette, hogy most boldog és Isten áldását kéri munkájukra. Sinclair Lewis, — bár 1928-ban egy Kansas City-i templomban tartott beszédében tíz percet adott Istennek, hogyha egyáltalán létezik, sujtsa őt agyon, — életében megjelent utolsó könyvében, az „Istenkereső”-ben (G o d s e e k e r) félreérthetetlenül tanúságot tesz arról, hogy a realizmus problémái hova horgonyozódnak. Ezen a ponton találkozik a „legeurópaibb” amerikai katolikus realista íróval, Thornton Wilder-ral. Wilder, — akinél határozottan felismerhetők az Ember Tragédiájához hasonló nagyszabású, az egész emberi történelmet „megemelő” dialektikus próbálkozások (pl. *The Skin of Our Teeth* című darabjában), — már magától értetődőnek veszi, hogy a tények teljes egészükben történő megvilágításért a „deus ex machina”-hoz kell fordulnia. Félreértés ne legyen: nem a görög drámaírók gépiesen, vagy kevésbé gépiesen alkalmazott taktikájához tér vissza! Nagyon is figyelembe veszi a modern ember immanencia-igényét. Miben különbözik tehát módszere az Euripides-től megírt és a Goethe által átdolgozott Iphigenia-probléma előadásától? Akkor látjuk élesen a különbséget, ha a két darabot összehasonlítjuk Wilder filmrevitt regényével, a Szent Lajos király hídjá-
-val. A regény alapötlete az, hogy egy szerencsétlen véletlen folytán Délamerikában leszakad az évszázadok óta használatban lévő függőhíd öt ember alatt. Annak bizonyítására, hogy a halálos kimenetelű esemény mégsem történt véletlenül, Juniper atya kinyomozza mind az öt ember életét és ennek alapján kimond őt „definíciót”. Az élet-meghatározásokat összehasonlítva kiderül, hogy különböző nemük, koruk, műveltségük ellenére mindegyikben van valami közös. Nem az, hogy egyszerre és

ugyanazon szerencsétlenség következtében haltak meg — mint a felületes olvasó gondolná, — hanem hogy mindnyájan hiábavaló szeretetet pazaroltak el másra. Ki venné észre ezt a közös „nemi” sajátságot a kalimpálva halálba zuhanó embereken? Ki az, aki közös élettitkaikat közös halállal pecsételi meg? A szívekbe látó, tervező Isten. E mögött kullog, az író szerint, minden gondos emberi megismerés. Wilder tehát egyrészt kikutatja és felszínre hozza az emberi sorsokban lakozó immanens tulajdonságokat — mint Goethe az *Iphigénia*-ban, — másrészt kimutatja, hogy ez a tulajdonság (itt: az érdemtelenekre pazarolt szeretet) még egy hajszálat sem volna képes meggörbíteni, ha nem volna egy abszolút Létező, aki — az Euripides *Iphigénia*-jában szereplő, kívülről beavatkozó istenség módjára — a nem-anyagi természetű okokat is figyelembe veszi és sorsszerű beleszólással, a tér- és időbeli események összekapcsolásával vagy felbontásával jelentkezik a kételkedőknek.

TANYAI SÁRBAN

(Sik Sándornak)

A csizmád alatt énekel a sár,
az eső is, mely csöndesen szítál,
dalolni kezd, s figyelve hallgatod
a pattogó, egyhangú dallamot.

Az út körül vetések, sárga rét
megtört színekkel lobognak feléd,
és úgy hallod, valaki panaszát
viszi a szél a nagy határon át.

Tanyak fala fehérlik utadon,
földröttük köd és néhol unalom
lebeg sötétben; észre sem veszed,
hogy tűnni kezdenek a fellegek.

A sár lehúzza fáradt lábaid,
mintha a börtön súlyos láncait
vonszólnád, pedig békét, örömet,
jó hírt viszel, győztes üzenetet.

Jó hírt viszel, menj énekelve, bár
zokog a szél és ragadós a sár,
s mint hála úgy lobogjon a szemed,
ez a fáradság, ez is szeretet.

Csanád Béla

EMMERICH ANNA KATALIN LÁTOMÁSAIBÓL

Emmerich Anna Katalin 1774 szeptember 8-án született egy kis wesztfáliai faluban, egyszerű német parasztszülőktől. Tizenkét éves korától mint cselédlány szolgál különböző helyeken. 1802-ben ágostonrendi apáca lesz Dülmenben. 1811-ben felosztatják kolostorát, s ettől kezdve egy Limberg nevű pék házában él. 1812-ben kezén, lábán és mellén megkapja Jézus Krisztus sebeit. Alázatosan rejtegetett titka hamarosan kiderül, s ügye szigorú egyházi vizsgálaton megy keresztül, mely jó eredménnyel végződik. 1819-ben a világi hatóságok vizsgálata sem talál természetes magyarázatot stigmáira. Látomásai, melyek leginkább tették ismertté nevét, gyermekkorától végigkísérték életén; éjjel és nappal, munka közben és elmélkedésben. Élete, betegségekkel gyötörve, visszavonultságában is kemény küzdelem. A rendkívüli jelenségek vonzzák a bámulókat, a toladó látogatókat, fokozva megpróbáltatásait. De ő mindvégig alázatos, és kedves mindenkihez. A rendkívüli kegyelmekre annyira nem vágyódik, hogy életének egyik fő szenvedése éppen ez a kívánsága ellenére kapott adomány. 1824 február 9-én halt meg Dülmenben.

1818-ban ismerkedik meg vele Klemens Brentano, a német romantika híres költője, aki két évvel előbb tért át a katolikus vallásra. Ő az, aki négy esztendőn át naponta meglátogatja, és lejegyzí naplójába a látomásokat. 1913-ban Wilhelm Oehl, Brentano összes műveinek kiadásában stíluskritikai alapon próbálta eldönteni e feljegyzések hiteles ségét. Megállapítja, hogy az egyszerű, keresetlen hang, a természetes naivság és a részletek pontosság, sőt aprólékossága a hitelesség látszatát kelti. Vannak azonban szövegrészek: dagályosabb, tudósabb kifejezések, melyek Brentano kezényomát mutatják.

Ami magukat a látomásokat illeti, az Egyház még nem mondott ítéletet Emmerich Anna Katalin élte és kegyelmei felett. A katolikus hívő tehát a legteljesebb szabadsággal és egyben a józan mérséklet óvatosságával tekinthet a víziókra. Az kétségtelen, hogy a látomásoknak egyetlen részletük sincs, mely a Szentírás lényegbevágó tanításaival ellenkezőnek, sok leírását pedig teljesen igazolják az újabb szentföldi ásatások. — Az itt közölt, magyarra eddig még nem fordított részlet a Brentano összes műveiben található „Leben der heiligen Jungfrau Maria” kötetből való.

Az angyali üdvözet

Emmerich nővér beszélte el 1821 március 25-én:

Az elmúlt éjszaka az angyali üdvözetet láttam mint egyházi ünnepet, és ismét azt a határozott felvilágosítást kaptam, hogy a Szent Szűz az évszak szerint már négy hete megáldatott. Bizonyos, mert még február 25-én láttam az angyal üzenetét, de a kép elhomályosult bennem s ezért nem mondtam el. Ma azután ismét láttam az egész eseményt, külső körülményeivel együtt.

Láttam a Szent Szűzet, nem sokkal menyegzője után, József názareti házában, ahová vezetőm vitt. József úton volt két számmal, gondolom, valami örökség ügyében, vagy mestersége eszközeit beszerezni.

Csak menet közben láttam. Reggel Anna második férje és más férfiak jártak a házban, de később eltávoztak.

A Szent Szüzön és két hozzá hasonló korú leányon kívül, akik úgy hiszem templomi társnői lehettek, láttam anyját: Annát, és egy rokon özvegyet a házban, aki a Szüzet mint cseléd szolgálta, és később, Krisztus születésekor vele utazott Betlehembe. — Minden új volt az Anna által berendezett házban.

Láttam, amint a négy nő a házban foglalatoskodott, ki- és bejárt, aztán az udvaron együtt sétáltak. Estefelé visszatértek a házba és egy kerek asztalka előtt állva imádkoztak, majd káposztát vacsoráltak. Ezután szétoszlottak. Anna, mint gondos háziasszony még sokáig tett-vett a házban. A két leány nyugvóhelyére vonult és Mária is hálókamrájába ment.

A Szent Szüz kamrája a ház hátsó részében volt a konyha közepében, mely itt nem középen feküdt, mint Anna házában, hanem oldalt. Bejárata a konyha felől nyílt. Három lépcső vezetett ide, inkább ferdén, mint merőlegesen emelkedve, mert a háznak ez a része magasban fekvő sziklatalajra épült. Az ajtó mögött volt a kerek kamra, s ebben embernél magasabb, fonott ellenzövel elkülönítve a Szent Szüz felgöngyölített fekvőhelye. A helyiség falait fából font burkolat fedte. Ez tömörebb volt, mint a könnyen mozgatható ellenző. Ezen különböző színű fákból kirakott, kockás minták voltak láthatók. A tetőt néhány egymásbakapcsolódó gerenda tartotta, közükben csillag-figurákkal díszített fonadékokkal.

A ragvógó ifiú, aki mindig kísért, ebbe a kamrába vitt, és itt láttam, amit elbeszélék, amennyire egy magamfajta szegény, nyomorult szemely el tudja mondani.

A Szent Szüz belépve az ágy ellenzöje mögött, hosszú, fehér gyapjú háóruhát öltött fel széles övvel és fejét sárgásfehér fátyollal fedte be. Közben belépett a szolgáló egy kis lámpással, meggyújtotta azt a nagyobb lámpát, mely a kamra tetejéről csüngött le, és eltávozott. — A Szent Szüz most elvett a faltól egy kis alacsony asztalkát, és a szoba közepére helyezte. A falhoz támasztva csak egy elmozdítható lap volt, két kinyúló lábbal. Mária a lapot vízszintes helyzetbe emelve kiökte az egyik asztalláb felét, mely be volt hasítva, úgy hogy az asztal három lábön nyugodott. Az asztalkának az az oldala, melyet ez a harmadik láb megtámasztott, kerek volt. Kék és piros színű terítővel volt fedve, mely az asztal lapjának nem-kerek felén megkötve, rojtosan csüngött le. A terítő közepére valami alakzat volt hímezve vagy varrva, már nem tudom, betű-e vagy díszítés. A kerek oldalon fehér terítő volt felcsavarva. Az asztallapon irattekercs feküdt.

Miután a Szent Szüz elhelyezte ezt az asztalkát nyugvóhelye és az ajtó között kissé balra, ahol szőnyeg fedte a padlót, s egy kerek párnáskát készített a térde alá, kezével az asztalkára támaszkodott, és térdre ereszkedett. A kamra ajtaja jobbra felől volt, fekvőhelye pedig a háta mögött.

Mária fátylát arcára bocsátotta, kezét keresztbe tette a mellén. Így láttam hosszú időn át, amint ég felé fordított arccal, buzgón imádkozott. Könnyörgött a megígért megváltásért, Izrael Messiásának eljöveteleért, a

kegyelemért, melyet a Megváltó küldetése hoz. Hosszú ideig mozdulatlan volt elragadtatott imájában, azután lehajtotta fejét.

Ekkor átható fényesség bocsátkozott le a mennyezetről ferde vonalban a fiatal Szűz irányába, mely engem valósággal az ajtó fa'ához lőkött, és a fényben egy hullámzó hajú szőke ifjút láttam a Szűz előtt lebegni. Gábor angyal volt. Karját mozdítva beszélni kezdett. Láttam a szavakat, mint fénylő betűket, amint száját elhagyták; olvastam és hallottam egyszerre. Mária kissé feléje fordult, de nem pillantott fel, zavarában tartózkodva. Az angyal azonban folytatta beszédét és Mária engedelmeskedve, arcát kissé feléje fordította, megemelte fátylát és felelt. Az angyal újból beszélt, Mária ekkor egészen felemelte a fátylat, rátekintett és kimondta az Evangélium szavait: „Íme az Úrnak szo'gálóleánya, legyen nekem a te igéd szerint”.

A Szent Szűz mélységes elragadtatásban volt. A fényesség, mely beöltötte a szobát, elnyomta a lámpa gyenge világosságát, a mennyezet eltűnt, az ég megnyílt, és az angyal feje felett fényözönben megvilágítva láttam a Szentháromságot, átsugárzó, háromszögű fényben; megértettem, hogy a Mindenható Istent, Atyát, Fiút és Szentléleket csak imádni lehet, kifejezni sohasem, és hogy csak Isten a Mindenható.

Amikor a Szent Szűz azt mondta: „Legyen nekem a te igéd szerint”, megjelent a Szentlélek szárnyas alakban, de nem a galamb szokott képében. Emberi arca volt; kétoldalt a fényesség szárnyak a'akját öltötte. Szíve és két keze három fénylő áramlásban tűnt fel, és Mária jobboldalához közeledve, egyesült vele.

Amint ez a fényesség áthatott a jobbán, Mária egészen ragyogóvá és áttetszővé vált; az éjszaka futása volt ez a nappali fény elől. E pillanatban a fényesség úgy elárasztotta, hogy semmi homály nem maradt benne többé, ragyogó és áttetsző volt egész alakja.

Azután láttam, hogy az angyal eltűnik; a fénysáv, melyben megjelent, visszavonult; az ég ismét magabazárta a ragyogás áramát, s utolsó fényessége fehér rózsabimbók és ző'd levélkék esőjét hullatta a Szent Szűzre.

A látomás közben fagyos rémület szállt meg, mintha valami nagy veszedelem fenyegetne. Egy szörnyű kígyót vettem észre, amint keresztülcúszott a házon. A kamra ajtajáig jutott s a harmadik lépcsőfokon megállt. Gyermekek-hosszúságú volt, feje széles és lapos; két rövid, hártás láb nyúlt ki melle magasságában karmokkal és csupasz, egérszürke szárnyakkal, melyek a csúszás-mászásban segítették. Bőre igen ocsmány színekkel volt pettyezve, s emlékeztetett a paradicsom kígyójára, de még formátlanabb és undokabb volt. Mikor az angyal eltávozott, lábával a szörnyeteg fejére lépett, s ez olyan rettentő ordítást hallatott, hogy a rémülettől megborzadtam. Ekkor három szellem jelent meg s a kígyót kiűzték a házból.

Az angyal távozása után a Szent Szűz elragadtatásba merülve maradt. Láttam, hogy felismerte és imádtá a benne megtestesült Megváltót, aki kicsiny, fényes, egészen kiformált emberi test alakját öltötte. — Ó, pedig Jeruzsálemben a nőknek meg kellett állni a templom előcsarnokában, nem mehettek a szentélybe, mint a papok, de itt, Názáretben, ez a szűz maga lett a templom: a Szentek Szentje őbenne, s egyedül ő tar-

tózkodik a közelében. Ó, milyen megható, csodálatos, és mégis egyszerű és természetes! Dávid király szavai a 45-ik zsoltárban beteljesültek: „A Magasságbeli megszentelte az ő szent szekrényt; Isten lakik annak belsejében, aki örökké megmarad.”

Körülbelül éjfél lehetett, mikor ezt a titkot láttam. Nem múlt el sok idő, és Anna leányához sietett; más nők is kísérték. A természetben történt csodálatos változások felkeltették őket álmukból. Fénylő jelnehő jelent meg a ház felett. De amikor Anna és társnői észrevették az elragadtatásban térdeplő Máriát a lámpafénynél, tiszteletteljesen visszavonultak.

Végre a Szent Szűz felkelt és a kis oltárhoz lépett, mely a fal mellett állott. Meggyújtotta a falra erősített lámpát és állva imádkozott. Egy irattekercsből olvasott, melyet maga előtt, magas polcon tartott. Reggel felé láttam, hogy lefeküdt.

Most vezetóm kivitt a ház elé, ahol nagyon megrémültem. Az undok kígyó ott tekergőzött, és felém közeledve, ruhám redőibe akart rejtőzni. Kimondhatatlanul megijedtem. De vezetóm sietve tovább vitt, a három szellem ismét megjelent, és ütni kezdték a szörnyeteget, melynek iszonyú ordítását mintha még mindig hallanám.

A megtestesülés titkát még sokféle tanításban szemléltem ezen az éjszakán. Anna kinyilatkoztatásban értesült, hogy Isten ígérete beteljesedett. A Szent Szűz tudta, hogy méhébe fogadta a Messiást, a Magasságbeli Fiát, de nem tudta még, hogy ősenek, Dávidnak trónja, melyet az Úr adományozott, természetfeletti királyi szék, és hogy Jákob háza, melyen a Messiás Gábor szavai szerint örökké uralkodni fog, az Egyház, a megújult emberiség összessége. Azt gondolta, hogy a Megváltó szent király lesz, aki megtisztítja majd népét és győzelemre viszi a gonosz ellen; nem tudta még, hogy ennek a királynak kegyetlen halált kell szenvednie, hogy megváltsa az emberiséget.

Megvilágosodott előttem, miért akart a Megváltó kilenc hónapig lakozni anya méhében és születni, mint kisgyermek, nem pedig készen megjelenni, mint Ádám, a teremtés szépségében, de nem vagyok képes jól megérteni ezeket a dolgokat. Isten meg akarta szentelni újból az ember fogantatását és születését, melyet az eredeti bűn beszennyezett. Hogy Mária lett anyja, az azt jelenti, hogy soha, semmiféle teremtmény nem lehet hasonló Máriához, a kegyelem végtelen tisztaságú edényéhez, akit az Isten készített Fiának megttesülése és az emberiség megváltása számára. A Szent Szűz volt az emberiségnek egyetlen teljesen tiszta virága, mely az idők teljességében kibomlott. Isten valamennyi gyermeke, aki kezdettől a lelkek megszentelésén fáradozott, hozzájárult az ő jöveteléhez. — Ő egyedül volt a föld tiszta anyja, egyedül volt földnélküli, tiszta hús és vér az egész emberiségben, előkészítve, megtisztítva és megszentelve ősei sorozatában, felvértezve és gazdaggá téve a törvények rendjében, s elrejtve végül a világban, mint minden kegyelem teljessége. Az örökkévalóság ígérését Mária hordozta az időben, mint az Örökkévalónak anyja.

A Szent Szűz nem sokkal múlt tizennégy esztendő, mikor Jézus Krisztus megttesült.

Dezső László fordítása

KÜLVÁROSI LEGENDA

Irta Katherine Mansfield

B. úr és B.-né asszony a reggelinél ültek, „a centrumtól alig félóránnyira eső családi házuk” barátságos ebédlőjében.

Tűz pattogott a kandallóban — az ebédlő egyszermind nappali-szobául is szolgált — a kertre néző két ablak zárva volt és a levegő telve a kávé, a szalonnás tojás és pirítottkenyér kellemes illatával. Most, hogy az élelmiszerjegyek megszűntek, B. úr kötelességének tartotta, hogy bőséges villásreggelivel a gyomrában nézzen a nap nagyon valószínű veszélyei elébe. Mint minden igazi angol, nem ismert tréfát, ha reggelijéről volt szó; ha valaki azt mondta volna neki, hogy a kontinensen milliószámra élnek, akik fél délelőtt is eldolgoznak egy csésze kávé és egy kis kenyér mellett, kijelentette volna, hogy az illető nem tudja, mit beszél.

B. úr szép, derék ember volt, még elég fiatal, de — szerencsétlenségére — nem hagyhatta ott üzletét, hogy a hadsereg kötelekébe lépjen; négy év óta keres valakit, aki munkáját elláthatná, de hiába! Senkit sem talál. Az asztal végén ült és a Daily Mail-t olvasta. B.-né kis kövérkés test volt, amolyan töltöttgalamb. Férjével szemközt foglalt helyet és tollát simíttatta a kávéskanna mögött, közben szemmel tartva a kis B.-t, aki kettejük között gubbasztott, szinte elveszve a hatalmas szalvéta alatt és egy lágytojás tetejét ütögette.

Ó jaj, a kis B. bizony nem volt az a gyerek, akit az effajta szülők joggal remélhettek volna. Nem volt sem „huncut kis betyár”, sem „ennivaló dundi”, sem „rózsás kismalac”, hanem az átlagnál kisebb termetű, cérnalábú, aprókezű, a haja selymes és lágy, mint az egérszőr, nagy szeme tágranyílt. Valami különös ok folytán az életben semmi sem volt rászabva. Minden túl nagy, túl erős, túl vad volt. Gyenge kis vitorlári nem bírták az erősebb szelet, rögtön felborult és tátott szájjal, rémülten bámult maga elé. Ezen B. úr és B.-né asszony sem tudott segíteni; legfeljebb felkapták, ha már megtörtént a baj és igyekeztek talpra állítani. B.-né úgy szerette a fiát, ahogy csak egy vézna gyereket szerethet az ember, B. úr azt gondolta magában, milyen rendes is az ő kisiük, milyen „bátor” a kis örege, dehát... nos, persze... hát azért...

— Miért nincs kétféle tojás? — kérdezte a kis B. — Kis tojás a gyerekeknek és nagy tojás a felnőtteknek?

— Skót nyulak — olvasta B. úr —, szép skót nyulak, darabja öt shilling 3 pence. Mit szólnál, asszony, ha vennénk egyet?

— Kissé felfrissítenénk a menüt — mondta B.-né —, vadas szószal finom lenne.

Egymásra néztek és a skót nyúl ott lebegett kettejük közt, dús mártásban, töltve, mellette fehér csészében ribizkedzsem.

— Jó lenne a vikendre — mondta B.-né —, de a mészáros már hát-szint ígért és kár lenne, ha... Hát igen, kár, de azért... Istenem, de nehéz is a választás! A nyúl változatossá tenné a menüt, de másrészt van-e jobb dolog a világon, mint egy kis finom hátszín?

— A nyútból remek levest is főzhetnél — mondta B. úr, ujjával dobolva az asztalon —. Nincs annál jobb leves a világon.

— Ó! Ó! — kiáltott fel a kisfiú olyan hevesen, hogy szinte meglepte őket. — Nézzétek a verebeket a kertben! — és izgatottan rázta a kanalát. — Nézzétek! Nézzétek! — Bár az ablak zárva volt, élénk csicseregés és éles csiripelés hallatszott be a kertből.

— Edd meg szépen a reggelidet, kisfiam — mondta az asszony.

— Foglalkozz a tojással, öregem — mondta B. úr —. Mindig ott legyen az eszed, ha valamit csinálsz.

— Nézzétek, hogy ugrádoznak! — kiáltott a kis B. —. Egy pillanatra sem maradnak nyugton. Nem gondolod, papa, hogy éhesek?

— Csip, csirip, csip! — lármáztak a verebek.

— Inkább halasszuk a jövő hétre, bizzuk a véletlenre a dolgot, talán akkor is lesz nyúl.

— Vettél már válogatott datolyát?

— Igen, tegnap sikerült szereznem egy kilót.

— Hát a datolyás pudding se kutya! — mondta B. úr. — Egy-másra néztek és egy aranszárgára sült, kerek pudding lebegett közöttük, finom krémmel borítva.

— Kellemes-változás lenne a menüben — mondta B.-né.

Kint a zuzmarás, fagyos fűvön furcsa, éhes verebek ugráltak. Egy pillanatilag sem maradtak nyugton. Lármáztak, ügyetlen kis szárnyaikat emelgették. A kis B. megejtette a tojást, leszállt a székéről, vette a kenyéret meg a dzsemjét és az ablakhoz ment enni.

— Adjunk nekik morzsát, muszáj adni nekik valamit! — mondta. — Nyisd ki az ablakot, papa, adj nekik valamit. Papa, kérlek!

— Ne nyafogj, kisfiam — mondta B.-né, B. úr pedig hozzátette:

— Nem lehet ablakot nyitni, öregem, berepülnének és kikaparnák a szemedet.

— De mikor éhesek! — kiáltott fel a kis B. Kintől olyan hangok hallatszottak, mint mikor apró késeket élesítenek.

— Csip, csirip, csip! — kiáltották a verebek.

A kis B. kenyerét és dzsemjét egy kínai virágvázába ejtette és a sűrű függöny mögé bújt, hogy jobban láthasson. B. úr és B.-né asszony tovább olvasták, mit lehet jegy nélkül kapni. Hányféle sajt! Amit csak akarsz! És a levegőben sajtok forogtak B. úr és B.-né asszony feje fölött, mint valami égitestek.

A kis B. a fagyos gyepre pillantva egyszerre csak azt látja, hogy a verebek megnőnek, és átváltoznak, folyton szárnyaikkal verdesve és lármázva apró kis fiúkká változnak és barnás kabátjukban járják a táncot, le-fel ugrálnak az ablak mögött és éles hangon kiáltják:

— Enni adjatok! Enni adjatok!

A kis B. két kézzel kapaszkodik a függönybe.

... Papa — suttogja, — papa! Ezek nem verebek, ezek kisfiúk. Hallgasd csak, papa!

De B. úr és B.-né asszony nem figyelnek oda. A kisfiú újrakezd:

— Mama — suttogja —, nézd a kisfiúkat; ezek nem verebek, mama! — De senki sem figyel az ostoba beszédre.

— Micsoda láрма az állítólagos éhínség körül! — mondta B. úr, — mindez csak kitalálás, csupa blöff!

Halotthalványan, karjukat lóbálva, a kisiúuk táncolnak:
 — Enni adjatok! Enni adjatok!
 — Papa — dadogta a kis B.—. Ide figyelj, papa! Mama, könyör-
 gök, figyelj!
 — Hát ez már mégis sok! Micsoda lármát csapnak ezek a verebek!
 Láttak már ilyet! — mondotta B.-né.
 — Hozd ide a cipőmet, öregem — szólt B. úr.
 — Csip, csirip, csip! — kiáltották a verebek.
 — Hova lett ez a gyerek? Gyere elő, kisapám, idd meg a jó kakaó-
 dat — mondta B.-né asszony.
 B. úr felemelte a súlyos függönyt és halkán így szólt:
 — No, gyere elő, kis csavargó! — de a kis csavargó nem volt sehol.
 — A szobából nem mehetett ki — mondta B. úr. B.-né asszony az
 az ablakhoz lépett, férje követte.
 Odakint a zuzmarás fűvön halottfehéren, karjait lóbálva, mintha
 szárnyak lennének, ott topogott legelől a legvéznább, a legtörékenyebb:
 a kis B., a fiuk.
 — Enni adjatok! Enni adjatok!
 Üggyel-bajjal kinyitották az ablakot:
 — Mind kaptok enni, jöjjetek be mind, valahányan csak vagytok!
 Gyertek be rögtön! Kis öreg! Fiacskám!
 Késő. A kisiúuk újra verébbé változtak és elszálltak messzire, ahol
 nem láthatja őket szem s nem érheti utól kiáltás.

DÉLELŐTT TÍZ

Délelőtt tíz. Ülök a villamosban,
 Szemben velem anya és gyermeke,
 Ki arra késztet, vers-keretbe fogjam,
 Amit elárult lány tekintete.

A gyermekére hajlik szelid ivben
 És úgy issza fel csöppnyi kisiát —
 Kusza agyamban emlék árnya libben:
 Egy képet láttam, Jézust s Máriát.

Értetlen hangon felgügyög a kised.
 Az anyafülnek: értelmes szavak.
 Oly sugárzó az anyai tekintet!
 Olyan röpke e meghitt pillanat!

Rámnéz a gyermek, mosolyom parázslík:
 Közénbarna a kis csöppség szeme —
 Egyre kutat: hát ez a nagyvilág itt?
 S benne tükrözik rejtett szelleme...

Tisza János

KÉRDÉSEK ÉS TÁVLATOK

Nem tudom, hallotta-e már valaki olvasóink közül a „cybernetika” szót. E sorok írója mindenesetre most találkozott vele először, amikor nem kevés fáradtsággal, de annál nagyobb érdeklődéssel átrágtta magát azon a kisebb könyvvel felérő négy tanulmányon, amelyeket az *Esprit* az emberi ész egyik legcsodálatosabb találmányáról, a „gondolkodó gépekről” tett közzé. A „cybernetika” szót N. Wiener amerikai matematikus, az idegfiziológus Rosenblueth munkatársa fedezte fel újra és fogadtatta el 1947-ben kiadott munkája révén, amelynek címe: „Cybernetika, vagy ellenőrzés és üzenet az állatban és a gépben”. Újra fedezte fel Wiener, mert ő azt hitte, hogy csupán görögös műszót alkot, amikor a gépek szabályozó készülékének angol nevéből, a „governor”-ból visszamegy a „kuberno” görög szóhoz, amelyből az előbbi származott, holott már a klasszikus görögök „kubernetés”-nek hívták a hajó kormányosát s ebben az értelemben fordul elő az *Platon*nál is. Mi több, Littré a maga híres francia szótárába a teljes „cybernetique” kifejezést is belevette, lelőhelyéül idézve *Rampère* egyik tudománybölcseleti dolgozatát. Ha azonban így Wiener nem is igényelheti magának a nyelvészeti eredetiséget, kétségtelen, hogy ő határozta körül és indította útnak azt a merőben új tudományt, amelynek cybernetika lett a neve.

Mi már most ez a tudomány? Elégedjünk meg egyelőre a lényeggel, mert a részletek később ügyis kibontakoznak. A cybernetika az a szaktudomány, amely a matematikának, a fizikának és az élettannak, esetleg a lélektannak is egybekapcsolható elemeit viszi át a gépszerkesztésbe. Határtudomány, amely az emberi haladás szédületes messzeségeit nyitja meg előttünk. Nem is minden veszedelem nélkül.

Az említett négy tanulmányt egy filozófus, Albert Béguin, egy teológus, D. Dubarle, egy mérnök, G. Th. Guilhaud, és egy orvos-tanár, Paul Chaurard írta. A legfőbb nézőpontokból kapjuk tehát a tájékoztatást, amely a tudományos kutatás egészen friss területére visz minket.

* * *

Nehéz volna kinyomozni, hogy ki és mikor álmolta meg először a „robot”-ot, azt a gépet, amely helyettesíteni tudja az embert. Az eszme nyilván ott lapangott már azokban a játékbabákban, amelyek meghajlaskor ryzsörögtek és lefekvéskor behúnyták a szemüket. Ezeknél és a hasonló kísérleteknél azonban, sőt a rajzos elképzelésekben is, a külsőségek utánzására fektették a hangsúlyt, aminek édes-kevés tudományos, technikai, vagy szociológiai jelentősége volt. Az igazi robot, amelyenekkel ma találkozunk, „mulat” mindezen. Nem törődik a mímeléssel, sem azzal, hogy minek látszik, ellenben dolgozik és emberi feladatot végez. Nincs emberi formája és ténykedéseiben sem mutat semmi embert, teljesítményével azonban akként tör be a szellem birodalmába, hogy azokon a területeken, ahol már működik, mesze túlszárnyalja alkotóját, az embert.

Pillanatig se essünk tévedésbe. Nem arról van itt szó, hogy a repülőgép repül s az ember nem repül, vagy hogy ahhoz a munkához, amellyel a mai arató-cséplőgép egymaga megbirkózik, az emberek tucattjai kellerének. Ez még csak energia kérdése és kizárólag a fizika körébe tartozik. Amiben a robotgépek fölébünk emelkednek, egészen más. Abban, hogy központi irányító berendezésük, ez a „mesterséges agy”, ha egyszer megkapta feladatát, csatkozhatatlanul működik, nem úgy, mint az emberi agy, hogy tájékozódó és mozgató alkatrészei teljes célszerűséggel felelnek a környezeti változásokra, nem úgy, mint a mi idegrendszerünk, hogy az ő emlékező tehetségük nagyobb és gyorsabb, mint a miénk, és a tanulási képességük is határtalan. Nem egyszerűen „automaták”, önműködő gépek, amelyeket mindannyian ismerünk, de olyan gépek, amelyek gondolkodnak, éreznek, emlékeznek és tanulnak. Mindez persze meszeszerűen hangzik és mi is majd kellő értékükre fogjuk csökkenteni a most leírt mondat állítmányait. Azt azonban, ami korszakot nyitóan új ezekben a gépekben, találóbban aligha fejezhetjük volna ki.

Mert nézzük csak a robotok kiemelkedő példányait. Itt van mindeleelőtt az E N I A C (e l e c t r o n i c n u m e r i c a l i n t e g r a t o r a n d c o m p u t e r), a matematikus-gép, az idősebbik és a fiatalabb. Ezek nemcsak számolnak, ideértve a hatványozást, gyökvonást, integrálást, hanem variálnak, kombinálnak, differenciálnak és megfejtik a legbonyolultabb felsőfokú egyenleteket is. Nem egyetlen kitűnő matematikust pótolnak, hanem olyan számításokat tudnak elvégezni, amilyenekkel ugyanannyi idő alatt a világ összes matematikusai együttesen sem készülnének el. A hibalehetőség közben oly végtelenül kicsi, hogy egyetlen tévedés valószínűsége is csak évezredek során merülhet fel. A 30 tonnát nyomó idősebb E N I A C 18.000 elektron-csővében ugyanis három áramkör párhuzamosan dolgozik ugyanazon a feladaton. Ha az egyik áramkör részeredménye bármely pillanatban eltér a másik kettőtől, ezt nyomban jelzi és rögzíti, utána pedig átveszi a másik kettőnek részeredményét s most már ennek alapján folytatja maga is, de önállóan, a további számolást. A munkájukat végzett elektron-hullámokat „ultrasonor rezgések” formájában őrzi meg a gép. Erre a célra szolgáló „sejtmezőinek” egyetlen sejtje 1200 darab tűzjegyű számot képviselő rezgéseket tud befogadni s ha szükség van a számokra, egy ötezred másodperc alatt előadja azokat.

Ezen az „emlékező tehatségen” épül fel egy másik robot: a f o r d i t ó g é p, amely tévedhetetlenül tudja az elképzelt legnagyobbat összes szavait és kifejezéseit, akárhány nyelven is, ha egyszer „megtanították” rá. Ha például „bevágattuk” vele a S a u v a g e o t-féle magyar-francia nagyszótárt, csak meg kell kérdeznünk tőle: „cséve?”, s nyomban ráfeleli: „la bobine” s mindjárt le is írja, nehogy vétsünk az ortográfia ellen. Ha teljes mondatokra is megtanítottuk, teljes mondatok fordítását kapjuk tőle. Egy másik robot, az o l v a s ó g é p, csak ránéz az elébe tett szövegre s mindazt, amit lát, betűről-betűre, kis megszákítással a szavak és a sorok közt, olyan hangokba önti, amelyeket a hangkódex-szel már megbarátkozott vak ember azonnal megért. S a cybernetika latolgatja már olyan robotok szerkesztését, amelyek más emberi

érzékszervek hiányát is pótolják. A soron következő gép minden valószínűség szerint a „halló analizátor” lesz, amely a hangokat láthatóvá teszi a süketek számára.

Nagy várakozással tekintenek az Ashby-féle „homeostat” kiépítése és tökéletesítése felé. Ez négy darab, egymással kapcsolt elektromágneses tekercs-egységből áll, amelyek az áramkör zárásokor egyensúlyi helyzetre töreksznek. Szelektora révén mindegyik egység 25-féle pozícióba hozható; úgy hogy az egész készülékben 390.625 helyzeti kombináció lehetséges. Bármelyik egység helyzetváltozásakor a készülék a legjobb egyensúlyt keresi meg magának s mihelyt megtalálta, meg is marad abban. Ashby azt hiszi, hogy az elemek számának növelésével olyan robotot tud előállítani, amely sakkozni is tud, ha megtanították a játék menetére. Ha egyszer „beemlézte” az összes lehetséges kombinációkat, akkor a robot játszmat már nem veszíthet, legfeljebb ember-ellenfele érhet el döntetlent.

* * *

Röviden próbáltuk jellemezni a robotok egy-két „előkelőségét”. Mellőztük a tisztán technikai részleteket, amelyeket megbízható módon amúgysem tudtunk volna visszaadni. Reméljük azonban, olvasóink sem érzik mulasztásnak ezt, mert hiszen az elméleti háttér közelebbről érint minket.

A legelső mozzanat, amelyet ismernünk kell ahhoz, hogy megértsük az új gépeket, az üzenet vagy információ. Az ember, ha üzenni akar, különböző természetű jelzéseket küldhet a térbe. Első volt nyilván a hang, vagy a kar lengetése, utána a tűz s egész csomó más dolog, jóval később az elektromos áramkör nyitása és zárása a Morse-készülékkel. Mindezeknek a jelzéseknek, amelyek valami fizikai valóságot képviselnek: levegőhullámot, mozgást, fényt, áramot, határozott tartalommal kell bírniok, pontosan azzal a tartalommal, amelyet a küldő továbbjuttatni kívánt s amelyet vele a felvevő azonosítani tud. Ez az azonosítás azonban, amit úgy is mondhatnánk, hogy az üzenet „megértése”, nem szükségszerűen az emberi tudat kiváltsága. Alkalmasak arra gépi berendezések is és ez az alapja minden szabályozásnak. Sőt a gép nemcsak üzenetek „vevője”, hanem „küldője” is lehet, mint ahogy a „reflex-regulációs”, a magukat önműködően szabályozó gépeknél vagyunk tanui ennek. Egyszerű példa rá a „thermostat”, amely a kívánt hőfokra melegíti a vizet s utána meg is tartja ugyanazon a hőfokon, mert ha már tovább melegednék a víz, az ellenőrző berendezés egyik részlege jelzést küld, mire a másik részleg elzárja, vagy csökkenti a melegítőbe engedett áramot.

Esetek szerint lehet a szabályozó készülék végtelenül egyszerű, mint a gőzgépek súlygolyós szelepe, s lehet rendkívül bonyolult is. Ha most a szabályozó készüléknek nemcsak az a feladata, hogy a bekövetkező bajt gátolja meg — aminő a kazánrobbanás is —, hanem az is feladata, hogy a működési zavart — például a termelt és kiszállított energiamennyiségnél kisebb fogyasztást — már annak fellépésekor észlelje és ehhez mérten igazítsa be a gép működését, akkor a technika „servo-mechanizmusról” beszél. A főkészüléknek itt már nincs semmi önállósága, szolgálóként van alávetve a szabályozó készü-

léknek, amely abszolút módon uralkodik fölötte. A „servo-mechanizmus” legmagasabb formáinál a gép bármilyen természetű nem várt eseményre, még a saját kezelői mulasztásaira, esetleg szándékosan ártó cselekményeire is helyesen válaszol. Nincsenek számára véletlenek, de — s ez nagyon fontos — csak abban a körben nincsenek, amelyben az őt szerkesztő ember a véletlenek összes fajtáit és eshetőségeit számításba tudta venni.

Innen a valószínűségszámítás és a játékelmélet nagy súlya a cybernetika számára. A játékelmélet a matematika egészen új ága, amelyben kimagasló eredményekre eddig J. von Neumann és O. Morgenstern jutott. Alapja ennek az elméletnek az a tény, hogy minden játék skémák szerint folyik, amelyeknek száma véges, s hogy az adott helyzetben az egyik játékos számára legalább egy skéma feltétlenül sikerrel jár. Minél kisebb a játékelemek száma, annál könnyebb természetesen a skémák kidolgozása. Mert a menet ez: ha X indulásakor Y az A_1 helyzetben van, akkor a_1 -et kell játszania, ha B_1 helyzetben, akkor b_1 -et s így tovább. Világos tehát, ha ketten játszanak például 20 kártyalappal, hasonlíthatatlanul kevesebb a skéma, mint akkor, ha hárman játszanak 32 lappal. Végeredményben a játéksiker az összes lehetséges skémák ismeretén és a helyes skéma kiválasztásán múlik. S ilyen skémák állapíthatók meg azoknak a válaszoknak tekintetében is, amelyeket egy véges elemeket tartalmazó körben előfordulható véletlenek jelentkezésére kell adni. Gyakorlatilag pedig, ha a véges elemek túlnagy száma miatt a skémák száma is roppant nagy lenne, átmenetileg a valószínűségekhez kell folyamodni, amiben a valószínűségszámítás igazít el. Ha így azután az összes vagy a legvalószínűbb skémákat a gépi emlékeztetre bizzuk és beépítjük azokat a „servo-mechanizmusba”, készen áll előtünk a robot. A cybernetika egyik legtevékenyebb ága — állapítja meg Guilbaud — a statisztikai módszerek alkalmazása azokra a jelenségekre, amelyek az időben folynak le.

* * *

Időhöz van kötve minden gép munkája, az az idő azonban, amelyben a gépek alsóbb fajtái dolgoznak, a megszokott elemi idő, vagyis a mozgások szabályos egymásutánja. Az időt mérő óra maga is egy szabályosan „járó”, tehát szabályosan mozgó gép. Lépten-nyomon tapasztalhatjuk, hogy ez a szabályosság mekkora szerepet visz a mechanikai szerkesztésben. Magunk is, amikor azt mondjuk valamire, hogy „gépies”, éppen erre a könyörtelen ütemességre gondolunk. Nem fontos azonban ez a ciklikus szabályosság az automata gépek tevékenységében, úgy hogy ezeket nem is nevezhetjük már „puszta gépeknek”.

A magasrangú gépek pedig, amilyenek a robotok, mind új n. reflex-gépek, amelyek függetlenek az elemi időtől. Az ő működésükben nem egyszerűen az idő, hanem a tartam a döntő. szinte abban az értelemben, ahogy Bergson, a filozófus, megkülönböztette a „mechanikus időtől” a „valóságos időt”, amelynek tartamát az élmények szegénysége vagy gazdagsága adja. Guilbaud utal itt

az Ashby-féle homeostatra, amely szelektorainak adott állása mellett először tapogatózva keresi meg egyensúlyi helyzetét, de minél többször ismétljük meg ugyanazt a kísérletet, annál gyorsabban, a végén már lökésszerűen találja meg egyensúlyát.

Sok hasonlóságot jegyezhetünk fel tehát a magasrangú gépek és az élő szervezet között. Egyesek közülük nagyon is „értelmesek”. Mintha beidegezhető idegzetük, sőt agyvelejük lenne. Van-e már most, vagy nincs? Vagy ha van, milyen? Chauchard professzor tanulmányának az a része, amely az ember és a gép „összehasonlító pszichológiájáról” szól, izgalmasságában túltesz a detektívregényen is.

* * *

Az élő szervezetnek az idegrendszer az a berendezése, amely összeegyezteti az összes alkotóelemek működését és ennek érdekében elrendeli a szükséges reakciókat. Az agy, amely csak legbonyolultabb része az idegrendszernek, a tökéletesebb, mert megfontolt visszahatásokat teszi lehetővé. Mint minden szervünk, az idegrendszer is élő sejtekből áll. Ezek a sejtek azonban „elszakosodtak” az üzenetek vezetésére s képesek arra, hogy az üzeneteket bármely irányba „átváltásák”. Erre valók a sejtek szétágazó nyújtványai, a fibrumok, amelyek érintkezésbe tudnak lépni a többi sejtrel, vagy azok fibrumaival. Az üzenetek tovamenetelét Descartes idejében még végtelenül finom, titokzatos folyadékkal magyarázták, amely a belül üresnek hitt idegfonalakban fut át. Mára azonban, 150 éve tartó kísérletek után, amelyeket Galvani és Volta, Du Bois Reymond és Matteucci kezdett meg, Gasser és Erlanger a katódsugár-oscillográf alkalmazásával kétségtelenül bebizonyította, hogy az idegműködés elektromos természetű. Nem valami titokzatos élet-elv kormányozza az idegek tevékenységét, hanem ugyanaz az elektromos energia, amely annyira köznapi a fizikai világban. Ha bármilyen inger éri az idegfibrumot — feltéve, hogy az inger intenzitása, erőssége elegendő —, az idegsejtben elektromos impulzus indul: jellegzetes formájú hullám, amelynek gyors az emelkedő és lassú az eső fázisa. A hullám jellege, erőssége, tartama és sebessége nincs semmi összefüggésben az ingert kiváltó okkal, mert az elektromos impulzus a saját válassza, reakciója az idegfibrumnak. Utóbbi nem egy passzív vezető. Ha az inger erőssége túl csekély, akkor nincs válasz, ha viszont elegendő, akkor a válasz mindig ugyanaz. Úgyis mondhatjuk, hogy az idegfibrum vagy mindennel vagy semmivel felel.

Annak ellenére azonban, hogy az idegrendszer elektromos hullámokat terjeszt, élesen különbözik a közönséges elektromos hálózattól, amely — mint közimert — passzív módon vezeti a külső forrásból kapott energiát s ennek fejtételeként zárt áramkörben áll. Az idegrendszerben ugyanis minden elektromos jelzés nyílt áramkörben megy végbe s az idegfonalak minden pontja önálló áramfejlesztőként működik. Mint minden energia az élő sejtben, az elektromos energia is a szerves anyagok kémiai energiájából származik, ez pedig annak következtében áll elő, hogy az életet jellemző fizikokémiai dinamizmus foly-

tonos bomlasztást végez. Az élő sejtet így egy pozitív elektromosságú réteg veszi körül, amely mintegy védőgátat alkot. Az inger mindig ennek az elektromos töltésnek csökkentésében vagy megsemmisítésében fejeződik ki s ezt az eredeti töltést azután a sejt reakció útján igyekeznek visszaállítani. Az idegimpulzus nem más, mint az inger által kiváltott negatív folyamat s az impulzus önzigatás útján adódik tovább. S bár igen sajátosság, ez a „bioelektrogenézis” nem az élet kiváltó s ága. Mesterséges mintákat is készíthetünk, amelyeknek működése az idegfonaléhoz hasonlítható. Ilyen az egy vonalban elszórt puskapor vagy a tömjénrúd égése is, amelynél érvényesül a „minden vagy semmi” törvénye is.

Minden idegfolyamat tehát, a legegyszerűbttől a legbonyolultabbig, beleértve az agy tevékenységét is, a sejt elektromos töltésének felhasználásán nyugszik. S amit az élet így megvalósított a magasabb szervezetekben, azt érte el az ember a magasrangú gépekben. Ez a párhuzamosság — mondja Ch a u c h a r d — annál figyelemreméltóbb, mert nem is volt szándékos. Újabb bizonyossága annak, hogy a szervezési típusok megismétlődnek a mindenségben. Mint ahogy nem kétséges az sem, hogy mindazokat a szerszám típusokat, amelyeket az ember feltalált, a patentgombtól a fűrészig és az ejtőernyőig, megtaláljuk az élő szervezetekben. A mai magasrangú gépeknek s kiváltképpen a „gondolkodó gépeknek”, a robotoknak „idegrendszerük” van, amelyet elektron-csővek bonyolult elektromos kapcsolásai képeznek. Az a különbség mindenesetre megvan, hogy a gépi berendezést rajta kivesülő áramforrások hozzák működésbe, de a folyamat itt is elektromos impulzusok továbbhullámlázzásán nyugszik s abban a „minden vagy semmi” törvénye uralkodik.

Az élő szervezetnél a külső hatás által okozott inger rendszerint a külön érzékszervek szélső idegfibrumainak végén váltja ki és indítja útnak az elektromos üzenetet. Maga az ideg nem válaszol arra: szterepe a telefonhálózaté, amely az üzeneteket csak ide-oda továbbítja az általa összekötött két előfizető között. Annak oka, hogy az idegrendszer „reflex -működéséről beszélünk, csupán az a régi kép, amelyet az optikától kölcsönöztünk: az érző üzenet olyan, mint a sugár, amely ráesik a tükörrre, a centrumra, ahonnan már mozgó üzenetként verődik vissza, miután a centrumban összekapcsolódnak az érző és a mozgó neuronok. All ez nemcsak az alsóbb centrumok színvonalán, aminő a való, hanem az agy tevékenységére is. Az agy színvonalán azonban előlép az üzenet megállításának és visszatartásának képessége. Ez a centrum megakadályozhatja a reakciót, sőt olyan mozgó üzeneteket is küldhet, amelyeket nem előzött meg közvetlenül egy érző üzenet. Ezek a késleltetett, vagy nem elemi reflexek. A magasrangú gépek válasza is e fajta reflex. Nem a külső áram, a „tápláló” áram, — amely az élő idegsejtek táplálkozásának szerepét viszi — adja meg a választ. Általa a gép csak üzenetet kap a külső világból, elektromos impulziókban kifejezett adatok formájában: megkapja a megoldandó matematikai feladvány számjegyeit és jeleit, vagy az idegen nyelvre fordítandó szavak betűit. A gép centruma fog erre munkába, amely a válasz-

szal ér véget. Ha a feladat bonyolult és kemény munkát kíván a géptől, a válasz nem lesz azonnali, akárcsak az agy késleltetett, nem elemi, hanem megfontolt reflexei.

S valóban, ami a robotokat jellemzi, éppen az, hogy az emberi magatartásra emlékeztetően nem akármilyen választ adnak, hanem a körülményekhez legjobban igazodó, a célt legjobban szolgáló választ adják, olyan választ, amelyet „értelmesnek” kell mondanunk. Kidolgozzák pedig ezt a választ a centrum, az „elektron-agy” irányítására, amely ha egyszer megkapta utasításait, teljes önállósággal végzi feladatát. A matematikus-gép, az ENIAC nem szorul semmi emberi segítségre. Centruma bölcsen „tudja”, mely szerveit mikor és milyen rendben kell foglalkoztatnia, hogy az eredmény létrejöjjön.

* * *

Távol áll e sorok írójától annak a hiedelemnek még a kísértése is, mintha teljesen értené a magasrangú gépek technikáját. Még ebben a négy tanulmányban is vannak részletek, amelyek ismételt átgondolás ellenére is homályosak előtte. S bár az Esprit az általa elérhető legkitűnőbb szakembereket kérte fel megírásukra, nyilván csak az alaptételeket tárhatták fel a cybernetika köréből. Mert hiszen nemcsak arról van itt szó, hogy az ember felfedezte a robotot, hanem arról is, hogy a robot — felfedezi az embert. Ami persze túlzás, de abban nincs semmi túlzás, hogy — segít felfedezni az embert.

Így jöttek rá arra az anatómusok és fiziológusok, hogy az idegközpontokban döntő szerepet visznek a zárt idegsejt-láncok, ahová befutva az impulzusok már a főútról letérten keringenek. Ez teszi lehetővé az impulzusok kiválogatását és irányítását. Anatómiailag minden út nyitva áll s így az érző üzenet bármely mozgató ideg felé mehetne. Hogy nem így történik, annak oka az, hogy bizonyos utakat pillanatnyilag lezárulnak. A gépben ez az önszabályozás kikapcsolások és bekapcsolások útján történik. Az élő szervezetben akként, hogy az idegsejt emeli az ingerküszöbét, vagy az elektromos hullámok időbeli egyezését bontja meg. Utóbbi a „heterochromizmus” által való blokálas. A televízió vetített fényt az ember látásának folyamatára. Mint McCulloch kimutatta, zárt áramkörök feszülnek a thalamus és az „occipitalis” kéreg között és segítségükkel a thalamus ugyanúgy kutatja ki pontról-pontra az „occipitalis” kérget, mint a televíziónál az ikonozkóp. Nagyon valószínűnek látszik már az is, hogy miként az elektron-gépekben, az idegrendszerben is több áramkör foglalkozik egyidőben ugyanazzal a feladattal.

Am még meglepőbb, ami most következik. Az emberi emlékezet mindig titokzatosnak tűnt fel. A tudomány nem fogadhatta el a „képraktár” ősi feltevését, vagyis azt, hogy az emlékeanyagot materiálisan bekebelezik az agysejtek. Nem utalhatta be azonban az emlékeztést a tudomány minden testi elem nélkül a lélekbe sem amely itt a földön nem élhet az agytól függetlenül. A „mesterséges agy” adja meg most az emberi emlékezet problémájára a legtökéletesebb magyarázatot. Az elektron-agy az új, n. reaktív áramköröknek köszönheti azt a ha-

tártalan emlékezetét, amelyről már beszéltünk. Lényege ennek az, hogy az elektromos jelek félretehetőek egy, a főútról letérő külön áramkörben s innen bármikor visszahozhatók. Az emberi emlékezetet sem szabad tehát anatómiai és lokalizált képletnek tekinteni — írja Chauchard —, hanem funkcionálisnak. Ha a körülmények ismétlődnek, újból beállítható az impulzusok irányításának az az összessége, a fiziológiai utaknak az a sora, amely egyszer már megvált az agyban.

* * *

Bevezetőben csak sebtiben és csonkán jeleztük a cybernetika tárgy-körét. Tisztában vagyunk azzal, hogy olvasóink még sok-sok kérdést vehetnének fel, amelyekre méltán várnák a választ. Szeretnők azonban hinni, hogy így is megvilágosodott előttük — ha nem is a robotok miként való készítése, de — az új tudomány célkitűzéseinek egész tartalma. Bizonyára megértette mindegyikük azt is, hogy mit jelent a gépszerkesztésben a matematika és a fizika elemeinek összekapcsolása az élettan és a lélektan elemeivel.

Az így előállított gépek kétségkívül „magasrangúak” a gépek „társadalmában”, mint ahogy magasrangú az ember is az élők világában. Nem figyelemreméltó-e például, hogy a „megbetegedett” gép „gyógyítása” is hasonlóképp történik, mint a lelkibeteg emberé? Ezzel akár külön is foglalkozhattunk volna. Wiener írja, hogy a robotokat, ha fáradtak vagy rosszul működnek, vagy pihentetni kell egy ideig, vagy heves elektromos ütést kell adni nekik, vagy ki kell kapcsolni a „beteg” részüket. S a pszichiatrikus kezelés módjai ma ugyanezek: nyugalom, elektromos sokk és sebészi műtét. Szinte kedvünk lenne hozzátenni: már csak a pszichoanalízis hiányzik, hogy napvilágra hozza a gépek „komplexusait”.

A gép azonban, ha még oly csodálatos is, mégis csak gép és nem ember. Benne az emberi szellem ölt látható alakot s minél szédeletesebb ez a forma, annál hálásabban borulhatunk le az Úr Isten előtt, aki íme, ilyen alkotásokra is képessé tette lelkes teremtményét. Mert a legmagasabb rangú gép sem teljesíthet egy parányival sem többet, mint amit mi adtunk beléje. Csak azokat a feladatokat oldhatja meg, amelyeknek megoldására szerkesztettük. A fordítógép — mint Béguin megjegyzi — sohasem fogja lefordítani Shakespeare-t vagy Goethét, csak akkor, ha előbb már mi elvégeztük számára a fordítást. Ha pedig ez közhelyként hangzanék, állapítsuk meg, hogy valójában még a matematikus-gép sem „old meg” semmit a szó formális jelentésében. Válaszai semmi egyebek, mint számértékek sorozatai. Ezt emeli ki a tanulmányoknak mind a négy írója, a mérnök és az orvos ugyanúgy, mint a teológus és a bölcselem. S nincs a cybernetikának egyetlen művelője, kezdve Wienertől, aki egyebet állítana. Az elektron-agyban bele kell helyezni a mintákat, a sablonokat, a skémákat, amelyeket az ember készített. Lehetnek még oly szövevényesek is, végeredményben nincs más minőségük, mint annak az átlugyagatott papírszalagnak, amely szimfóniákat játszat a hozzá kapcsolt zongorával. Érdemes elmélkednünk Dubarle sorain: „A gép csak az ál-

talánosból az egyes felé tud haladni. Ellenkezően a szellem, amelynek éppen az a kivátsága, hogy mindenegyes kü.önadottság irányából végtelességig fel tudja vetni és ki tudja tágítani az általánosabb lehetőségek keretét. Az ember minden megmozdulásával növeli a lehetőt, míg a gép soha nem cselekszik mást, mint szűkíti a kezdeti lehetőségeket egész a végső eredményig. A gép nem „akar” és nem „tud”, minden „akarata” és „tudása” csupán szimbolikus: mögötte az ember áll, akinek értelme a gépet eszközül alkotta. Magasrangú gép és a többi gép meg a közönséges szerszám között csak annyi a kü.önbség, — írja Chaucard —, hogy az első az emberi agynak, az utóbbiak az emberi kéznek szolgálatában állnak. Költői képzelet terméke, pusztá fikció, s az is marad mindig az a gép, amely „önál.ósítaná” magát és további gépeket találna fel. Gépeket, amelyeknek már semmi közüük sem lenne hozzánk, tehát ellenefordulva kiirthatnák az embert.

Azok a „számértékek” azonban, amelyekben a robotok leszürük munkájuk eredményeit, nem hozzák-e majd magukkal az egész emberi élet „elszámosítását”? A „szuverén szám” mithoszához nem kapcsolódik-e majd a technokrácia, a maga érzelmi és érzelleti vonatkozásaival? Nem juthatnak-e a robotok csupán egyesek, a kevesek hatalmába, ami az egész nagy társadalom szabadságvesztését és alávetését jelentené a gépek uralmának? Aggodalmak, amelyek ma nem egy elmét foglalkoztatnak. Köztük egyik szerzőnk, a filozófus Béguint is. Mi azonban nem gondoljuk, hogy az ember, aki mégis csak személy, valaha is olyan passzív módon tudna viselkedni, amilyen a fenti dolgok bekövetkezéséhez kellene.

Mihelics Vid

SZEMLE

A KERESZTÉNYSÉG KOREÁBAN

Korea félszigetét története folyamán háborúk dúlták fel. Most ismét ilyen véres és borzalmas háború dühöng az ország területén, de ennek méretei és arányai még rettenetesebbek az eddigieknél is. Aki látta a Korea bombázásáról készült dokumentfilmet, az némi fogalmat alkothat magának azokról a veszteségekről, amelyek a repülőerők támadásai következtében érték a félsziget lakosságát, otthonait és intézményeit. A hívő keresztény néző emlékezetében pedig a film lepergése után még hetekig felmered annak a kormos kökereztnék a képe, amely egy légitombákkal elpusztított templomból mintegy emlékeztetőül maradt

meg. Emlekeztetőül arra, hogy a háború nem kiméli a kultúra alkotásai s az egészségügyi intézmények mellett az Isten házáat sem. Elgondolhatjuk, hogy a koreai keresztény templomok, műemlékek, egyházi személyek és hívők közül is milyen sokan váltak áldozataivá a háborús eseményeknek. Mert hiszen Koreában nemcsak a keleti vallásoknak vannak követői, hanem szép számmal élnek keresztények is. A félsziget mintegy 30 millió lakosa közül körülbelül 207000 katolikus és 6—700.000 protestáns él.

A Temoignage Chrétien ez év január 19-i száma érdekes cikkben mondja el az evangélium koreai el-

terjedésének történetét. A keresztény hitterjesztés első kísérlete a XVI. század végén történt: egy jezsuita atya hatolt be Koreába a japán megszálló háderőkkel, de működése semmiféle eredményben sem nyilvánult meg, úgy hogy az első katolikus hittérítő vizs-zatért Japánba. A koreai birodalomnak még a neve is ismeretlen volt akkoriban Európában és a misszionáriusok nem merészkedtek Kinán és Japánon túl.

A koreai császár minden évben követ-séget küldött Kinába, hogy fel-ajánlja hazája adóját a hatalmas szomszédnak, de meg azért is, s talán leg-főképpen ezért, hogy megismerkedjenek követei a tudomány legújabb viv-mányaival. 1631-ben a koreai követ-ség egyik tagja Pekingben találkozott egy európaival, Nionk Jánossal, aki bár akkor már 97 éves volt, tökéle-tes egészségnek örvendett. Ez minden bizonnal Ricci atya egyik társa volt. A követség tagja tudományos köny-veket, érdekes tárgyakat kapott tőle, így például pisztolyokat, látsövet, szemüveget, ingaórást stb. és Ricci atyának egy művét, amelynek ez a címe volt: „Igazi elvek az Istenről”. A könyvben nemcsak Isten léte-zéséről szóló kérdések foglaltak, ha-nem az egyházkormányzatot is tár-gyalta. Száz évvel később koreai tu-dósoknak egy csoportja, amely visz-szavonult a magányba, hogy elmélked-jék, többek között ezt a könyvet is magával vitte. A tudósok fellelkesül-tek az új tancon és gyakorolni kezdték a keresztény parancsokat. Természetesen a Koreába bevonult keresztény tanok meglehetősen laza képet adtak a katolicizmusról. Mégis elegendők voltak ahhoz, hogy a jóka-ratú emberek figyelmét megragadják, hiszen azok már a maguk természetes filozófiája folytán előkészültek e tanok befogadására.

Am 1784-ben kezdődött meg csak voltaképpen az evangélium terjesztése. A gondviselés kezében a legfontosabb eszköz Ri-Piek-I volt, aki úgy érezte, hogy a haqvományos tanítók nem ki-elégítőek. Valami gazdagabb forrásra

vágyott, mint a konfucianizmus, ami-kor megismerkedett Ricci atya könyvé-vel.

A könyv olvasása valósággal meg-rendítette. Mikor eljött az ideje, össze-hívtá barátait és velük együtt kibá-nyászta a kereszténység racionális ta-nításait. Arra bátorította a többieket, hogy imádkozzanak és gyakorolják a katolikus vallást. Nem lehet tudni, hogy ezek a vallásos gyakorlatok mennyi ideig tartottak. Minden amel-lett szól, hogy a tanítványok nagyré-sze nem sokáig maradt hűséges. Egy napom Ri-Piek-I barátainak egyikét, Ri-Sieng-Henri nevűt kinevezték a pe-kingi követség tagjává. Könyörgött neki, hogy az ottani hittérítőknél tanul-mányozza a katolikus tanokat. Ri-Sieng Henrit anyira érdekelték a Pe-kingben hallottak, hogy megkeresztel-kedett és a Péter nevet vette fel. Mi-kor visszatért Koreába, megkeresztelte Ri-Piek-I-t, aki a kereszttségben Ke-resztelő Szent János nevet vette fel.

Mindketten prédikálni kezdtek. Si-kereik felhívták a kormányzat figyel-mét és megkezdődött üldözésük. De az üldözés és a papok hiánya ellenére az örömhír szépsége és nagysága számos koreait megértintett és akikben felé-bredt a hit, elhatározták, hogy papságot alakítanak. Bármilyen különösnek tűn-jék is fel ez a gondolat, egészen ter-mészetes volt, mert a koreai kereszté-nyek ösztönszerűen megértették, hogy egyetlen egyház sem állhat fenn papok nélkül. A papság természetére nézve azonban alig tudtak valamit és azt sem tudták, hogy ennek megszakítatlan láncban kell átszármaznia Jézus Krisz-tustól kezdve egyik püspökről a má-sikra. Azt hitték, hogy nem is tehet-nek okosabbat, mintha maguk közül emelnek ki papokat és püspököket.

Igy azután a négy több laikust válaszo-tt meg püspökökké és papokká. Nem tudható, hogy a felszenteléshez hasonló szertartást végeztek-e vagy sem. De mindegyikük azonnal elfoglalta a kö-zösség által kijelölt helyét, megkezd-ték a keresztények vezetését, prédikál-tak, kereszteltek, gyóntattak, kiszolgál-tatták a bérnálás szentségét, misét

mondják és kiosztották az eucharisztia a híveknek. A keresztség, amelyet a pásztorok végeztek, természetesen érvényes volt, a többi szentségek magától értetődően nem. Ennek ellenére szolgálatuk elősegítette a hitterjesztést az egész birodalomban.

Erdekes az a mód, ahogyan ezek a papok tevékenységüket folytatták. Papi ruhájuk cseppet sem hasonlított ahhoz, amit ma viselnek. Olyan viseltek, amilyent a pogány áldozásoknál szoktak használni a konfucianus papok. A hívek gyóntatásakor a pap magas székre ült és a bűnbánók előttük állottak. Az elkövetett bűnökért rendszerint valamely alamizsna adását rendelték el. A legnagyobb hiba azonban, amit elkövettek, hogy a papok egy bottal saját kezűleg csapkodták meg a hívek hátsó felét. A koreai illemszabályok szerint az asszonyok nem jelenhettek meg nyilvánosan, a férfiaknak pedig tilos volt rájuk tekinteni. Miután ezt az illemszabályt az ottani papok is betartották, kezdetben vizsautasították az asszony-nép meggyóntatását, később azonban engedniök kellett az asszonyi könyörgésnek.

Két évvel ennek e különös papságnak a megalapítása után a titokban becsempézett könyvek komoly kétségeket ébresztettek bennük, szolgálatuk és cselekményeik érvényességében. Rövid időre felfüggesztették hivatalukat és küldöttséget küldtek a pekingi püspökhöz, hogy bővebb tájékoztatást adjon nekik. Így történt azután, hogy azok, akik ilyen előkelő helyet foglaltak el a hívők társaságában, egy pillanatig sem haboztak, hogy ott hagyják helyüket, kockáztatva azt is, hogy kitegyék magukat a világ gúnyos kacajának. Ezzel az alázatosság igazán megrendítő példáját adták. Hítük komoly volt, szándékaik becsületesek és semmi körülmények között sem akarták a szent dolgokat profanizálni. Így hát elfoglalták régi helyüket a hívők között és ezután nem foglalkoztak mással, mint az új keresztények tanításával. 1790-ben a pekingi püspök, aki megindultsággal olvasta levelüket, azt válaszolta nekik, hogy teljességgel

lehetetlen számukra ez a szolgálat. Az egykorú források szerint a püspök válaszáat alázattal és azzal az örömmel fogadták, hogy igazuk volt, amikor ők maguk is rájöttek erre. De a keresztények kétségbesése annál nagyobb volt, mert az üldözések elszigetelték őket családjuktól és barátaiktól.

Újból írtak a püspököknek s azt kérték, hogy küldjön hittérítőket. A pekingi püspök kínai papot küldött Koreába, Csu atyát, aki 1794 karácsony napján lépett Korea területére. Ott már 4000 keresztény talált és több vértanút. Évek óta rejtkezve éltek, de egy keresztény szerencsétlen üzenete arra kérte a külföldi hatalmakat, hogy lépjenek közbe a keresztények üldözésének megszüntetése érdekében a kormánynál, mire az üldözések kettőzött erőszakossággal folytatódtak. Hogy ezt megszüntesse, Csu atya bátran feljelentette magát a hatóságoknál és 300 kereszténnyel együtt 1801-ben halálra ítélték.

Harminc éven át, megfosztva papoktól, borzasztó szenvedések és gyötrelmek ellenére is tartották magukat a koreai keresztények és számuk növekedett. 1810-ben VII. Pius pápához, 1824-ben XII. Leóhoz könyörgtek, kérvényüket „ezer és tízezer véres könnyel szemükben”, hogy küldjenek nekik papokat, akik kiszolgáltadják a szentségeket.

A pápa 1831-ben apostoli vikariatust állított fel Koreában és a párisi idegen missziót bízta meg ellátásával. Az első francia misszionárius, aki Korea területére lépett, Maubaut atya volt. Neki egy utálatos kis lyukban kellett meghúzódnia, amely a Jalu folyóra (a most zajló események óta ennek a folyónak a nevét világszerte megismerték) nyílt. Rövid idő múltán két társa csatlakozott hozzá. Rejtetten éltek, dolgoztak, éjszaka látogatták híveiket, napról-napra cseréltek lakást és táplálékuk elégtelen volt. Az üldözés ismét megkésztetted. Abban a reményben, hogy meg lehet szüntetni, a hittérítők jelentkeztek a hatóságoknál. Lefejezték őket, mint sok más keresztényt. Haláluk előtt rövid

jelentést küldtek a hitterjesztés prefektusának.

Ez a jelentés feltárja a koreai keresztények akkori helyzetét:

„A keresztények száma 10.000 körül van; a keresztelesek száma 1200; bérmlás 2500; a gyóntatások száma 4500; áldoztatás 4000; házasságkötés 150; utolsó kenet 60; a hitujoncok; akik a keresztelekre készülnek, 600-an vannak. Senki közülünk nem kerülheti el az üldözést; ezen felül az apostoli vikárius, pásztorunk és atyánk, látva a szükséghelyzetet, felhívott bennünket arra, hogy vonuljunk börtönbe s 1839 szeptember 6-ika, a mai nap óta foglyok vagyunk. Isten kegyelme és Megváltónk türelme legyen mindig velünk!”

1846-ban egy fiatal koreait, Kim Andrászt Makkaóban pappá szenteltek. Késedelem nélkül hazájába ment, de azonnal letartóztatták. Magatartása azonban magával ragadta bíráit, de egy, a szerzetesek haláláról „tárgyalni” készülő francia hadihajó közeledése lehetetlenné tette, hogy kegyelmet kapjon s így lefejezték. 1860-ban a kolera következtében igen sokan meghaltak s ekkor a koreai kormányzat

elhatározta, hogy megsemmisíti a koreai keresztényeket. Az üldözés rettenetes volt. Ezekre haltak meg. Legnagyobb részüket rettenetesen megkínózták, csak három misszionárius élte túl ezeket az idöket. 1883-ban azonban Korea hivatalosan is megnyílt az idegenek előtt és ezzel megszűnt a rejtőzködés idöszaka.

Röviden 1784-től 1883-ig, úgyszólván egy századon keresztül 20 000 vértanu jelezte Koreában a kereszténység elterjedésének útját. Közülük 79-et avattak boldoggá.

Manapság a koreai Egyház közel 200.000 katolikusat 161 koreai és 174 idegen pap gondozza, nyolc egyházkerületben. Rajtuk kívül 600 koreai apáca és 80 idegen szerzetesnő él a félszigeten. Négy koreai püspök a háború előtt életben volt még, s a koreai katolikus újság, 700.000 példányban jelent meg, legnagyobb példányszámában a koreai lapok között.

A világ keresztényei reménykedve várják, hogy Koreában megszűniék a pusztító háború és a független Koreában az Egyház folytathassa áldásos tevékenységét.

Cs. A.

ELMARADT SZENTÉVEK

Mióta II. Pál pápa 1470. április 19-én kiadott bullájában huszonöt évben állapította meg a jubileumi szentévek meghirdetésének idejét, utódaik háromszáz esztendőn át híven követték rendelkezését és minden negyedszázadban megnyitották a szentkapukat. A jubileumi szent búcsú kihirdetése még a legnehezebb idökben, a hitújítás forró napjaiban (1525) és a harmincéves háború tombolása idején (1625) sem maradt el. Az eredmény persze idöről-idöre változó volt; egyszer nagyobb, máskor kisebb tömegek özönlöttek el a búcsúsváró Örökváros utcáit és tereit. A mélypontot, úgy látszik az 1525-i szentév jelentette. A dolog érthető: a német birodalmat a vallási forradalom lázas

nyugtalanága gyötörte és a nagy parasztlázadás véres zivatara tépteszaggatta, Olaszországot, Franciaországot és Spanyolországot V. Károly császár és I. Ferenc francia király fegyveres vetélkedése döntötte nyomorba és bizonytalanságba, Magyarország és Délkelet-európát pedig Szolimán szultán hatalmas fenyegette elnyeléssel.

Nem csoda tehát, hogy ilyen körülmények közt csak kevesen szánták rá magukat a tömérdek veszéllyel járó római útra. A magyarországi zárandokok közül csak egynek, Aczél Istvánnak, az egy évvel később bekövetkezett mohácsi katasztrófa egyik áldozatának nevét ismerjük. Burgió Antal pápai nuncius egyik jelentésé-

ből tudjuk, hogy Aczél olyan szerencsés volt, hogy még a pápával, VII. Kelemennel is tudott beszélni.

A következő 1550-i szentév szintén nem tartozott a látogatottabbak közé. A Luther Mártontól felidézett gátszakadás még mindig rengésben tartotta a világot és a háborus veszedelem alig enyhült valamit. Jellemző a korra és a helyzetre, hogy III. Gyula pápa szükségét érezte, hogy külön búcsút hirdessen azoknak a katonáknak, akik az öreg Doria András vezetésével épp akkoriban vonultak ki a félelmetes hírű Dragut kalózvezér ellen.

Az 1575-i és 1600-i szentévek már ismét emelkedő iránzatot mutattak. A zarándokok száma megint százezrek fölé emelkedett. 1575-ben egyedül Spoleto városából több mint tizennégyezren keresték fel az Örökvárost. A legfőbb vonzóerőt mindkét esetben a kor kiemelkedő nagy szentjei 1575-ben Borromei Szent Károly, Néri Szent Fülöp és Cantalicei Szent Félix 1600-ban pedig Leonardi Szent János, Lelliszi Szent Kamill és Kalazanci Szent József gyakorolták. De nem volt hiány világi nagyságokban sem. 1575-ben V. Albert bajor és Oktavián pármai herceg mellett ott látni Torquato Tassót, a Megszabadított Jeruzsálem halhatatlan költőjét is; 1600-ban pedig Miksa bajor herceg és Ausztriai András brixeni bíboros-püspök mellett említik többek között Kálvin Istvánnak, a hitújító rokonának nevét is. Azt olvassuk róla, hogy magának VIII. Kelemen pápának kezébe tette le a hitvallást és utána belépett a sarutlan kármeliták rendjébe.

Még feltűnőbb emelkedést mutat az 1625-i szentév, mely pedig már a harmincéves háború megpróbáltatásai közepett zajlott le. A zarándokok számára jellemző, hogy a Szentháromságról nevezett zarándokgyámolító testvéreket gondozottjainak száma ebben az esztendőben a maximálisra, 587.760-ra emelkedett. A megjelent előkelőségek sorában ott találjuk Ulászló lengyel trónörökös, Lipót osztrák főherceget,

III. Ferdinánd császár öccsét, Vilmos badeni örgrófat, az alcaí herceget s az olasz és német arisztokrácia képviselőinek hosszú sorát. A szegény zarándokok felkarolására maga VIII. Orbán pápa és hatalmas nipotéja, Barberini Ferenc bíboros adták a legjobb példát. Az utóbbi nagylelkűen magára vállalta az összes görög, ír és skót zarándokokról való anyagi gondoskodást.

És így ment ez az egész XVIII. századon át. Minden negyedszázad meghozta a maga szentévet. Az emberek a politikai, társadalmi és gazdasági viszonyok változásától függetlenül minden egyes alkalommal százezerszámra gyülekeztek Rómába, jelölve annak, hogy a szentévek még mindig mélyen átértett lelki szükségletet elégítettek ki. Még a nagy forradalom közvetlen küszöbén hirdetett 1775-i szentév is teljesen a hagyományos keretek közt folyt le. A búcsút eredetileg még XIV. Kelemen pápa hirdette, de a szentkapukat már nem ő, hanem utóda, VI. Pius nyitotta meg. Ez a váratlan személycsere okozta, hogy a megnyitás nem a szokásos időben, karácsony vigiliáján, hanem két hónappal később, 1775 február 26-án ment végbe.

Ettől eltekintve azonban minden a megszokott módon történt. A zarándokok özönlése időnkint olyan nagy méreteket öltött, hogy a Szentháromság testvéreket csak a legnagyobb ügyelbajjal tudott elhelyezésükről gondoskodni. Az egyházi és világi előkelőségek, mint Miksa Ferenc főherceg, Mária Terézia legkisebb fia, a későbbi kölni választófejedelem, Vilmos Henrik gloucesteri herceg, III. György angol király öccse mellett nem hiányoztak a szentek sem. Ott volt mindenekelőtt Ligouri Szent Alfonz, aki épp azidőt mondott le püspökségéről és vonult vissza szerzetesfiai, a redemptoristák meghitt körébe azután Keresztes Szent Pál, aki akkor már hosszabb ideje rendje, a passzionisták céliushegyi kolostorában élt s végül Labre Szent Benedek, a közép- és nyugateurópai búcsújáróhelyek örök vándora.

Külső jelek szerint tehát a szentév a lehető legjobb rendbe, szinte esz-

ményi módon folyt le. A multhoz képest visszaesés semmi téren sem mutatkozott. A hétköznapi gondjaiból kivetkezött Róma egy évre megint a boldogok szigetévé változott át, Aki csak a buzgó imádkozó és éneklő búcsúsok szüntelen hullámszát látta, semmit sem vett észre annak a viharnak tombolásából, mely már évtizedek óta ostromolta az Egyház intézményeit s mely csak az imént sodorta el a jezsuita rendet. A hívők legtöbbször, miután eleget tett a búcsú előírásainak, azzal a titkos elhatározással tért otthonába, hogy a legközelebbi alkalommal újból megismétli léleknyugtató útját. De ember tervez, Isten végez: az 1800. évi jubileumi búcsú meghirdetésére egyáltalában nem került sor. Hiányzott hozzá minden feltétel. A pápai szék árván, megüresedve állott, Róma idegei meg-szállás alatt nyögött és a zarandoklásra kész százezrek sem voltak.

A dolog megértésére tudnunk kell, hogy az egymást felváltó francia forradalmi kormányok régóta nehezíttek VI. Pius pápára, amiért nyíltan kárhoztatta egyházellenes intézkedéseiket. Mikor Napoleon győztes olaszországi hadjárata a direktóriumot tette Észak-és Középalaszország feltétlen urává, a pápának a bolognai fegyverszüneti szerződésben (1796 június 25.) huszzonegy, a torentinói békében pedig (1797 február 19.) újabb tizenöt millió livre hadisarc fizetésére kellett köteleznie magát. Ezenkívül le kellett modania franciaországi birtokairól (Avignon, Venaissin), a bolognai, ferrarai és romagnai legációkról, Ancona városáról és kerületéről s ki kellett szolgáltatnia száz legértékesebb mükincset.

Ezzel azonban még távolról sem merült ki a beteg aggastyan kálváriája. A franciák Dufot tábornok meggyilkolásának ürügyén benyomultak Rómába (1798 február 10.), az egyházi államot köztársasággá alakították át (február 15) és Pius országáról való lemondásra kényszerítették. A direktorium megbízottjai magánlakosztályába is behatoltak és még legszemélyesebb használati tárgyaitól is megfosztották. Majd a direktorium parancsot

adott eltávolítására. Február 20-án hagyta el székvárosát, melyet nem is látott többé. Utitársul mindössze kamarását és titkárát vihette magával. Amerre elhaladt, a jámbor nép mindeütt összeverődött s az útszéleire térdelt, hogy áldását vegye s egyben részvétét és tiszteletét nyilvánítsa iránta.

A száműzött első útja a sienai ágostonosok kolostorába vezetett. Innét később a firenzei karthauzi kolostorba (Certosa di Firenze) vitték át. Itt érte a direktorium újabb parancsa, hogy haladéktalanul tovább kell indulnia egy később kijelölendő franciaországi erődbe. Környezete hiába hivatkozott rá, hogy ágyban fekvő beteg és képtelen utazni. A szállításával megbízott francia hivatalnok szárazon csak ennyit mondott: „A pápa élve vagy halva tovább fog utazni.” Útja Modenán, Parmán és Piemonton át vezetett. Parma és Piacenza között csak egy hajszálon mult, hogy a lesben álló magyar huszároknak nem sikerült kiszabadítaniok. A franciák árulás útján értesültek a tervről és még idejekorán visszavonultak.

A hosszú út utolsó állomása a franciaországi Valence fellegvára lett. Több mint egy évig őrizték itt az agg pápát a világtól teljesen elzárva. A vár börtönében sinylődő harminckét papnak sem engedték meg, hogy akárcsak egyszer is bemutathassák neki hódolatkákat. Egyetlen látogatója, vigasztalója és védelmezője egy Labrador nevű ifjú spanyol diplomata volt, aki engedélyt nyert rá, hogy minden étkezése alkalomával meglátogathassa. A halál 1799 augusztus 29-én szabadította meg. „Ó milyen állapotban hagyom hátra az Egyházat” — sutogta halálos ágyán.

Az egyházellenes körök hangos örömmel fogadták a halálhírt: „Vége a pápaságnak, vége a katolikus Egyháznak”. És valóban a jelek erre mutattak. Ügylátszott, mintha az Údvözítő szavai készülének teljesedésbe menni: „Megverem a pásztort, és elszéled a nyáj.” Pillanatnyilag az utód megválasztása látszott legnehezebb feladatnak. A bíborosok szanaszét bő-

lyongtak és Róma még mindig idegen megszállás alatt nyögött. E nehéz helyzetben Ferenc császár és király sietett az Egyház segítségére: a konklávé megtartására a néhány év óta birtokában levő Velencét ajánlotta fel. A bitorosok 1799 december 1-én a Szent Gellért emlékével megszentelt San Giorgio Maggiore kolostorban gyűltek össze. A választás azonban az osztrák Herzan bitoros, később szombathelyi püspök kicsinyes intrikái miatt sokáig elhúzódott. Chiaramonti Barnabás imolai bitoros püspök csak 1800 március 14-én kapta meg a szükséges szótöbbséget. Elődje iránti tiszteletből a VII. Pius nevet vette fel.

Az új pápának első dolga a közben felszabadult egyházi állam birtokbavétele volt. Július 3-án már a Szent Péter-templom erkélyéről adhatta áldását az örömmámorban úszó római népnek. A szentév kihirdetésére azonban az idény előrehaladottsága miatt már nem kerülhetett sor. Az idők megnehezült járása különben sem kedvezett a kihirdetés tervének. Napoleon ugyanis éppen akkoriban vívta döntő harcát a második koalícióban tömörült nyugati hatalmak ellen. Egész Franciaország, Olaszország, Délnémetország és Svájc fegyvercsörögéstől visszhangzott. Ilyen körülmények között nem lehetett nagyobb látogatottságra számítani.

Igy az új század első szentévének meghirdetése csak 1825-ben lett aktuális. A lélektani adottságok különösen kedvezők voltak hozzá. A husz évig tartó napoleoni háborúk után mindenki békére vágyott. Vallási és erkölcsi tekintetben is nagy volt a változás: a régi értékek ismét új fényben kezdtek felragyogni.

VII. Pius pápa (+1823) közvetlen utóda, XII. Leó (1823—1829) sietett megragadni a kedvező alkalmat és 1824 karácsony vigiliáján világraszóló fénylen újból feltárta a szentkapukat. A megnyitásnál a királynék egész korszorúja övezte. Ott volt a többek közt Karolina Augusztia osztrák császárné és magyar királyné, Mária Terézia özvegy sardiniai királyné le-

nyaival, Mária Anna, Karolina és Pia hercegnőkkel, Mária Krisztina szicíliai királyné; továbbá Don Carlos spanyol trónörökös, II. Károly luccai herceg és még hosszú sora az előkelőségeknek. A szertartás mindenben a régi hagyományoknak megfelelően folyt le. Mindössze annyi eltérés történt, hogy Piacca bitoros az 1823 július 16-án porráégett Szent Pál-templom helyett a Santa Maria in Trasteverében végezte el a kapunyitást. Erre különben már korábban is volt példa; 1625-ben és 1700-ban a Tiberis kiöntése miatt szintén a Santa Maria in Trasteverét kellett igénybe venni.

Az 1825-i szentév, a régi szentévek mértékével mérve nem tartozott ugyan a leglátogatottabbak közé — a Szentháromság testvérület számadáskönyvei mindössze 98.595 gondozottat mutatnak ki, — de a vártnál mégis jóval több embert mozgatót meg. Különösen megkapó volt Róma magisztrátusának és népének augusztus 21-i felvonulása. Amerre csak elhaladt a hatalmas menet, példás rendjével, buzgó áhitattal s nem utolsó sorban ősi imádságaival és himnuszaival mindenütt feltűnést keltett. A zarándokok közt természetesen nagy számmal voltak idegenek is, de legtöbbjük mégis az olaszok közül került ki. A Róma környékéről érkezett búcsúsok közt áhitattal különösen kitűnt egy tizenöt éves ragyogó szemű és lelkes tekintetű ifjú, bizonyos Pecci Joákim, a jezsuiták viterboi kollégiumának növendéke. Akkor persze még senki sem sejtette, hogy hetvenöt év múlva XIII. Leó néven éppen ez az ifjú fogja meghirdetni a huszadik század első szentévét.

A szentév berekesztése után ismét nehéz napok virradtak az Egyházra és a papságra. A liberalizmus és a nacionalizmus eszméje egyre diadalmasabban bontogatta szárnyait. Egész Európa az újjászületés kinjában vajudott. Az elnyomatottságuk tudatára ébredt népek minden vágya és gondolata a szabadság és az önálló nemzeti lét körül csapongott.

Ilyen körülmények között érkezett el 1848, a nagy beteljesedés esztendeje.

Míntha csak közös megbeszélésre történt volna, a föld mindenütt megmozdult és a lelkeket eltöltő határtalan vágy mindenütt nemzeti forradalmakban robbant ki. Az események hamarosan áthatottak Rómára és az egyházi államra is. XII. Leó harmadik utóda, a szelid és szeretetreméltó IX. Pius pápa (1846—1878) lehetőleg iparkodott a koreszmékhez igazodni. 1848 március 14-én új alkotmányt léptetett életbe kétkamarás országgyűléssel és felelős miniszteriummal.

De csakhamar kiderült, hogy a forradalmárokat távolról sem elégítik ki ezek az engedmények. A hangulat napról-napra izzóbb lett s már nemcsak a pápaság világi hatalma, hanem a kereszténység ellen is fordult. A templomok falain például ilyen felírások voltak olvashatók: „Halál Krisztusra! Éljen Barabbás!” A feszültség végülis a tetterős Rossi miniszterelnök meggyilkolásában (1848 november 15) és a pápa quirináli palotájának ostrom alá vételében robbant ki. A szorongatott Pius nem látott más kivezető utat, mint a menekülést. November 24-én éjjel áruhában elhagyta székvárosát s a nápolyi királyság területén fekvő Gaeta városában keresett menedéket.

A pápa távozása az egész egyházi államban a forradalmat juttatta hatalomhoz. Élén ekkor már az európai forradalom viharadara, Mazzini állott. Az alkotmányozó gyűlés 1849 február 19-én megszüntette a pápa világi uralmát és Rómát köztársasággá alakította át. A köztársaság élére valamivel később (március 29) háromtagú kormányt állítottak (Mazzini, Saffi, Armellini).

A katolikus hatalmak nem nézték közömbösen a forradalom győzelmét. Spanyol kezdeményezésre Franciaország, Ausztria, Spanyolország és Nápoly követi 1849 március 30-án Gaetában kongresszusra jöttek össze. A kongresszus legfőbb célja a római kérdés elrendezése volt. A tárgyalások azonban minden várakozás ellenére nagyon sokáig, közel félévig elhúzódtak. Napoleon Lajos ugyanis — ek-

kor már francia köztársasági elnök — egyedül magának akarta biztosítani a pápa visszahelyezésének dicsőségét. Célját el is érte. 1849 április 30-án Oudinot tábornok — Napoleon híres marsalljának fia — francia csapatokkal az Örökváros alá vonult és azt két hónapig tartó kemény harc után, július 3-án megadásra kényszerítette. Oudinot egy hónappal rá a pápa által kinevezett háromtagú bíbornoki bizottságra ruházta át a város kormányzását (augusztus 1).

IX. Pius nem sietett vissza felszabadított székvárosába. Időt akart engedni, hogy a felkavart hullámok elvonuljanak és a kedélyek valamennyire meghiggadjanak. Csak a következő év tavaszán szánta rá magát a hazatérésre (1850 április 12).

Ilyen előzményekből érthető, hogy az 1850. esztendőben sem a szentév meghirdetésére, sem a szentkapuk megnyitására nem került sor. Hiszen a politikai viszonyok sokkal zavarosabbak s a kedélyek sokkal nyomottabbak voltak, semhogy nagyobb zarándoktömegek megmozdítására lehetett volna számítani. Idő kellett hozzá, hogy a népek magukhoz térjenek a forradalmak bukása nyomán támadt bódulatból. De a jölelkű pápa legalább lelki téren akarta kárpótolni híveit a saját hibáin kívül felidézett kegyelmi megrövidülésért. Ezért július 2-án és 25-én kiadott enciklikáiban teljes búcsút hirdetett mindazoknak, akik a szentév szokásos feltételeinek eleget tesznek.

IX. Piusnak kivételesen hosszú kormányzást engedett a Gondviselés; az összes pápák között ő ült legtovább Szent Péter székeiben: összesen harmincegy és fél évig. Megérte azt, az egyedülálló kegyelmet, hogy 1875-ben másodizben is alkalom nyílt számára a szentévherítésre. De ezúttal sem élt, illetve csak félig élt a páratlan alkalommal: 1874 december 24-én kibocsátotta ugyan a meghirdető bullát, de ünnepélyes közlését és a szentkapuk megnyitásának szokásos szertartását egészen elhagyta. Az ünnepi kezetek mellőzését saját személyére nézve

is szigorúan kötelezőnek tartotta: 1875 február 11-én zárt ajtók mögött tett eleget a búcsúnyerés felételeinek.

Eljárásának oka ismét a korviszonyokban rejlett. II. Viktor Emánuel csapatai 1870 szeptember 20-án bevonultak Rómába és ezzel végleg megdöntötték az egyházi államot. IX. Pius, aki pápai alattvalóként született és aki kormányzása alatt egybeforrott népével és országával, lélekben sohasem tudott megbékélni ezzel. Minden közösséget megtagadott az új olasz állammal és mint a Vatikán önkéntes foglya nem tette többé lábát területére. Az egymást felváltó liberális-radikális kormányok lépten-nyomon megnyilvánuló tapintatlansága és az egyházellenes gyűlölettel fűtött hatóságok eljárás módja az egyházi és kulturális intézmények szekularizálásában és megszüntetésében semmiképpen sem volt alkalmas a kölcsönös bizalmatlanság enyhítésére. A Vatikán és a Quirinál mint két ellenséges vár állottak egymással szemben és egyelőre nem volt hatalom, mely közelebbsé tudta volna hozni őket egymáshoz.

Az 1871 május 13-án kihirdetett garanciális törvény, mely az olasz belpolitika síkjára játszotta át a római kérdést, megoldás helyett még jobban elmérgesítette a helyzetet. A Vatikán elutasította a törvényt, mert nem látott benne ele-

gendő biztosítékokat szuverenitásának és nemzetközi kapcsolatainak fenntartására. A szentév hivatalos meghirdetése is jórészt azért maradt el, mert a pápa és államtitkára, Antonelli bíboros nem bíztak eléggé a törvény hatályosságában s még kevésbé a hatóságok jóakarataiban. Attól tartottak, hogy a felízgatott tömegek az idegen zarándokok özőnlését esetleg újabb egyházellenes tüntetések és merényletek megrendezésére fogják felhasználni. Félelmük azonban alaptalannak bizonyult. A szentév a hivatalos keretek elmaradása ellenére nagyobb rendezavarás nélkül folyt le. Zarándokokban sem volt hiány. Különösen a franciák vonultak fel nagy számmal. Buzgóságukat nagyon élesztette Alacoque Szent Margit látomásának két-százados évfordulója.

A XIX. század tehát valamennyi századnál kevesebb szentévet látott. Teljesen csak egyet, az 1825. évit; az 1875. évit már csak félnek mondhatjuk. Kettő, az 1800. és 1850. évi egészen, az 1875-i pedig felig elmaradt. A XX. század ellenben a megváltás 1900. évfordulóján (1933) rendezett rendkívüli szentév hozzászámításával már eddig háromat ünnepelt. Ez is egyik tünete annak az örvendetes változásnak, mely az utolsó két emberöltő alatt a hitélet terén beállott.

Balanyi György

MAXENCE VAN DER MEERSCH

Fiatalon, 43 éves korában halt meg 1951 január 14-én. Több mint húsz éve beteg volt, halála mégis meglepett mindenkit, közelálló barátait is; megszokták, hogy mindig beteg, mindig gyenge és mindig dolgozik. Megfeszített erővel, becsületesen, ezer és ezer adat felhasználásával és a forradalmár, a lázadó, az apostol felfokozott belső forróságával.

Nálunk leginkább magyarra is lefordított műveiből, az Emberralá-

szo kból és a Kiválasztottból ismerik. Kétségtől érdekes és értékes mind a két regény, de belőlük csak egy-egy vonást ismerünk meg az író lelki arcából. Az első munkásregény. Gyarak, üzemek, szakadatlan munka, zsúfolt városrészek, s az életet megbénító hosszú sztrájk-mozgalmak, jocisták. Ugy látszik, a J. O. C. emberformáló, s a lényegre ránevelő mozgalma Van der Meersch kételkedő és nyugtalan szívét is megfogta és elbü-

völte. De nem tudta egészen magáévá tenni. Éppen így, mint a Kiválasztott megterésében is egy útnak inkább végét látjuk, semmint kezdetét, pedig a megterés, az Isten megtalálása az életnek, a Nagy Kalandnak (mint Chesterton nevezi) tulajdonképpen a megindítása. — Vannak művei, mint *L'Empreinte de Dieu*, melyben bár megnyerte a Goncourt-díjat, erősen dilettáns ízt erzünk és minden étrekes, realista részlete ellenére is valami látószögbeli eltolódást.

Micsoda zuhatagja van némely könyvében ezeknek a realista, naturalista részleteknek! Rengeteg adat, hű ábrázolási helyeknek, embereknek, cselekményeknek. Annyi valóság van benne, hogy alig látjuk át az egészet, kevesebb több lett volna. Nagy regénye, a *Corps et Âmes* is ilyen zsúfolt. Éppen ennek színrevitele volt legutolsó munkája. El sem tudjuk képzelni, hogyan tudott ebből drámát alkotni, mikor éppen zsúfoltsága miatt jóformán főhőse sincs. Orvosok szerepelnek benne, kicsik és nagyok, beérkezett professzorok, vidám, induló fiatalok, elfeledett tudósok, köztük Domberlé, természetes gyógymódjával, mely hitével és profétai magatartásával, akinek kissé elmosódott alakját minden bizonyan hűséges orvosbarátjáról, Paul Cartonról mintázta. Néha valóságos orvosi szakkönyvvé szélesedik. (Hét évig tanulmányozta előtte az orvostudományt!) Kórházak, klinikák, egyetem, politika, hiúság, szenvedés. Ki a regény főalakja? Michel-e, az orvosprofesszor fia, maga is orvos, aki egy szegény munkáslányért, akibe még csak nem is szerelmes, hanem akit szán, s akiért felelősséget érez, ott hagyja családját, induló karrierjét, s a szegénység erejével gyökeret ver Észak-Franciaország valamelyik gyárvárosában, mint kültelki orvos? Vagy hűga, Fabienne, ez a ragyogó fiatal teremtsé, aki önfeláldozó szerelmében a miniszter barátnője lesz, de a döntő lépésnél homályosan ráeszmél a házasság felbonthatatlanságára és a család egységére, vállalja bukott életét és

visszalép? Vagy az apa, aki a családi tragédiák súlya alatt ráeszmél önzésére s arra, hogy az ateizmus egy bizonyos fokon túl tarthatatlan. Vagy megőrül az ember keptelen önzésében, vagy megmenekül a szeretetben, mely Isten legnagyobb bizonyossága? Nem, nem ezek a főszereplők, hanem maga az emberi szenvedés, a szenvedő testek és lelkek, s az egyetlen menekülés a szeretet. Szent Agostont veszi a könyv mottojául, a *De Civitate Dei* sorait: „A kétféle szeretet kétféle országot alkot, az önszeretet, mely addig megy, hogy megvetti az Istent, alkotja a földi országot, s az Isten szeretete, mely a magunk megvetéséig megy, az égi országot.” Ehhez a könyv utolsó soraiban hozzáfűzi: „A magunk szeretete mögött van a szenvedés és a rossz. A mások szeretete mögött van a jó és az Isten. Ha az ember nem önmagát szereti, hanem a másikat, ez az Istenben való hit tényleg, még akkor is, ha nem tud róla. Csak két szeretet van: önmagunk szeretete és az Isten szeretete.”

Tizennégy könyve jelent meg, a francia nyelvterületen jelenleg a legolvasottabb író. Nemcsak művészete, hanem életének valósága fémjelzte műveit. Gazdag család gyermeke, sokat sportol, korán kezd írni, jogot végez, s aztán hirtelen, hűsz esztendőskorában „deklaszálta” önmagát, elvett egy munkáslányt s egész életét az emberi nyomorúságnak szentelte, a megaláztatott és szomorítottak pártjára állott, s bár ügyvédi gyakorlatot alig végzett, mégis egész életében a szegények nagy pörének ügyvédje volt. Minden könyvében többé-kevésbé meglátjuk Roubaix és Lille gyárkémezeit: üzemek, gyárak, hosszú, hosszú gyárkerítések, reménytelen szürke égbolt, rossz hírű kiskocsmák, kabarék, az olajoskrumpli szaga, szövőgépek csattogása, vigyorgó felügyelők, elvetélt szerelem, fájó testek, becsukódott lelkek, éhség, sztrájk, gyűlölet, kizsákmányolás: a kapitalizmus minden piszka és kegyetlensége. Mintha Abel vére kiáltana az égbe. Éles vonással választja el ezt a vilá-

got a gazdagok világától. „A gazdag ember, ha csak nem zseni, el sem tudja képzelni, mit jelent szegénynek lenni.” Nos, Van der Meerschnek megvolt ez a zsenialitása. Bizonyára akkora élmény volt számára későbbi feleségével való találkozása, s annak minden mélyen gyökerező élménye, hogy alapjában rázta meg nyugalmát: ez a teremtő és keresztényi nyugtalanság egész életén át nem szűnt meg, minden könyve ezt tükrözi. A *Fille Pauvre* második kötete, melyben első személyben beszélt egy munkás-lányt, olyan lendületű, mintha elejétől végéig egy lélekzetre írta volna meg, s olyan valóságos, hogy egy pillanatra sem jut eszünkbe, hogy szereplői ne volnának valóságos, ma is élő emberek. Ehhez minden valószínűség szerint felesége szolgálhatta az adatokat, sőt a kötet sejtetni enged, hogy egyenesen az ő életrajzáról van szó. Sokszor szeretne az ember irgalmat kérni az írótól, ne mondjon többet, ne vájjon bele ilyen mélyen a szenvedésbe, az olvasó úgy érzi, részese annak a nagy kollektív bűnnek, amely miatt az emberek így szenvednek. Bizonyára ezt is akarta az író. Nem tehetségét csillogtatni, hanem felrázni.

A legtisztább keresztény elvek világának ki könyveiből: „aki magát elveszti énérétem, vagyis a szeretetért, az megnyeri az életet”. — „A csoda valósággá vált, amikor elfogadott mindent, még a szerelem elmúlását is. Új szeretet támadt fel benne megszabadulva az önzés szolnáságától. Haqyd el magadat és megtalálsz engem.” Ez történt a *Corps et Ames Michel*-jével (s ez történt magával az íróval is), amikor „kiszabadult a pénz hazugságából, megismerte a való életet, közelkerült a szenvedéshez a szegénységhez, meglátta mindegyiket reménytelen csúnvaságukban és megtanulta őket szeretni. Eléggé realista volt ahhoz, hogy meglássa, hol a hiba, s hogy nincs más megoldás, mint az Evangélium. Michel felesége, a volt munkás-lány titokban eljár mosogatni egy öreg, sebeskező munkásasszonyhoz:

„nem keresi a nagy társadalmi megoldási lehetőségeket, hanem közvetlenül gondoz és ápol egy szerencsétlent. Ha mások is ezt tennék: mindjárt jobb volna minden. Hűknek maradni mindig a kemény valósághoz s megtenni mindent a mi kis körünkben. Nem keresni fellengős megoldásokat, elérhetetlen célokat, hiszen ezt legtöbbször azért teszik, hogy miután ezeket elérni úgy sem lehet, megindokolják tehetetlenségüket és gyávaságukat.”

Regényein kívül megírta még az arsi plébános és Kis Szent Teréz történetét. Ez utóbbi nagy port vert fel. Szemére vetik túlzó realizmusát, melyvel meghamisítaná a Szent egyéniségét. Az ember eltűnődik, hogy vajjon az édeskés légkör, ami korunk e nagy Szentje körül kialakult, nem jobban hamisít-e, nem tesz-e jót egy ilyen könyv Kis Szent Teréz ügyének?

*

Különös, hogy ez a harcossal keresztény nem volt „gyakorló” katolikus. Miféle küzdelem lehetett ebben a forró és prófétai szívben, mely egész életét a szeretet gyakorlásának és hirdetésének szentelte, — hogy ha időnkint járult is a bűnbánat szentségéhez, — nem mert soha közel kerülni a szeretet kenyéréhez, bár felesége és leánya mélyen és gyakorlatian hívők voltak? Ki tudná megmondani, minő törések, minő félelmek akadályozták. A teljes ateizmusból tért meg Van der Meersch, csak az utolsó fél lépésnél állt meg. Valami torzóban maradt benne is, műveiben is. Talán ez az, amit itt-ott dilettantizmusnak érzünk benne.

De túl mindezen: óriási hatása el nem vitatható. Mint ember égő, nagy-lelkű, mindig a jót, az igazságot és az igazságosságot keresi. Keresi az élet nagy rendjét és a nagy igazságokat. S amikor közelükbe kerül, elérni őket, akkor ez az ezer adatot összehordó realista, éppen azért, mert meglátja a sok részletvalóság mögött a Valóságot és összefüggéseket, misztikussá

lesz. Azt írja egyik könyvében: „Ha a nyomorúság egy áldozatát megszerjük éppen nagy nyomorúsága miatt. — megsznjuk s megosztjuk könnyeit és kifosztottságát, e mögött e nekünk drága szomorú és szenvedő arc mögött feltűnik egy Másik Arc.”

Talán ez az Arc nem tűnt fel számára elég élesen. Talán a sok szenvedés mögött nem tudta meglátni az Egyetlen Szenvedést. Talán ez a nagy belső egység teljesség hiányzott ahhoz, hogy Van der Meersch egészen művész és egészen keresztény legyen.

S. M.

A PURITÁNSÁG TRAGÉDIÁJA

Szalézi Szent Ferenc azt mondta, hogy tisztaság csak a paradicsomban és a pokolban van. Ezt a gondolatot fejezi ki Julien Green új regénye, a *Moira* (1.), melynek címe kelta nyelven anyyi, mint Mária, görögül pedig végzetet jelent. A könyvben *Moira* egy meglehetősen jelentéktelen, könnyüerkölcsű és nem is túlságosan szép leány, akit egy kis amerikai egyetem diákjai egyik társuk, a szigorú puritán erkölcsökben nevelkedett paraszt-Apollo szobájába csempésznek, előre jól mulatva az otromba diákcsinnyen. De *Joseph Day*, akit a fiúk *Öldökliő Angyal* néven csúfolnak, mert erős ökleivel szétcsap köztük, ha káromkodnak vagy trágárságokat beszélnek, nem ismer tréfát: az ő szemében *Moira* a világ minden tisztátalanságának szimbóluma, azé a világé, amelyet ő, „az Isten választotta” szenvedélyesen szeretne megváltani. *József*, a tisztaság megszállottja, csak úgy tud a világ tisztátalanságától szabadulni, hogy megöli a Skarlátruhás Asszonyt, miután maga is beleesett a Bűnbe, amelytől annyira rettegett... A könyv anekdotikus része csupán ennyi, de metafizikai mondanivalója ennél sokkal több. Ezt a mondanivalót Julien Green költői eszközökkel szuggerálja; remekül megkomponált, drámaian összesűrített regényében mindennek szimbolikus jelentősége van, a kis egyetemi város életének apró-cseprő eseményei, minden szó, amit a fiúk *József* körül kiejtenek, minden gesztus, a látszólag leg-

jelentéktlenebb is arra szolgál, hogy a *József* lelkében lejártszódo metafizikai drámát elmélyítse.

A kritikusok között bizonyára lesznek olyanok, akik csak egy freudi témát látnak a regényben, az elfojtásnak szinte klinikai példáját, pedig az írónak gondja van arra, hogy ennél sokkal többet sejtessen témája mögött. Hősének külső megjelenése is sokat szuggerál: *József* minden félszegsége mellett is igen szép fiú, mégis kinos feltűnést kelt, ahol csak megjelenik, mert haja vörös színű, bár hosszú pillás, nagy szemei feketék. Annak, hogy feltűnő hajszíne miatt állandó afférekbe bonyolódik, metafizikai sikon is megvan a jelentősége: az emberek érzik, hogy *József* más fajta, mint ők. Nem véletlen, hogy társai, amikor először megpillantják, csufondárosan a tűzoltókért kiáltoznak. *Joseph Day* valódi hazája a tűz, márpedig a világot mindig kényelmetlenül érinti, ha a tűz embereivel találkoznak, akik a pokolra és a paradicsomra emlékeztetik őket. A puritán *József* a vágy embere, ahogy érzéki szája is mutatja, emellett az erőszakosok közül való, dühös természetét paraszt atyjától örökölte, aki majd agyonütött egy vándorlegényt, mert feleségére mert nézni. Tudjuk, az erőszakosoké a mennyország, de éppen olyan könnyen juthatnak a pokolba is. A vallásos protestáns szülők gyermeke már kora ifjúsága óta úgy érzi, hogy Isten kiválasztotta... Mint maga bevallja barátjának, *Dávidnak*, „gyer-

mekkorában egyszer Isten Jelenlétének tüzes kemencéjébe dobták és azóta tudja, mi égethette az emmausi tanítványok szívét. Isten tűz, de a pokol is tűz, és József gyermekkor óta nem szűnt meg a mennyországra és a pokolra gondolni, folyton az jár az eszébe, hogy csak egy lángnyi távolságra vagyunk mindkettőtől... József lelke olyan anyagból van, mint egyes szenteké. József érzelmi élete is gazdag, sokszor érthetetlen boldogság önti el a lelkét, szeretné magához ölelni az egész világot; egyetlen jó szóval leszerelhető bármilyen dühös is, mert nála a gyengédség és a düh egyazon forrásból táplálkozik. És mégis...

Boxpárban majd megöli a gögös arisztokrata fiút, aki hajára célzást tesz, társaihoz nincs egy jó szava, valami különös gátlás folytán soha sem teszi és mondja azt, amit szeretne, embertársaival nem tud normális kapcsolatot teremteni, az egy Dávid kivételével, mindenkiben a legrosszabb ösztönöket kavarja fel. Ihletett pillanatai mind ritkábbá válnak, hosszas előkészület után sem mer az Úrvacsorához járulni, az Istennel való intim együttlélet helyett külső akcióba hajszolja magát. Mentől inkább gyötri testét, annál makacsabban támadnak rá a testi vágyak, éjszakánként hallucinációi vannak, kétségbeesik, végül gyilkossá lesz.

Hoqyan jut ilyen szörnyű lelki csődbe Joseph Dav, bár lelke valóban a szentek anyagából való, a legszigorúbb erkölcsi nevelést kanta és ráadásul olyan harát áll mellette, mint Dávid, a tökéletesen kiegyensúlyozott protestáns lelkészjelölt? József elit-lélek, de nagyon ódós: nincs benne annyi alázat, hogy az emberi természetet minden gyengeségével együtt elfoooda. Az egész világ tisztátlan, beleértve Dávidot is aki — horribile dictu! — vőlegény, de ő, József tiszta marad. Mindent saját erejétől vár, és ha mégsem sikerül hősi tisztaságát megőrizni, ha egy rossz gondolata támad, azt hiszi, végleg elveszett. Egész

lelki élete ilyen: hol Isten választottjának szerepében tetszeleg, hol kétségbeesik saját gyengeségén.

Amíg a kereszténység azt tanítja, hogy az embernek el kell felejteti önmagát és Istenbe vetni bizalmát, József túlságosan sokat foglalkozik önmagával, saját lelki állapotával, folyton azon töri a fejét, hogy vajjon üdvözülni fog-e? Szerencsétlenségére. Dávid még erősíti egocentrizmusát, folyton azt hangoztatván, hogy Isten kiválasztotta őt. Maritain ezt a fajta protestáns mentalitást úgy jellemzi, hogy számára az ember érdekesebb, mint az Isten. József folyton jelet vár az Istentől, azt szeretné, ha külön neki, Joseph Daynek kinyilatkoztatná magát, ha tapinthatná és érezhetné fizikai jelenlétét. Amikor Dáviddal együtt imádkozik és különös boldogság árasztja el lelkét, ezt mindjárt a választottság jelének véli, hogy aztán a következő percben, amikor vége a kiváltságos pillanatnak, újra kétségbeesik. Mert József az imában elsősorban vigaszt és gyönyörűséget keres, annál is inkább, minthogy szenzibilitását nem tudja normálisan kiélni, mert puritán erkölcsstana minden spontán érzelmi megnyilvánulást bűnösnek tart. Ez a morál főleg negatívumokban merül ki: József azt hiszi, ha testét kínozza, az lelkének automatikusan jó. Amikor kényelmes ágya helyett a földön alszik, illetve álmatlanul hanykolódik egy vastag görög szótárral a fele alatt, azt gondolja magában: „Testem rosszul érzi magát, tehát lelkem jól van.” És nagyon csodálkozik, amikor megrohanják a testi vágyak.

Gőgéhez és érzelmi vállásosságához még acaalvoskodó hallam is járul: Józsefnek hiába mondja az Úr: „Elég neked az én kegyelmem”, ő folyton attól fél, hogy nem elég tiszta, hogy nem méltó az Úrvacsorához járulni. (Mintha az ember valaha is „méltó” lehetne rá!) Hoqy megqyógvitaná ezt az acaodalmaskodót, ha nem Dávid előtt öntené ki lelkét, aki puritán szemérmességgel belefojtja a szót, hanem a gyóntatószék-

ben! Hogy megkönnyebbülne József, ha azt hallaná, hogy bűnei örökre elvannak törölve, mintha soha sem követte volna el őket! Isten így is megszánja ezt a lelket és a Biblia szavával üzeni — József úgy kapaszkodik a szavakba, mint a fuldokló a szalmazálya — „Ha a szived elítél, Isten nagyobb, mint a szived!”

De József a kegyelemben is kételkedik és kétségbeesésében külső akcióba veti magát: mindenkit tértetni akar: amikor szállásadónőjével beszél és annak rúzsos ajkára tekint, első gondolata: ez a lélek kárhozatalnak indult, meg fogom menteni; elhatározza, hogy a kávéházban, ahol mosogat, a személyzetnek az evangéliumot fogja hirdetni. Ez a tértítési láz jellemző az angolszász puritánizmusra: ők az apostolkodást is sokszor úgy fogják fel, mint valami sportteljesítményt, nem látják, hogy az igazi apostolkodás az életünkkel való tanúságtétel, a Lélek kiáradása az apostolok lelkéből, amely a környezetre is kisugárzik. Szegény József csak azt éri el, hogy minden perverz vágyat magára szabadjt.

Ez a szenvedélyes szív, amely, mint maga mondja, Istent „dühösen szereti”, a világot (amelyet ugyan megbűnbűzött az eredeti bűn, mégis szeretnünk kell, „megváltó szeretettel”), ellenségnek tekinti, amelyet le kell győznie. Korbáccsal jelenik meg az emberek között, azt hiszi, a Rosszat meg lehet ölni — ezért fojtja meg Moirát, — pedig a Rossz bizonyos értelemben halhatatlan: csak a Jóval lehet legyőzni. A manicheizmus, amely mereven szembeállítja egymással a testet és lelket, világot és Istent, József szenvedélyes lelkében tragikussá válik. A világban csak a tisztátalanságot látja, mint ahogy saját testében is csak a

Sátán tövisét érzi: anyira rajta felejt szemét a Rosszon, hogy szinte megbűnbűvöli őt, még az Istenről is elfordítja figyelmét. Minthogy nem él benne a reménység és nem hisz igazán a kegyelemben, gyáva a Rosszal és a világgal szemben — igaza van az arisztokrata fiúnak, amikor gyávának nevezi, bár metafizikai értelemben az, — ezért olyan sebezhető. A világ, mint a kutya, érzi, hogy ki fél tőle, és abba beléharap. Gyávaságát túl akarván kompenzálni, boxolás közben majdnem megfojtja egyetemi társát, aki pedig, mint utólag kiderül, nagyonis szereti őt. A bűntől is túlságosan fél, ezért öli meg Moirát. Vagy talán ösztönösen a pecca fortier elvét követi, ami ezúttal bevált: József, aki eddig csak gondolatban vétkezett és már-már a Dávid-féle langyosok útjára lépett, ezentúl a nagy bűnösök sötét glóriáját viseli a fején. Amikor szörnyű tettet bevallja barátjának és az szokása szerint, kenetesen válaszol neki, türelmetlenül szól rá „Ne beszéljünk Istenről!” József ráeszmél, hogy nem beszélni kell Istenről, hanem hordozni a keresztet. Jóllehet barátai mindent elkövettek szökése előkészítésére, szinte derűs nyugalommal megy magát feljelenteni. Dávid, akinek néha jó megérzései vannak, azt mondja neki: „Mindig tudtam, hogy többet érsz, mint én. Én csak egy kis prédikátor leszek, de te...”

Ezzel a félmondattal Julien Green nyitva hajtja az ajtót és az olvasó képzeletére bizza Joseph Day további sorsának alakulását: Miért ne tételeznők fel, hogy a börtönben egy jó gyóntatóatyja kezébe kerül, aki a gögös és negatív puritán moral helyett megtanítja őt egyszerűen csak szeretni és remélni?

F. K.

MÓRICZ ZSIGMOND „ROKONOK“-JA SZÍNPADON

Regények színpadra vitele mindig nehéz, szinte megoldhatatlan feladat, annyira elűtnek egymástól a két műfaj művészi eszközei. Ez az oka annak, hogy jó regényből a legritkább esetben lesz jó dráma, vagy ha lesz, az eredeti mű és annak mondanivalója rovására lesz. Éppen ezért nagyon méltánylandó munkát végzett Móricz, Virág és Thurzó Gábor, amikor Móricz Zsigmondnak a harmincas évek elején megjelent regényéből, a „Rokonok”-ból nagyon jó, feszültséggel teli színdarabot írtak. Tették pedig ezt úgy, hogy az időszerű követelmények mellett kifogástalanul megfeleltek az íróval szemben kötelező hűség parancsának is.

Igaz, a „Rokonok” nem úgynevezett „nagy regény”, inkább elég pongyola, mintegy az író pihenő óráiban készült, pamfletszerű írás. Cselekménye azonban szinte kívánja a színpadot. Érezte ezt maga az író is, és még 1937-ben maga írta meg a regény első színpadi változatát. Az ő próbálkozása azonban távolról sem járt olyan sikerrel, mint mostani utódaié — az egyik közülük tulajdon leánya, — akik a művet és a benne foglaltakat is, bizonyos történelmi távlatból tudták már tekinteni.

A regény és annak megfelelően a darab cselekménye is Zsarátnok városában játszódik (valószínűleg Debrecen lebeghetett az író szeme előtt), ahol valami különös véletlen folytán Kopjáss Istvánt, a fiatal kultúr tanácsnokot választják meg városi főügyésznek. Mint legszürkébb név került a nagy favoritok mögött harmadikként a szavazócédulára. Aztán a sors úgy hozta magával, hogy amazok az utolsó pillanatban elrontották a dolgukat és a választás Kopjássra esett. A fiatal, ábrándozásra és törtetésre egyaránt hajlamos tisztviselő előtt egy csapásra megnyílnak a karrier, a „nagy élet” lehetőségei. De alighogy becsöppent a hatalomba, máris örvények nyílnak

meg a lábai alatt. A város vezetőségében valóságos bünszövetkezettel találja magát szembe. S most megpróbálja a lehetetlent. Egyidőben akar tisztességes és nepotista lenni, egyidőben akar harcolni a karrierért és a város panamista közigazgatása ellen, és még a tetejébe a hatalom szédületében meg kell küzdenie felesége reménytelenül kispolgári életeszményeivel is. A harc — mint az előre látható — minden vonalon tökéletes kudarccal végződik. Kopjáss olyan helyzetbe kerül, amelyből sem ő, sem az író nem talál más kiutat, mint a fejébe röpitett gyógy.

A regény, mint mondtuk, meglehetősen hebe-hurgyán, amolyan rossz-májú odamondogatásszerűen meséli el Kopjáss István furcsa tragédiáját, anélkül, hogy a bajok gyökeréig asva adna komoly társadalomképet. Ezen a téren az átirók tovább mentek és a mai szemléletnek megfelelően markánsabbá tették a szereplők alakját. Ebben a színpad különleges pátosza is segítette őket. Móricz Zsigmond regényének miniszteri vizsgálatról rettegő kis vidéki zsebrákjai, a darabban szimbolikus alakokká nőnek. A műfogosor, régimódián szakált viselő polgármester, mint egy felsőházi elnökbe oltott miniszter jelenik meg a színpadon. És ennek megfelelően alakultak át a regény többi vidéki városias ízü figurái is a két háború közötti rendszer reprezentáns képviselőivé. Ez a eltolódás azonban, amely egyáltalában nem ártott, sőt inkább használt a mellékalakoknak, még a regénynél is bizonytalanabbá tette magának a főhős, Kopjáss Istvánnak alakját.

Ha Kopjáss igazi hős, igazi purifikátor, aki valóban szívén viseli a nyomorúságban sínylődő tanyai nép sorsát, akkor bukása nem nélkülözné a valóban tragikus vonásokat. Móricz azonban nem akart ilyen hőst rajzolni. Nem illett volna bele a genre-képszerű regénybe, amelyben éppen a ne-

potizmust akarta pelengére állítani és bebizonyítani, hogy még az alapjában jószándékú embert is hova juttatja a rokoni elfogultság. Ha viszont Kopjáss csak egy a többi közül, akkor nincs regény és még kevésbbé van dráma. Nyilván ennek a megoldhatatlan problémának folyamánya a főhős felemás egyénisége és a történetnek ehhez az egyéniséghez cseppet sem illő, indokolatlan befejezése. A darabban ez a felemáság még jobban kiütöközik. A drámai helyzet végső fokon mindig a jónak és rossznak összehütközéséből adódik. Itt azonban a tömény, szinte abszolút rosszal szemben nem áll semmiféle jó, csak egy viszonylag kevésbbé rossz. Ez viszont nem elég ahhoz, hogy a hőssel és ügyével igazán együttérezzünk. Mikor néha-néha már megnyeri rokonszenvünket, mindig újra elrontja a dolgát. Hozzájárul ehhez, hogy míg a regényben az író legalább el tudja mondani, mit gondol vagy érez magában hőse, miközben így vagv úgy

cselekszik, a színpadon erre nincs mód, hiszen a párbeszédnek nagyrészt szószerint vannak a regényből kivéve. Így azután, mikor Kopjáss végül egy, a színpad hőskorára emlékeztető monológban elpanaszolja keserű sorsát, csak nehezen tudunk részvétet érezni iránta. Inkább azzal a cseppel sem vigasztaló érzéssel hagyjuk ott a színházat, hogy ilyen a világ: csak a csirkefogók járnak jól, és még abban sem lehet bízni, aki változtatni akarna ezen, hiszen ő sem jobb a deákné vásznánál.

Ennek a darab keltette kissé rezignált hangulatnak ellenére mégis azt kell mondani, hogy a „Rokonok“ feltétlen nyeresége amúgysem túlságosan gazdag színpadi irodalmunknak. Ez pedig kétségkívül az átírók szakavatott kezét és jó színpadismeretét dicséri. Bizonyára a színészek is hálásak munkájukért, amellyel egész sor kitűnőnél kitűnőbb alakításra adtak alkalmat.

Doromby Károly

Felelős szerkesztő és kiadó: Sik Sándor.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK

TÖBBEKNEK. Úgy látszik sokakban felmerült a kérdés: miért nem volt minden templomban a husvétvasárnapra virradó éjjelen olyan „ünnepi istentisztelet”, mint egyesekben és mi ennek az oka. A választ e kérdésre a Szentszék adja meg, melynek hivatalos lapja, az Acta Apostolicae Sedis február 26-án rendeletet közölt husvét ünnepélyes vigiliájának visszaállításáról. Ez a vigilia — virrasztás —, melyet Szent Agoston minden szent vigilia édesanyjának nevez, keresztény őseink idejében a legnagyobb ünnepnek, Husvétnek bevezető ünnepsége volt. Egész éjszakán át virrasztottak, imádkoztak, énekeltek, szent énekeket mondtak, olvasmányokat hallgattak; ezen az éjjelen keresztelték meg a hittanulókat, a szent vigiliát pedig ünnepi misével fejezték be, husvétvasárnap hajnal felé: abban az időben, mikor Krisztus halottaiból feltámadott. Amint az idézett rendelkezés mondja, ezt a vigiliát az Úr feltámadásának előestéjén, éjszaka tartották, de az idők folyamában, különböző okokból ezt az ünnepséget először az esti órákra tolták előre, majd nagyszombat délutánjára került, végül is — most immár századok óta — nagyszombat délelőttjére, akárhány helyen a kora reggeli órákra. Ez, amint az idézett dekretum mondja, „nem történt az eredeti szimbolizmus kára nélkül”. A jelképség ugyanis az volt, hogy éjszaka virrasztanak, akkor, amikor a hajnal beállta előtt Krisztus feltámadt. Mindez ebben a megváltozott vigiliában elveszett, mert a liturgia szavai gyakran szólnak a „szent éjszakáról”, gyertyát szentelnek, amely „elűzi az éj sötétségét”, ünnepélyes kivilágítást rendeznek, meggyújtva a templom minden lámpását; mindennek e változott körülmények között csakugyan a szimbolizmus adta meg az árát. Ehhez hozzájárult az is, hogy a munka és a husvétra való készülődés miatt, éppen nagyszombat reggel majdnem senki sem ért rá az egyházi év legszebb, de leghosszabb szertartásán résztvenni: husvét vigiliáján, mely az éjszakai órákból nagyszombat reggelre tolódott el. A Szentszék kijelentette tehát, hogy a régi liturgia szellemében a mi korunkban sokaknak élénk vágya volt, hogy husvét vigiliáját ősi fényében visszaállítsák; amihez az kellett, hogy eredeti idejét, azaz az éjszakai órákat szenteljék újra az Úr feltámadásának ünneplésére. Ezért már hosszabb idő óta sok főpásztor, hívek csoportjai és szerzetesek kérvényt nyújtottak be a Szentszékhez, hogy az ősi husvét vigiliát a nagyszombatról husvétvasárnapra virradó éjszaka idejére újra engedélyezzék. XII. Pius pápa jóságos szívvel fogadta e kéréseket és külön bizottságot nevezett ki, hogy ezt az egész ügyet gondosan tanulmányozza. A Ritusok Szent Kongregációjának előterjesztésére azután a Szentatya megengedte, hogy ebben az évben husvét vigiliáját „kísérletképpen és a helyi főpásztorok bölcs belátása szerint” újra az éjszakai órákban lehet megünnepelni. Azok a főpásztorok, akik éltek ezzel a pápai felhatalmazással, kötelesek Rómába jelenteni a husvét

ÚJ ORGONÁK

BUDAPEST. XVI, FÜREDI-U. 41. — Telefon 297—023

építését és minden-
nemű javítást vállal

Rieger Ottó

ORGONAGYÁR

vigilia látogatásának és sikerének mérvét. A magyar püspöki kar március 13-iki konferenciáján foglalkozva ezzel a kérdéssel úgy határozott, hogy az idő rövidsége miatt mindenütt nem lehet már ezt a vigiliát megtartani és csak a püspöki székesegyházakban és néhány más templomban éltek a Szent-széktől kapott felhatalmazással. Innen tehát a különbség az egyes templomok között. Amint az Osservatore Romano március 4-iki száma megjegyzi, „ez a dekretum sokak számára nagy öröme ad alkalmat, másoknak pedig talán meglepetésül szolgál.” Hozzátehetjük azt, meglepetésül szolgál nyilván a túlságosan konzervatív elemeknek, örömeire szolgál pedig világszerte azoknak, akik a liturgikus apostolkodás megújulásában tevékenykednek. Mindenkinek megnyugtatósára idézhetjük a Szentszék félhivatalosának megállapítását, „ha ma ilyen tiszteletreméltó ősi liturgiát, mint a nagyszombaté, az Egyház újra rendez, nyugodtak lehetünk, hogy ez nem történt nagyon súlyos okok és az egész kérdés elmélyült tanulmányozása nélkül.” A Szentatya — folytatja az idézett lap — igen nagy mértékben szívén viseli a keresztény nép részvételét az Egyház liturgikus életében s ezért engedett a főpásztorok, liturgikus kongresszusok és a hívek kérelmének e vigilia kísérletkép való fellesztésével.

K. J. SZEGED. Igaza van az Ön vitatkozó barátjának, a Szentírás csakugyan többször említi az Úr Jézus „testvéreit”. De azt már — úgylátszik — nem tudja, hogy az arám a ha (zsidóul a h) szó egyformán jelent testvért, féltestvért, unokatestvért, egyáltalán közeli rokont. Az Ószövetség igen gyakran használja ezt a szót tág értelemben. Ábrahám azt mondja unokatestvéreinek, Lót-nak: „testvérek vagyunk.” (Móz. I. 13, 8); Lában ugyanezt a szót alkalmazza Jákobra, unokaöccsére. A Krónika I. könyvében (23, 21—22) Kis fiait Eleázár leányai testvéreinek mondják, holott a valóságban unokatestvérek. Tehát az Evangéliumban is jelentheti ez a szó Jézus unokatestvéreit és unokahugait. Annál is szívesebben alkalmazták ezt a szót, mert Jézus közeli rokonai (pl. Máriának, Kleofás feleségének a gyermekei) ugyanabban a házban élhettek, ahol Jézus, mint ahogy a Keleten, ahol a családok nagyon összetartanak, ez gyakran megtörténik. Loisy, a racionalista biblíamagyarázó ezen a ponton megerősíti az egyházi hagyományt: „a katolikus exegéták egyhangú felfogását nem lehet megokolatlannak minősíteni. Sem az Evangéliumnak, sem az Apostolok Cselekedeteinek egyetlen mondata sem mond ennek ellene.” Szabatosan fogalmazza meg a helyzetet a kitűnő tudós Lagrange: „Nem állítjuk, hogy történetileg be volna bizonyítva, hogy az Úr „testvérei” unokatestvérek; csak annyit mondunk, hogy semmit sem lehet felhozni Mária örökös szüzessége ellen, amit a Szentírás több helyen szuggerál és amit a hagyomány állít.”